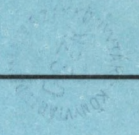

P 400(4)

1983 AUG 9

Königliches

'83|7

IK

17

A „rektorok oskolája”

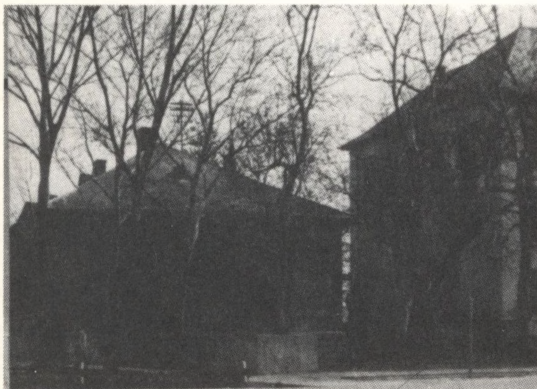

A gimnázium

Az emeletes gőzmalom

A református parókia

**Képek
a Tájak—emlékek—könyvtárak
című sorozatunk
legújabb cikkéhez (419. old.)
(A szerző felvételei)**

A református templom

33. évfolyam, 7. szám
1983. július

TARTALOM

Gomba Szabolcsné	Véleményem szerint	379	
Billédi Ferencné dr.	Számítógépes szakirodalmi tájékoztató szolgáltatások a mezőgazdaságban	380	
	Merre tartanak a MEDOSZ könyvtárai?	383	
Batári Gyula	Könyvvvel a gyógyítás szolgálatában. Beszélgetés dr. Székely Sándorral (<i>Sorsok és pályák</i>)	388	
VISSZHANG			
Tóth Dezső	Mi kell a pedagógiai információs rendszerhez?	395	
Benda Mária	Hogyan kerülünk ki a kátyúból? A külföldi folyóiratbeszerzési politikáról	398	
	Az Országos Könyvtárügyi Tanács áprilisi ülése (<i>P. I.</i>)	400	
Futala Tibor	Közelítések... Néhány javaslat könyvtári rendszerszemléletünk megújításához (<i>Fórum</i>)	401	
	Kitüntetések	405, 437	
Sz. Nagy Lajos	„A könyvtári évek erős lökést adtak indulásomhoz.” Interjú Hajdú Péterrel (<i>Beszélgetések a könyvtárról</i>)	406	
	Kérdezz — felelek	408	
Engli Katalin	Szakszervezeti könyvtárak tanácsai kezelésben (<i>Könyvtári élet</i>)	409	
		413	
HÍREK			
LÁTÓKÖR			
Sz. Szabó László	Divat és ízlés	414	
Páldy Róbert	Fábián Zoltán 1926—1983	418	
Szappanos Balázs	Petőfi-járás: Kunszentmiklós (<i>Tájak — emlékek — könyvtárak</i>)	419	
Györe Pál	Bibliopszichológia (<i>A Könyvtáros kislexikona</i>)	425	
Szabó Ernő	Könyvtárossorsok, könyvtárosspályák (<i>Helytelenül — helyesen</i>)	428	
P. Szűcs Julianna	Almásy Aladár (<i>A Könyvtáros galériája</i>)	429	
BIBLIOGRÁFIÁK			
Monostori Imre	Mutató Németh László munkáihoz	430	
Fogarassy Miklós	Az Est-lapok (1920—1939). Repertórium 1. köt. 1920—1924	432	
SAKMAI FOLYÓIRATOK — HÁLÓZATI HÍRADÓK			434
KÖNYVTÁRI KIADVÁNYOK			438
A lapunk e számában közölt grafikák Almásy Aladár alkotásai			

Из содержания

Billédi Ferencz: Автоматизированные информационные услуги в сельском хозяйстве. Деятельность АГРОИНФОРМА (380);
Futala Tibor: Некоторые спорные вопросы юридического урегулирования венгерского библиотечного дела (401);
C. Sabo Laslo: Влияние моды на выбор и оценку материалов для чтения (414);
Dyöre Pál: Библиопсихология (Малая энциклопедия журнала *Könyvtáros* (425).

From the contents

Mrs Ferenc Billédi: Computer-based information services of AGRO-INFORM (380);
Tibor Futala: Some unsettled questions in the legal regulation of the Hungarian library system (401);
László Sz. Szabó: Fashion and reading habits (414);
Pál Györe: Bibliopsychology. (Little encyclopaedia of the *Könyvtáros*) (425).

Aus dem Inhalt

Frau F. Billédi: Fachliterarische Dienstleistungen von Informationen mit Computer. Über die Tätigkeit der AGROINFORM (380);
Tibor Futala: Einige Streitfragen der rechtlichen Regelung des ungarischen Bibliothekswesens (401);
László Sz. Szabó: Die Wirkung der Mode auf das Auswählen und Bewerten der Lektüren (414);
Pál Györe: Bibliothekspsychologie (Kleinlexikon der Zeitschrift *Könyvtáros*) (425).

Cikkeink szerzői

Batári Gyula, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa; *Billédi Ferencné dr.*, az AGROINFORM osztályvezető-helyettese; *Fogarassy Miklós*, az Országos Széchényi Könyvtár, Könyvtártudományi és Módszertani Központ munkatársa; *Futala Tibor*, az Országos Műszaki Könyvtár igazgatója; *Györe Pál*, a KG-INFORMATIK ny. szaktanácsadója; *Monostori Imre*, az *Új Forrás* munkatársa; *Sz. Nagy Lajos*, az OSZK KMK munkatársa; *Páldy Róbert*, a *Könyvtáros* ny. felelős szerkesztője; *Szabó Ernő*, a *Népművelés* olvasószerkesztője; *Sz. Szabó László*, a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem felnőttnevelési és közművelődési tanszékének docense; *Szappanos Balázs*, az Európa Könyvkiadó főszerkesztője; *P. Szűcs Julianna* művészettörténész.

KÖNYVTÁROS

A MŰVELŐDÉSI
MINISZTERIUM
LAPJA

INDEX: 25 449

Főszerkesztő: **Gerő Gyula**

A szerkesztőség címe: 1111 Budapest, Bartók Béla út 32.

Telefon: 451-758, 664-805

Kiadja a **Lapkiadó Vállalat**

1073 Budapest, Lenin krt. 9—11. Tel.: 221-285. Levélcím: 1906 Budapest, Pf. 223.

Felelős kiadó: **Siklósi Norbert**

Egyetemi Nyomda — 83.1356 Budapest, 1983

Felelős vezető: Sümeghi Zoltán igazgató

A szöveg fényszedéssel készült

Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető a hírlapkézbesítő postahivataloknál és a Posta Központi Hírlap Irodánál (postacím: Budapest V., József nádor tér 1. — 1900) közvetlenül vagy postautalványon, valamint átutalással a KHI 215—96 162 pénzforgalmi jelzetszámra. Előfizetési díj ½ évre 60 forint. Egy szám ára 10 forint. Külföldön terjeszti a Kultúra Külkereskedelmi Vállalat. H—1389 Budapest, Postafiók 149.

Véleményem szerint

GOMBA SZABOLCSNÉ
a debreceni
Kossuth Lajos
Tudományegyetem
Központi
Könyvtárának
főigazgatója

egy könyvtár számos mozzanattól összetevődő közművelődési tevékenységében fontos szerepet kell szánunk a kiállításoknak. A debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtárában két évtizedes múltja van ezeknek. Intézményünk kiállító tevékenységében két fő irány érvényesítésére törekszünk. A kiállítások egy része politikai, irodalmi, történelmi és tudománytörténeti szempontból fontos évfordulókhoz kötődik — kapcsolódva ezzel az egyetemi oktatáshoz —, másik része könyvművészetiileg kiemelkedő értékeket mutat be. A két törekvő kiegészíti egymást, mert — *Kner Imre* szavaival élve — „a könyv nem tisztára szemnek való iparművészeti termék. . . hanem teste szabott köntöse a tartalomnak.”

A könyvnek, mint a tartalmat kifejező és hangsúlyozó egységnek a középpontba állítása együttműködési alapot teremtett a Debreceni Egyetemi Könyvtár és az Alföldi Nyomda közös kiállítási sorozatának. A szép könyveket ajánló könyvművészeti sorozatban olyan kiváló művészek könyvillusztrációinak, grafikáinak bemutatására vállalkoztunk, mint *Borsos Miklós, Hincz Gyula, Reich Károly, Kass János* és *Würtz Ádám*.

A tipográfiai sorozatot *Lengyel Lajos* könyvművész grafikáinak, tipográfiai munkáinak, szociofotóinak és fotógramjainak bemutatásával nyitottuk meg, majd *Erdélyi János, Kass János, Szántó Tibor* és *Haiman György* könyv-

terveivel és tipográfiai műhelytitkaival ismergettük meg olvasóinkat. A tipográfia eme jelenkori „klasszikus” művészei mellett *Zigány Edit, Nagy Zoltán* és *Virágvölgyi Péter* betűtervezők munkásságát és törekvéseit is bemutattuk egy kiállításon.

A könyvművészeti kiállításokhoz kapcsolódó tudományos üléseken kiváló tudósok és művészek — *Kéki Béla, Benda Kálmán, Juhász Ferenc, Keresztury Dezső, Mátrai László, Pogány Frigyes, Kádár Zoltán, Kovács Kálmán, Papp Ferenc, Csüry István, Borsa Gedeon* és *Soltész Zoltánné* — szóltak a könyv társadalmi funkciójáról, könyv- és tipográfia történeti kérdésekről, a könyvtervezés szépségeiről és gondjairól. A könyvművészeti kiállítások igényes kivitelezésű meghívóit, plakátjait és katalógusait, valamint a kapcsolódó tudományos ülések előadásait szép sorozatban megjelentető köteteket az Alföldi Nyomda áldozatkészségének köszönhetjük. 1982-ben a Kner Nyomda alapításának centenáriumaéhoz kapcsolódva rendeztünk kiállítást a könyvtár Kner-gyűjteményére alapozva, a Kner Nyomda támogatásával.

Kiállításainkat tartalmi sokrétűség jellemzi, de közös vonásuk, hogy *középpontjukban a könyv*, a tartalmilag értékes és esztétikailag igényes megjelenésű művek népszerűsítése áll. Lehetőséget adnak ezek a bemutatók az egyetemi könyvtár állományában, különgyűjteményeiben (például Oláh Gábor könyvtárában vagy a Kner-gyűjteményben) megtalálható értékek megismertetésére, a szűkebb egyetemi és a tágabb városi olvasóközönség művészeti izlésformálására. Elmondhatjuk, hogy az egyetemen betöltött kapcsolatteremtő, propagáló és izlésformáló szerepük mellett kiállításaink Debrecen kulturális életét is gazdagítják, hozzájárulnak tartalmas kapcsolatok és együttműködési formák kiépüléséhez, a könyv, az irodalom szeretetére ösztönöznek és kedvezően hatnak vissza könyvtárunk mindennapi munkájára is.

Számítógépes szakirodalmi tájékoztató szolgáltatások a mezőgazdaságban

Fiat panis! Legyen kenyér! Az ENSZ élelmezési és mezőgazdasági világszervezetének, a FAO-nak e jelszava az emberiség legfontosabb kívánságát, létének biztosítékát fejezi ki. A mindennapi kenyér, az élelem előteremtése minden kor alapfeladata volt, s napjainkban sem változott a helyzet. Az emberiség fő gondja ma is az élelemtermelés növelése, az éhező milliók élelemmel való ellátása.

Világméretű mezőgazdasági információs rendszer

Annak érdekében, hogy valóban „legyen kenyér”, az élelmiszer-termelés növelését elősegítő kutatásokra is nagyobb súly helyeződik. A tudományos kutatások sikerének fontos feltétele a szakmai információk összegyűjtése, feldolgozása és felhasználása. Az információ-ellátás központi szerepét felismerve a FAO ösztönözte és anyagi fedezettel támogatta azt a nagyszabású munkát, amelynek nyomán világméretű nemzetközi mezőgazdasági információs rendszer jött lére, az AGRIS (Agricultural Information System). A rendszer célja, hogy a FAO hatáskörébe tartozó területen nemzetközi együttműködéssel összegyűjtse, adattárban összegezza és szétsugározza az új tudományos—műszaki ismereteket. Az AGRIS kiépítését eredetileg kétszintűre tervezték. Az első szintet a kurrens bibliográfiai tájékoztató képezi, a másodikat a speciális tájékoztató rendszerek hálózata alkotja.

A rendszerépítés munkálatai 1972-ben kezdődtek, és az AGRIS I. rendszerét 1975-től már működőképesnek tekinthetjük. Az AGRIS II. kialakítása azonban csak terv maradt. A speciális rendszerek — erdészeti, állatorvostudományi — vázlatai elkészültek ugyan,

de az ilyen átfogó, hatalmas rendszer kétirányú fejlesztése az erők szétforgácsolásához, az eszközökért folytatott vetélkedéshez vezetett s nem járt a várt eredménnyel.

A FAO-konferencia határozata 1978-ban az említettek kiküszöbölésére az első szint erőteljes fejlesztését irányozta elő, s ennek sikeres végrehajtása meg is történt. Jelenleg a rendszernek több mint száz ország, tíz nemzetközi szervezet a tagja. A tagországok és -szervezetek évente 130—160 ezer szakirodalmi dokumentum, főként folyóiratcikkek adatait juttatják be a rendszerbe, de állandóan növelik az ügyvezett nem hagyományos dokumentumok feldolgozásának, bejuttatásának arányát is. Az adatokat az INIS, a nemzetközi nukleáris információs rendszer számítógépein dolgozzák fel, illetve tárolják. A tagországok az adattárból havonta mágnesszalagon kapják meg a kumulált bibliográfiai adatokat. Az adatbázisban jelenleg kb. 800 ezer dokumentum — folyóiratcikkek, könyvek, jelentések, szabadalmak stb. — adatait tárolják. Az adattár 1979 óta közvetlenül, online módon is hozzáférhető. A magyar AGROINFORM 1977 óta tagja az AGRIS-nak, és mint hazai inputközpont működik. Ez azt jelenti, hogy a hazai mezőgazdasági és határterületi szakirodalmat kiválogatja, az AGRIS által megadott utasítások szerint feldolgozza és eljuttatja a bécsi AGRIS-központba, ahol a számítógépes feldolgozás történik. Ennek fejében az AGROINFORM minden hónapban mágnesszalagon megkapja a kumulált adatokat. Havonta kb. 12—14 ezer dokumentum bibliográfiai leírását tartalmazzák ezek a mágnesszalagok. Az a tény, hogy ilyen világméretű mezőgazdasági adattár — amelynek fejlődése is meg van alapozva — a hazai felhasználók rendelkezésére áll, az AGROINFORM-ot arra indította, hogy szolgáltatásainak fejlesztését e szerint tervezze meg. Fejlesztési programja szerint

kész adattárak hazai alkalmazására, az adattárakból pedig főként számítógépes tájékoztató szolgáltatások kialakítására törekszik.

Az első folyamatos szolgáltatás az AGRIS adattárára alapozva, kísérleti jelleggel indult meg 1979-ben. Az SDI (Selective Dissemination of Information — az információk szelektív szétsugárzása) szolgáltatás keretében minden megrendelt témához egyedi keresőkérdés készül, e szerint történik a keresés az adattárból.

A keresőprogram lehetővé teszi a szerzők, a publikáló testület, a dokumentumot megjelenítő ország neve és a folyóirat címe — amennyiben folyóiratcikkéről van szó — szerinti kiválogatást. A témák szerinti keresés a témát jellemző fogalmak, kulcsszavak segítségével, a kulcsszavak megfelelő kapcsolatainak létrehozásával és a dokumentum címében levő szavak összehasonlításával folyik. Az idén tértek át az AGRIS-ban az AGROVOC-nak nevezett tezaurusz használatára, amelynek alapján a jövőben a dokumentumok tartalmának indexelése történik. Ez a változás az információ-keresési módszerben is változást eredményez, a témákat a deskriptorok segítségével kell leírni és azok szerint keresni.

Az AGRIS nemzetközi rendszeren kívül az AGROINFORM részt vesz a KGST-országok által létrehozott és jelenleg kifejlesztés alatt álló Nemzetközi Tudományos Műszaki Információs Rendszer (NTMIR) tevékenység-

ében is. Ennek tagjaként feladata, hogy a magyar szakirodalommal együtt később egy meghatározott, úgynevezett harmadik ország szakirodalmának adatait és referátumait is bejuttassa a rendszerbe. A kumulált adattár felhasználása hasonló lesz az AGRIS-éhoz.

Egyéb adattárak

Eme átfogó, nagy adattárak mellett az AGROINFORM megvásárol kész külföldi adattárakat is a hazai tájékoztató szolgáltatás céljaira. Jelenleg így válnak hozzáférhetővé az angol Nemzetközösségi Mezőgazdasági Hivatal, a Commonwealth Agricultural Bureaux (CAB) és a Nemzetközi Élelmezési Információs Rendszer, az International Food Information System (IFIS, Anglia — NSZK) adattárai. A CAB adattárai felölelik a mezőgazdaságnak és határtudományainak valamennyi területét; a rendszernek 24 tagja van, az AGROINFORM valamennyi adattárt felhasználja SDI-szolgáltatása céljára. A CAB világvilágviszonylatban a tizenkét legnagyobb szakirodalmi adattár között van, 1973-tól adja közre adattárát mágnesszalagon. A CAB-adattárakban 8 ezer folyóirat rendszeres feldolgozása történik, de ezenkívül egyéb dokumentumoké is. Az adatok évi gyarapodása kb. 150 ezer tétel. Jelenleg több mint egymillió dokumentum adatait és referátumát tartalmazza. Ilyen méretű adattárak segítségével a tájékoztató szolgáltatást biztos alapokra lehet helyezni és általuk kielégítő információs ellátást nyújtani.

Bár az említett adattárak angol nyelvűek, tapasztalataink szerint a szolgáltatásokat a felhasználók szívesen veszik igénybe, sőt az érdeklődés fokozódik irántuk. Ez a fajta tájékoztató szolgáltatás természetesen elsősorban a kutatási tevékenységet folytató szakembereknek alkalmas informálódásra. Jelenleg 150—200 témából rendelnek SDI-szolgáltatást a külföldi mezőgazdasági kutatóintézetek, egyetemek. Valószínűleg ennél még nagyobb lenne az érdeklődés, ha a megrendeléseknek nem szabnának határt az anyagi korlátok. (Folyamatos szolgáltatás — SDI — rendelhető egy vagy több adatbázisból. Egy téma előfizetési ára egy adatbázisból évenként 6000 Ft, két adatbázisból 10 000 Ft, az összes adatbázisból évenként 12 000 Ft.)

A folyamatos információellátás mellett nagy jelentőségük van a nagy adatbázisokból köz-

vetlen, online módon végzett retrospektív kereséseknek. Retrospektív irodalomkeresések egyrészt az AGRIS adattárból, másrészt az amerikai Dialog adatbázis-kezelő rendszeren keresztül több adattárból is folynak. A legtöbb mezőgazdasági kutatás során igény jelentkezik alaptudományi információkra is, főként a retrospektív keresések esetében, ilyenkor igénybe kell venni az olyan adatbázisokat is, mint amilyen például a biológiai BIOSIS vagy az orvosi MEDLARS.

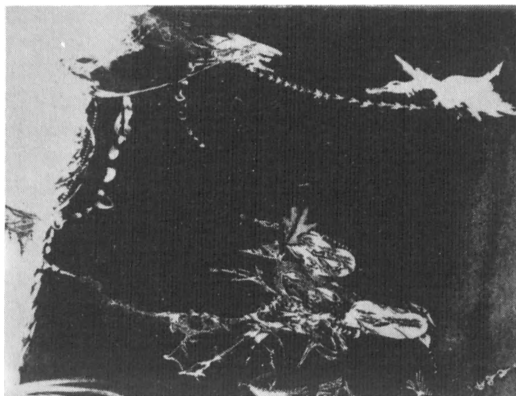
A retrospektív keresések díját esetenként alapítjuk meg, mivel ez függ a témától, a keresésre fordított időtől, az adattár elérhetőségétől stb. A megrendelők, ha kívánják, természetesen személyesen is jelen lehetnek a keresés alkalmával és tájékoztatást kaphatnak, hogy körülbelül mekkora összeget tesz ki a kívánásuk szerinti tájékoztató szolgáltatás.

Az AGROINFORM mágnesszalagos adattárainak számítógépes munkálatait külső számítóközponttal végezteti; a párbeszédés online kereséseket távadatátviteli vonalon (terminál) saját berendezésein végzi.

Mivel ezek az online retrospektív keresések nagy felkészültséget — az adattárak ismeretét, keresési gyakorlatot, angol nyelvismeretet stb. — devizát igényelnek és költségesek, jelenleg legcélszerűbb a központositva végzett adatkeresés.

Az SDI és az online retrospektív jeladó tájékoztató szolgáltatások nyomán megnövekszik az eredeti dokumentumok iránti igény. Az AGROINFORM ezeket az úgynevezett háttér- vagy kiegészítő szolgáltatásokat is beépíti szolgáltatásrendszerébe, és a lehetőségekhez képest törekszik az igények kielégítésére. Ezek közé tartozik az eredeti dokumentumok, illetve másolataik mikroképen vagy olvasható másolatban való szolgáltatása, a dokumentumok lefordítása.

Amennyiben a dokumentum, amelyről a jeladó tájékoztatás történt, csak külföldi könyvtárban található meg, beszerzése sokszor igen körülményes. Az AGRIS-ban regisztrált dokumentumok másolati szolgáltatására hozták létre az AGLINET-nek (Agricultural Libraries Network) nevezett hálózatot, amelyben nagy mezőgazdasági könyvtárak, mint például a NAL (National Agricultural Library, Nemzeti Mezőgazdasági Könyvtár, USA), az LMAFF (Library of Ministry of Agriculture, Fisheries and Food, a Mezőgazdasági, Halászati és Élelmezési Minisztérium Könyvtára, Anglia) kiemelten gyűjtik és — a szokásos fel-

tételekkel — a tagországok rendelkezésére bocsátják a kívánt dokumentumokat. 1978-ban megvizsgálták, hogy az AGLINET hálózat révén miként lehet másolathoz jutni az AGRIS-ban regisztrált dokumentumokról. Ekkor az AGLINET-könyvtárak a dokumentumok 83 százalékának eredetijével rendelkeztek. Az AGLINET működésével kapcsolatos konferencián 1980-ban elhatározták, hogy a FAO könyvtára (David Lubin Memorial Library), amely az AGLINET-rendszerben koordinálóként működik, újabb, nagy mezőgazdasági könyvtárak bevonásával kezdeményezni fogja a hálózat kibővítését, elsősorban Kanada, Olaszország és a Szovjetunió központi mezőgazdasági könyvtárait számítva. Az AGLINET-hálózat arra is törekszik, hogy a nem hagyományos dokumentumok másolásával kapcsolatos szolgáltatásait is tökéletesítse.

Mindezen törekvések ellenére az eredeti dokumentum rendelkezésre bocsátása a leggyengébb pontja a nemzetközi vagy regionális információs rendszereknek. Ezért volna nagy jelentősége, ha valóban jól működő együttműködési hálózatok alakulnának hazánkban az ilyen fajta gondok megoldására. Így minden bizonnyal meg lehetne sokszorozni a dokumentumbeszerzésre fordított összegeket, s jobban kihasználni a szellemi energiákat is.

Az AGROINFORM fejlesztési programjának megvalósításában még csak a kezdeti szakaszban tart. A gépesítés—automatizálás bevonása a tájékoztató munkába nem kevés szellemi és anyagi erőfeszítést igényel, a sikerek mellett sok gonddal és kudarccal is jár. Ezen az úton azonban csak továbbmenni szabad, visszafordulni nem.

Billédi Ferencné dr.

Merre tartanak a MEDOSZ könyvtárai?

Országos tanácskozáson vitatták meg időszerű tennivalóikat a MEDOSZ (Mezőgazdasági, Erdészeti és Vízügyi Dolgozók Szakszervezete) könyvtárosa a közelmúltban. A mintegy hatvan — többségében letéti — könyvtáron kívül jelen volt a tanácskozáson a Művelődési Minisztérium könyvtári osztályának, továbbá a Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Minisztériumnak, valamint a Szakszervezetek Országos Tanácsának képviselője is. A MEDOSZ-könyvtárak helyzetéről, gondjairól és soron levő feladatairól *André Miklós*, a MEDOSZ kulturális osztályának munkatársa tartott előadást.

Az előadó a mezőgazdaság fejlődéséből és azokból a társadalmi viszonyokból, átalakulásokból indult ki, amelyek a könyvtárak fejlődésének követelményeit, illetve irányait is meghatározzák. Emlékeztetett arra, hogy a mezőgazdasági ágazat a magyar népgazdaság egyik tartópillére, erőssége. Termelési eredményeiről a közmegítélés is elismerően szól, sokszor dicséri az utóbbi évtizedekben végbement fejlődésének dinamizmusát. Egyetlen adat: a búza termelési átlaga 1960-ban hektáronként 16 mázsa volt, 1980-ban viszont meghaladta a 47 métermázsát. Ugyanebben az időszakban nagyarányú fejlődés következett be a munkakörülményekben és az életmódban is. Gyarapodtak az ágazat dolgozói anyagiakban, korszerűbb lakásokban élnek, divatosabban öltözködnek, s háztartásuk gépesítésében is igen nagy az előrehaladás. Eközben a foglalkoztatottak száma a termelési mutatók növekedésével fordított arányban alakult: a dinamikus fejlődő gazdaság fokozatosan csökkenő létszámmal érte el nagyszerű eredményeit. Részesedésük ma már nem éri el az aktív keresők 20 százalékát sem, ráadásul kétötödük ipari és szellemi tevékenységet végez. Hazánkban azonban az 5,1 millió aktív kereső többsége, a lakosság fele valamilyen formában kapcsolódik a mezőgazdasági kisárutermeléshez.

A mezőgazdaságban ma már igen nagyszámú szakembergárda dolgozik: Az állami gazdaságok dolgozóinak 40 százaléka *szakmunkás*, s egy-egy gazdaságban átlagosan 40 egyetemet végzett *diplomás* szakember tevékenykedik.

A kedvező változások mellett tudomásul kell venni azt is, hogy a vagyoni gyarapodás, a gazdagodás *nincs összhangban* a művelődésre fordított szabad idővel. Sok helyen hiányzik a művelődést támogató szemlélet. Az egyik gazdaságban mindent elkövetnek, hogy az ott dolgozók művelődhessenek, a másikban inkább visszafogják az erre irányuló törekvéseket és csak a napi termelési feladatokra fordítanak figyelmet.

A MEDOSZ érdekeltségi köre — az olvasás meghatározói

A mezőgazdaságban foglalkoztatott egymillió fős népességből a MEDOSZ kulturális irányítói hatáskörébe az *állami gazdaságok* 112 ezres szakszervezeti tagsága, a 48 ezres *erdészeti terület*, a 46 ezres *vízügyi ágazat* és a 43 ezer főt foglalkoztató MÉM intézményhálózat tartozik, együtt a mezőgazdasági foglalkozásuk negyede, valamint a termelősövetkezetekben alkalmazotti munkakörben dolgozó szakszervezeti tagok; számuk mintegy 100 ezer.

A MEDOSZ könyvtárirányítói feladata ez utóbbiakra nem, csupán az imént részletezett 250—260 ezer főt számláló táborra terjed ki. Nem vállalhatja ugyanis a *termelősövetkezeti tagok* művelődésének segítését, fejlesztését még akkor sem, ha a téeszekben szakszervezeti alapszervezetek működnek. E területen ugyanis korlátozottak a lehetőségei, és a téesztagok, valamint az alkalmazottak művelődéséről való gondoskodást sem lehet szétválasztani. Meg kell azonban jegyezni, hogy a MEDOSZ nem akar elzárkózni a másokkal való együtt-

működéstől, sőt azt kívánatosnak, lehetségesnek és egyúttal hasznosnak is tartja.

André Miklós a MEDOSZ-ágazatok művelődési és olvasási helyzetével kapcsolatosan utalt arra, hogy e területen is el kell fogadni az országos vizsgálatások néhány megállapítását, azt például, hogy csökkent az olvasásra fordított idő, és hogy a televízió elvon az olvasástól, meg serkent is arra, továbbá, hogy a műveltség és az olvasás általában feltételezi egymást stb. A lényeg azonban az, hogy az állami, illetve az erdőgazdaságok, valamint a vízügy dolgozóinak körében az olvasás helyzete nem rosszabb a más foglalkozási ágazatokban dolgozóknál.

A MEDOSZ könyvtárai csaknem százezer embert tartanak közvetlen vonzaskörükben, vagyis a szakszervezeti tagságnak több mint egynegyedét: 1982-ben a könyvtárral ellátott dolgozók 26,3 százaléka látogatta rendszeresen a könyvtárakat, s az olvasói létszám országos csökkenésével ellentétben 2,1 százalékkal nőtt az olvasók aránya 1980-hoz viszonyítva. Ennek oka azonban — sajnos — nem az, hogy többen olvasnak, hanem az, hogy csökkent az ellátottak száma, mivel több életképtelen könyvtár megszűnt.

Két év viszonylatában lényegében nincs eltérés sem a könyvtári látogatottságban — ez éves átlagban hat alkalmat jelent —, sem a kölcsönzött kötetek számában, amely évente 13—14 könyv. Ezek az adatok magukban foglalják mind a budapesti MEDOSZ-könyvtárakat, mind a megyeiek eredményeit.

Kétségtelen tény: nőtt a könyv presztíze a mezőgazdasági foglalkozásuk körében is. Az országos értékelés szerint azonban nem ilyen kedvező a helyzet, legalábbis a tanácsi könyvtárak vonzaskörébe tartozókat illetően nem. Az Országos Közművelődési Tanács elnöksége ugyanis az elmúlt évben a közművelődési és az iskolai könyvtárak helyzetéről szóló jelentésében a következőket állapította meg: „A munkásosztályhoz tartozók 23—24 százaléka használja a közművelődési könyvtárakat. . . A mezőgazdaságban foglalkoztatott népesség könyvtári jelenléte az előregedés, az átrétegződés, a sajátos munkarend, illetve az alacsony színvonalú ellátás miatt csökken, jelenleg csak 14—15 százalékuk jár közművelődési könyvtárba.”

Azt el kell ismerni, hogy az ágazat dolgozóinak műveltsége, olvasási kultúrája valóban nincs azon a színvonalon, mint az ipari munkásságé. De mint az előző adatokból kitűnik, az olvasási arány nem is olyan kedvezőtlen.

Továbbá: a jelentés valószínűleg a termelészövetkezeti parasztság olvasási arányáról beszél, s ez a réteg — mint már utalt rá az előadó — csak egy része a mezőgazdaságban dolgozók táborának. De figyelembe kell venni azt is, hogy a ma falun élő családok a családtagok foglalkozását tekintve vegyes összetételűek. Tisztán mezőgazdasági vagy termelészövetkezeti család alig van, s a nem mezőgazdasági foglalkozású családtagok révén — vásárlás vagy könyvtári tagság útján is — eljut a családba a könyv, arról nem is szólva, hogy a házi-könyvtárak gyarapodása következtében szintén lehet olvasó ember valaki. Mindezt azonban alig lehet mérni.

Sajátos vonás az is, hogy a szezonmunkák idején a dolgozók napközben képtelenek a könyvtárt felkeresni. Talán emiatt magasabb a falusi könyvtárakban a gyermekek olvasási aránya és az általuk kivett könyvek száma, mint a felnőttek.

Mindezeket figyelembe véve az évi hat könyvtárlátogatás és a 13—14 kölcsönzött könyv elfogadhatónak mondható. Már csak azért is, mivel a dolgozók munkaideje legalább napi két órával hosszabb mint más rétegeké, illetve nekik ennyivel kevesebb idejük jut művelődésre.

A könyvtári ellátás helyzete

Hirdetjük: állampolgári joga mindenkinek, hogy — akár lakóhelyén, akár munkahelyén — hozzájuthasson a magyar könyvtári rendszer szolgáltatásainak teljességéhez. Ebből az ellátásból vállal magára egy részt a MEDOSZ is a munkahelyeken. Ez a részvállalás csak korlátozott mértékű, hiszen a mintegy 350—360 ezer MEDOSZ-tag közül csak alig százezer ember az, aki a munkahelyén MEDOSZ-könyvtárakat kereshet fel.

A több mint 1400 szakszervezeti alapszerv mindössze 391 könyvtárat működtet. Az ágazat sajátos munkaszervezeti jellegéből következően ugyanis alig vannak száznál több embert foglalkoztató munkahelyek. Ezek: az ipari egységek, gépműhelyek, feldolgozó üzemek, gazdasági központok. Könyvtárat létesíteni pedig száz főnél kisebb lehetséges olvasótábornak nem érdemes, mert velük csak az életképtelen könyvtárak száma szaporodnék.

Van egy budapesti hatáskörű MEDOSZ-könyvtárhálózat, és van a megyékben az SZMT központi könyvtárak által ellátott letéti

Az elnökség (Szabó Zsigmond felvételei)

rendszer. Mindössze 18 önálló MEDOSZ-könyvtár működik az országban, s a SZOT normatíváknak közülük is csak 10 felel meg. Az önálló könyvtárak nagy része egyúttal *lakóterületi feladatkörrel* működik, például a Hortobágyon, Bábolnán, Agárdon. A könyvtárak 90 százaléka az ellátási rendszer legalsó fokán álló *letéti II.* típusú könyvtár. Ez meghatározza a sajátos könyvtári munkát, amelynek eredménye a központi, illetve a körzeti ellátó könyvtárak gondoskodásától és segítségétől is függ.

Az utóbbi időkben előtérbe került a munkahelyi műszaki és a szakszervezeti könyvtárak együttműködése, illetve integrációja a munkahelyeken. A MEDOSZ szakszervezeti könyvtárai szívesen részt vennének az ilyen együttműködésben, ha volna kivel. Szakkönyvtárak ugyanis csak elvétve akadnak. A vízügyi és az erdészeti terület talán jobban áll e téren, de az állami gazdaságok esetében kedvezőtlenek a tapasztalatok. Vásárolnak ugyan alkalmanként a munkával összefüggő közép-, vagy felsőfokú szakkönyveket, ám e könyvmennyiségek nem szerveződnek könyvtárrá, a gyarapításban nincs tudatosság, a megvásárolt könyvet csak egy-egy szakember veszi kézbe, s bár fontos volna mások számára is, a legtöbben létezéséről sem tudnak. A legnagyobb gond talán az, hogy nincs hálózati—módszertani gazda, aki segíteni tudná a már itt-ott önerőből, saját elhatározásból alakuló, csirájában fellelhető szakkönyvtárakat (a szakkönyvtári hálózatból kiesnek, a tanácsai megyei könyvtárak módszertani—hálózati munkatársai nem érik el őket, az SZMT-könyvtárosoknak pedig nem ez a feladatuk).

A MEDOSZ-könyvtárak könyvállománya mintegy 450 ezer kötet, nagyobb részben az SZMT központi könyvtáraktól kapott letéti anyag. A könyvellátottság jónak minősíthető, mivel több mint 18 könyv jut egy olvasóra, s ez valamivel jobb, mint az országos átlag, amely 16 kötet.

A könyvtárak elhelyezése nem kielégítő. Önálló helyiséggel működő könyvtárak szinte alig vannak, a könyvek zárt, üveges szekrényekben általában klubokban, étkezőhelyiségekben, irodákban, a munkahelyek folyosóin találhatóak. A zsúfoltság csaknem minden könyvtárra jellemző, ezért mind az állomány kezelése, mind az olvasók kiszolgálása nehézkes.

A 400 könyvtáros közül csak néhány, nem több mint 10, dolgozik főállásban. Többségük társadalmi munkában, vagy csekély tiszteletdíjért látja el könyvtárosi feladatát. Munkájukért gyakorta elmarad az elismerés, a követelmények viszont igen magasak. Így nem véletlen nagymértékű cserélődésük sem.

Hogyan tovább?

Mi az, amit a jövőben tenni kell, hogy jobbá váljék a könyvtári ellátás, hogyan képzelhető el a MEDOSZ-könyvtárak jövője?

Tudomásul kell venni, hogy az ágazat sajátos adottságai meghatározzák a lehetőségeket. Tény, hogy a dolgozók olvasásra fordítható ideje igencsak korlátozott, de az is, hogy ez az idő többségüknél az újság, esetleg a hetilapok olvasásával telik el. A téli időszakban többet olvasnak, és a közművelődési rendezvényeken is csak ezekben a hónapokban vehetnek részt

a dolgozók. A gazdaságok vezetői azonban ebben az időszakban szervezik a különféle szakmai továbbképző tanfolyamokat, oktatásokat, politikai szemináriumokat. Jó lenne, ha a tudatos könyvtárosi olvasónevelői munka figyelembe venné és ajánlásaival kiegészítené mindezeket. A téli kulturális hetekben, hónapokban a gazdaságok gazdag művelődési programokat szervezhetnének, amelyeknek *alapját a könyv képezné* mindenütt. A mezőgazdasági könyvhónap időszakában különösen sokszínű programokat lehetne szervezni.

Milyen ellátási rendszerrel lehetne megvalósítani a MEDOSZ-dolgozók könyvtárhoz, irodalomhoz juttatását? Nem az erőtlen könyvtári gyűjtemények számának növelésével, hanem a korszak színvonalának megfelelő, információs igényeket is kielégítő könyvtárakkal, amelyek képesek megszüntetni a mezőgazdaságban foglalkoztatottak — még itt-ott meglévő — hátrányos helyzetét minden területen.

Korszerűbb ellátást

A könyvtári ellátás javítása érdekében szükséges, hogy ahol a dolgozói létszám indokolja, működjön *önálló* szakszervezeti közművelődési könyvtárak, akár lakóhelyi szerepkörrel is. Ez azonban csak akkor lehetséges, ha az önálló könyvtárakra előírt működési feltételeknek meg is felelnek. Ilyen megoldás a mai ismeretek szerint csak néhány gazdaságban lehetséges, az *integrált* munkahelyi könyvtárak létesítése azonban csaknem minden termelő gazdaság központjában kívánatos, természetesen az egyesített szak- és a szakszervezeti könyvtárak kialakítása révén (a munkahelyi vezetők gyakran panaszkodnak: oly sok az információ, ráadásul gyorsan is változnak, hogy azokhoz egyrészt képtelenek hozzájutni, meg olvasásuk is rengeteg időt rabol el tőlük; ezen csak egy tájékoztatási feladatkörrel felruházott egységes könyvtárral lehet segíteni). A szakképzett könyvtáros az ismereteket, információkat hordozó dokumentumok és más eszközök (diafilm, lemez, hangszalag stb.) gyűjtésén, feldolgozásán kívül ezeket figyelemmel tudja kísérni és ajánlani annak, akit érint. Ez ma már igen sok gazdaságban felismert saját érdek. (A könyvtárost nem feltétlenül csak erre a munkahelyre lehetne függetleníteni. Elképzelhető, hogy a könyvtáros látja el például a szakszervezeti bizottság kultúr-, agitációs és propagandafelelősi vagy a vállalati művelődési bi-

zottság titkári, közművelődési feladatát is.) Ebben az esetben a könyvtári gyűjtemény egyrészt vállalati beszerzésből, a termelési költség terhére gyarapodhatna, másrészt az SZMT-könyvtár letéti állományával bővíthetne. Ilyen megoldás esetében *kettős funkciójú* könyvtár jöhetne létre, amely egyrészt vállalná a szakirodalmi ellátást, a szakemberek, vezetők tájékoztatását, másrészt pedig a szakszervezeti közművelődési könyvtár szerepköre is kiszélesedne ezáltal.

A harmadik fajta megoldás a már működő SZMT-könyvtári letéti rendszer továbbfejlesztése azokon a helyeken (kerületekben, tanyaközpontokban, műhelyekben stb.), ahol a dolgozók létszáma alapján ez indokolt, és hozzá a feltételeket is meg tudják teremteni. Ennek az ellátási formának a fenntartása és továbbfejlesztése még sokáig kívánatos és nélkülözhetetlen.

Az említett három ellátási formával meg lehetne növelni a MEDOSZ-ágazatokban az ellátottak körét, ezáltal az olvasók számát is, de az olvasás minősége is javulna. Hálózati hovatartozásuk, módszertani irányításuk természetesen az SZMT központi könyvtárak feladata lenne mindhárom formában, mert egyik esetben sem vitatható a munkahely érdekeltisége és illetékessége.

Ahhoz azonban, hogy valamennyi mezőgazdasági dolgozóra kiterjedhessen a könyvtári szolgáltatás, szükség van a *tanácsi könyvtárak közreműködésére* is, vagyis annak a területi elvnek az alkalmazására, amely szerint a lehető legközelebb kell vinni a könyvtárt a dolgozókhoz.

A tanácsi könyvtárak a MEDOSZ területén három formában kapcsolódhatnak be a dolgozók könyvtári ellátásába: 1. Az ésszerűség alapján létesítsenek kapcsolatot a mezőgazdasági egységekkel, s adjanak letéteket nekik, hozzanak létre fiókkönyvtárakat ott, ahol erre

igény van; 2. a mezőgazdasági üzemek mint *fenntartó társak* vegyenek részt egy-egy falusi könyvtár létesítésében, fenntartásában, a működtető azonban maradjon a tanács; 3. ha egyik megoldás sem lehetséges, de a munkahelyek kisebb közösségei, szocialista brigádjai mégis igénylik a könyvet, a legközelebb eső lakóterületi könyvtár ajánlásaival, szolgáltatásaival keresse meg őket, s alakítson ki rendszeres kapcsolatot velük.

Ebben az ágazatban nem lehet elmarasztalni a könyvtárakat, ha egyben könyvárusítást is végeznek — természetesen megfelelő ellenőrzés mellett.

Javítani a feltételeken

Igaz, hogy a működési feltételeken a jelen helyzetben gyorsan aligha lehet változtatni, de az olvasás minősége, a könyvtári szolgáltatás színvonala csak akkor emelkedhet, ha a könyvtári helyiségek alkalmasak rendeltetésük betöltésére, ha a könyvtári gyűjtemény kielégíti az olvasók igényeit, s végül, ha a könyvtárosok szeretik és értik munkájukat. Ha e feltételek közül bármelyik is hiányzik, eredményes könyvtári munka nem lehetséges.

Egy kis akarással, figyelmesebb gondoskodással még e szorító gazdasági helyzetben is többet tehet a gazdaság és a szakszervezet, mert nem minden függ a pénztől. A dolog tulajdonképpen már akkor eldőlt, amikor a jóléti és a kulturális alapokat felosztják. Sok helyen az alapnak csak 1—2 százalékát áldozzák kultúrára, könyvtárra pedig még ennél is kevesebbet.

Azt mindenki elismeri, hogy a könyvtári munka a művelődés eszközei közül az élre rangsorolható, meg azt is, hogy továbbfejlesztése művelődéspolitikai okokból feltétlenül szükséges. Az irányító munka gyakorlatában azonban ezek az elvek nem mindig és mindegyütt érvényesülnek.

A MEDOSZ-központ nem kívánja — nem is tudná — irányítani az ország összes hozzá tartozó könyvtárát. Ezzel kapcsolatban már korábban kifejezte akaratát, amikor kimondta: „A MEDOSZ munkahelyi könyvtárak szakmai és módszertani munkájában továbbra is támaszkodik az SZMT központi könyvtárak segítségére, támogatására. Azt igényli tőlük, hogy a letéti könyvtárak igényeit — a SZOT elnökségi határozat szellemében — gyorsan és színvonalasan elégítsék ki. Ennek teljesítése

esetén a könyvtárakat fenntartó szakszervezeti bizottságok járuljanak hozzá a központi könyvtárak fejlesztéséhez.”

Hogy egy munkahelyen hol jobb és teljesebb a könyvtári munka, az elsősorban a helyi vezetésén múlik. De az sem közömbös, milyen a MEDOSZ megyebizottsága és az SZMT központi könyvtár kapcsolata, együttműködése. A közösen végzett irányító munka jó hatása érződik a munkahelyi könyvtárak életében is, például Fejér megyében, Vas megyében és még néhány helyen. Kívánatos, hogy mindegyütt így legyen ez!

André Miklós vitaindító előadását, valamint *Tengerdi Istvánné* kiegészítő referátumát követően több társadalmi munkás, illetve főhivatású könyvtáros számolt be ösztintén és lelkes szavakkal munkájáról, gondjairól. Felszólalt például *Boros Istvánné*, a Szegedi Erdőgazdaság; *Szabó Józsefné*, a Zalaszentgróti Állami Gazdaság; *Horváth Istvánné*, a Lajta-Hansági Állami Tangazdaság; *Viszkei István*, a Szombathelyi Tangazdasági Kombinát; *Kerekes Magda*, a Kecskeméti Zöldségtermesztési Kutatóintézet könyvtárosa; *Simon Jánosné*, a budapesti letéti könyvtárosok, *Fekete Györgyné*, a Székesfehérvári SZMT Központi Könyvtár munkatársa pedig a Fejér megyei MEDOSZ-könyvtárak munkáját ismertette. A Heves megyei együttműködés tapasztalatairól *Dobó István*, a MEDOSZ Heves megyei bizottságának munkatársa beszélt. Rajtuk kívül kifejtette véleményét *dr. Fejes Erzsébet*, a Művelődési Minisztérium, *Bosnyák Péter*, a SZOT munkatársa és *Varga György*, a MEDOSZ titkára is.

Könyvvel a gyógyítás szolgálatában

Beszélgetés dr. Székely Sándorral

Székely Sándor 1913. november 23-án született Kecskeméten. Középiskoláinak elvégzése után előbb a pozsonyi, majd a szegedi egyetemen volt orvostanhallgató, 1938-ban avatták doktorrá. Ezután kórházakban dolgozott; s a második világháború idején tevékenyen részt vett az ellenállási mozgalomban is. 1945 és 1948 között Budapest XIV. kerületének tisztiorvosaként tevékenykedett, ezt követően a Szikra (ma Kossuth) Kiadó egyik szerkesztőségének vezetője lett. Az ötvenes évek elején a Magyar Természettudományi Társulat főtitkára, majd a Természet és Társadalom című folyóirat szerkesztője volt. 1957-ben a X. kerületi SZTK Szakrendelő Intézet munkatársaként dolgozott. Nem szokványos könyvtáros pályafutása 1958-ban kezdődött, amikor az Orvostudományi Dokumentációs Központ igazgatóhelyettese lett, 1961-ben pedig kinevezték a közben Országos Orvostudományi Könyvtár és Dokumentációs Központ nevet felvett intézmény igazgatójának. A Magyar Könyvtárosok Egyesületének 1963 és 1972 között titkára, 1972-től 1978-ig pedig elnöke volt. Számos kitüntetésben részesült, egyebek között kétszer kapta meg a Munka Érdemrend arany fokozatát, és 1973-ban elnyerte a Szabó Ervin-emlékérmét. 1982-ben vonult nyugalomba. Székely Sándort óbudai otthonában kerestem fel, hogy beszéljünk orvosi, közéleti és könyvtárosi pályafutásáról.

— Először talán arról beszéljünk, hogyan találkozott gyermek- és ifjúkorában a könyvvel és a könyvtárral?

— A könyvek, az olvasás szeretete gyermekkorom óta kísér. Az ismerkedés a szülői házban történt. A két világháború között hosszú sorozatokban adták ki a világirodalom remekeit és a magyar klasszikusokat, amelyeket egy jómódú polgári családban illet megvásárolni. Én el is olvastam őket, így ismerkedtem meg Homérosztól Zoláig a világ- s Zrinyitól Mikszáthig a hazai irodalommal. A Pál utcai fiúk története nekem is kedvenc olvasmányom volt. Érdekes, hogy a lírai költemények kevésbé, az eposzok viszont annál inkább vonzottak. Firdauszira, a Nibelung-énekre, a Zrinyiászra ma is jól emlékszem. A modern irodalommal Szegeden, egyetemista koromban ismerkedtem meg behatóbban. Az egyetem központi épülete

melletti kis utcában volt a Szukits-féle könyvesbolt, amely egyben kölcsönkönyvtárként is működött. Valóságos bibliománia vett erőt rajtam: hetenként 5–6 könyvet is kölcsönöztem innen. Ez már valódi szenvedély volt. De akkor is szívesen olvastam és azóta is olvasok lektúrt, kalandregényt, krimit. A *Sárga regények* sorozat minden kötetét elolvastam, s a Rejtő-könyvek szintén kedvenc olvasmányaim közé tartoztak. Persze Verne és May Károly hasonlóképpen.

— *Mi vonzott az orvosi pályára?*

— Anyai ágon jó néhány értelmiségi volt a családban, az egyik dédnagyapám orvos volt. A családi legenda szerint részt vett a 48-as szabadságharcban, Klapka alatt szolgált. Talán ez is szerepet játszott abban, hogy ezt a pályát választottam. A szabadságharc romantikája nagyon megragadott, mindent elolvastam,

ami harcairól, eseményeiről szolt. Az érettségi után nem vettek fel hazai egyetemre, az első évet Pozsonyban végeztem, és csak 1932-től folytattam tanulmányaimat Szegeden.

— *Mikor és miért tértél el a szorosán vett orvosi hivatástól?*

— Egyetemista koromban ismerkedtem meg Szegeden a baloldali haladó eszmékkel, amelyek elvezettek a marxizmushoz. Nagy hatással volt rám *Ságvári Endre*, akivel bensőséges barátságba kerültem. Már fiatal orvos voltam, amikor irányításával bekapcsolódtam a munkásmozgalomba. A háború alatt mindinkább megerősödött bennem az a meggyőződés, hogy e tevékenység révén még többet tehetek, mint orvosként: a társadalom „gyógyítása” került gondolkodásom homlokterébe, ámbár jól képzett és sikeresen induló orvosnak tekintettek. Az 1943—44-es események — amikor az emberi élet mit sem számított, amikor a kommunistákat naponta fenyegette halál — csak megerősítettek elhatározásomban, abban, hogy szakítok a „kisipari” gyógyítással és a társadalmi harcoknak szenteltem magam. Ezt akkor élet-halál kérdésének éreztem.

A felszabadulás után ezért nem is folytattam klinikai pályámat (fül-orr-gégész voltam), hanem elvállaltam Budapesten a XIV. kerület tisztiorvosi hivatalának (ami megfelel a mai tanácsi egészségügyi osztálynak) a vezetését. Egyben a kerület Nemzeti Bizottságának is tagja lettem a Magyar Kommunista Párt képviselőjében, és a következő években élénk közéleti, propagandista és szervezőtevékenységet folytattam. A hivatali munkám tehát orvosi volt, ámbár annak idején még kevésbé tekintették orvosnak azt, aki az „íróasztal mellől” irányítja az egészségügyet, hiszen a közegészségügyi munka akkoriban teljesen elvált a gyógyító tevékenységtől. De nekünk fontos volt, hogy amikor megszerveztük az első körzeti orvosi rendszert, beoltattuk a lakosságot tífusz ellen, segítettük a romos kórházak helyreállítását és felállítottuk az első — *Ságvári Endréről* elnevezett — szakrendelő intézetet, amelyben — az égető szakorvoshiány idején — még rendeltem is.

1948-tól kezdve néhány olyan év következett, amikor valóban eltávolodtam eredeti szakmámtól. Éreztem is hiányát, ezért 1954-ben üzemorvosi részállást vállaltam, amit hat évig töltöttem be. Szakkönyvtárosként viszont, úgy érzem, visszatértem a szakmához, hiszen a szakkönyvtáros kettős kötöttségű, még ha ezt a foglalkozást annyira sem tekintik

orvosinak, mint annak idején a tisztiorvosét. Dolgozom az egészségnevelés terén is.

— *Mi vonzott az irodalom aktív műveléséhez, az íráshoz, a publikáláshoz, és hogyan alakult pályafutásodnak ez az ága?*

— Az ellenállási mozgalomban — illegális körülmények között — a Békepárt, majd a kommunista párt és ifjúsági mozgalom egyik „nyomdásza” voltam. Számos rölapot, propagandaanyagot és néhány lapot is sokszorosítottam. Amikor 1944 őszén lebukások miatt e téren nehézségek támadtak, önálló akcióba léptem: *Budapest Népe* címmel lapot írtam és sokszorosítottam. Ez lényegében a nyilasokkal vitázó pamfletirodalom volt, a párt irányvonalának megfelelően a nyilasok és a németek elleni partizánharcra, a fasizmussal szembeni ellenállásra buzdított. A lap terjesztését egy lengyel emigráns csoport végezte. Néhány szám után a lap megszűnt, mert helyreállt a kapcsolat, és ismét a pártnak dolgoztam.

Közvetlenül a felszabadulás után néhány propagandaanyagot írtam, szerkesztettem. Folyamatos publikációs tevékenységbe a Természettudományi Társulat vezetőjeként kezdtem, először ismeretterjesztő jellegű broszúrákkal és cikkekkel, majd 1955-ben megjelent első könyvem, a *Herman Ottó*ról írt életrajzi monográfia. 1960-ban adták ki *Az orvostudomány története* című nagyobb monográfiámat, a felszabadulás utáni első és mindmáig egyetlen átfogó hazai munkát e témakörben. 1966-ban készült el kandidátusi disszertációm *Ideológiai irányzatok a magyar egészségpolitikában (1920—1944)* címmel. (Ez az írásom publikálatlan.) Közben néhány kisebb terjedelmű könyvem is megjelent, mellettük néhány fordítás, amelyek közül *Anthony Smith Testünk titkai* című írása aratta a legnagyobb sikert; négy kiadás fogyott el belőle. Fontosnak tartom az általam szerkesztett *A Semmelweis Orvostudományi Egyetem klinikáinak és intézeteinek története (1945—1975)* című kötetet is, amely 1976-ban jelent meg. Orvostörténeti, könyvtártudományi és tudományos ismeretterjesztő jellegű cikkeim számát száz körülire becsülöm. A szakkönyvtáros-képzés segítésére írtam 1963-ban *Az orvostudomány terminológiája* című tananyag-kötetet, amelynek második, bővített kiadása most készül.

— *A könyvtárosi és a dokumentátori munkát valamilyen különös okból választottad, vagy csupán a véletlenek alakulása vitt erre a területre?*

— Ebben az esetben is bebizonyosodott, hogy a véletlen nem más, mint felismert szükségszerűség. Amikor 1958 őszén felajánlották az Orvostudományi Dokumentációs Központ igazgatóhelyettesi állását, úgy éreztem, hogy révbé értem. Így is történt, hiszen míg 1945 és 1958 között nyolc munkahelyem volt, 1982-ben innen mentem nyugdíjba. Egész előéletem — beleértve az idegen nyelvek ismeretét is — erre készített elő. Jól tudtam hasznosítani mindazt, amit addig tanultam és gyakoroltam, még a szervezési tapasztalatokat is.

— *Fejlődésének milyen szakaszában volt az OOKDK, amikor 1961. január elsején, az addigi igazgató, dr. Gorvay György nyugugalomba vonulását követően átvette a vezetését?*

— Gyakorlatilag ekkor alakult. Az 1956. évi könyvtári törvényerejű rendeletet, amely előírta a könyvtári hálózatok megszervezését és a hálózati központok létrehozását, az egészségügy területén még nem hajtották végre. Ez a törvényerejű rendelet három intézmény összevonásával (Orvosi Dokumentációs Központ, a Semmelweis Orvostudományi Egyetem Könyvtára és az Orvostörténeti Könyvtár) kívánta megreformálni az orvosi—egészségügyi könyvtári hálózat központját. Az egyesítést azonban különféle gátló körülmények megakadályozták, ezért 1959-ben, az irányító szervek képviselőinek néhány szakember bevonásával tartott megbeszélésein az az álláspont alakult ki, hogy az ODK-t kell hálózati központtá átszervezni. Az erre és a hálózat megszervezésére vonatkozó miniszteri utasítások 1960-ban jelentek meg. Így lett az Orvostudományi Dokumentációs Központból Országos Orvostudományi Könyvtár és Dokumentációs Központ, vagyis OOKDK. Minthogy az OOKDK könyvtári állománya kicsi volt, hiszen az intézet addig lényegében csak dokumentációval foglalkozott, az alapító miniszteri utasítás előírta a Semmelweis Orvostudományi Egyetem könyvtárával való szoros együttműködést, könyvtári állományának együttes használatát.

Az ODK ekkor több mint tízéves múltra tekintett vissza, hiszen 1948-ban az Orvos-Egészségügyi Dolgozók Szakszervezetének a keretében szakirodalmi dokumentációs csoport jött létre, amely 1949-ben — amikor a többi szakmai dokumentációs központ is megalakult — vette fel az ODK nevet, majd a Magyar Tudományos Akadémia hatáskörébe került, az MTA dokumentációs bizottságának irányítása alá. Itt született az az elgondolás, hogy az ODK feladata a szovjet szakirodalom

dokumentálása és megismertetése legyen. Ennek megfelelően számos referálószemle-sorozat kiadása indult meg, elég nagy teljesítő-képességű fordítószolgálat működött, és bibliográfiai kiadványok is készültek a szovjet szakirodalom tárgyköréből. Az intézetben tolmácsszolgálat is volt, a hozzá forduló orvosokat helyben tájékoztatták a szovjet szakfolyóiratokban megjelent cikkek tartalmáról. Később felmerült a népi demokratikus országok szakirodalmi dokumentációjának szükségessége, valamint a hazai szakirodalom bibliográfiai feldolgozásának terve is. Ilyen kiadványok is megjelentek, a *Magyar Orvosi Bibliográfia* például 1957-ben indult meg, ugyanakkor — az 50-es évek közepén — a szovjet szakirodalmat referáló szemlekiadványok megjelentetése abamaradt. Az ODK irodalomkutatói feladatokat is vállalt. 1959-ben Egészségügyi Gazdasági Dokumentációs Csoport is alakult az intézetben, ami azonban néhány év múlva kivált és önállósodott: belőle alakult ki a mai Egészségügyi Szervezési és Tervezési Információs Központ (ESZTIK). Ez volt a helyzet 1959—60-ban.

— *A legfontosabb feladat, amely előtted állt, alighanem az orvosi könyvtári hálózat megszervezése volt. Beszéljél ennek a „hősi” korszaknak a kezdeteiről?*

— A hálózat megszervezésével kapcsolatos elgondolásokat 1959-ben dolgoztuk ki, és az 1960-ban megjelent miniszteri utasítások ennek megfelelően intézkedtek. A szervezet, a könyvtári hálózat három „lépcsős”: központ, alközpontok, tagkönyvtárak. A szervezetbe be nem sorolható országos intézetek könyvtárai közvetlenül a központ irányítása alá tartoztak. Tulajdonképpen az egészségügyi intézmények hálózatának szervezete szolgált mintául: nyilvánvaló volt, hogy ahhoz kell alkalmazkodnunk az eredményes munka érdekében. A könyvtári hálózatot kezdettől fogva eszköznek tekintettük az orvosok tájékozódására, tájékoztatására és továbbképzésére, és jól gondoltuk, hogy e munka támogatása a fenntartók részéről csak a meglévő egészségügyi intézményszervezet keretében lehetséges. Csak éppen azt kellett megértetni és elfogadtatni velük (vagyis az intézmények vezetőivel), hogy a létrehozandó könyvtári hálózatra valóban szükségük is van. A meggyőzés — hivatkozva az egészségügyi miniszter utasításaira — nem is ment nehezen. A megvalósítás azonban mégsem volt könnyű, mert a tárgyi és a személyi feltételek (helyiség, állomány, könyvtárosok)

egyaránt hiányoztak. Megteremtésük, helyesebben: megalapozásuk jó néhány évet vett igénybe. Ezért valóban joggal nevezhetők ezek az évek „hősi” korszaknak.

Már 1960-ban megalakult a hálózati és módszertani csoport, ami később osztályá szerveződött. (Ezen a fejlődésen ment át egyébként az intézet valamennyi mai osztálya.) Akkoriban csak a három orvostudományi egyetemen és az Országos Közegészségügyi Intézetben (OKI) volt érdemleges könyvtár egy-két munkatárssal. Újat létrehozni azonban sok tekintetben egyszerűbb, mint egy már meglévő rendszert átalakítani. Az első tíz év tapasztalataiból is azt a következtetést vonhatom le, hogy az akkori helyzet valójában kedvezett az egységes munkamódszeren alapuló, központilag irányított, jól együttműködő könyvtári hálózat kialakításának.

A könyvtárak megalakítása tekintetében nem támasztottunk nagy igényeket, nem jártunk a felhőkben. Minden egészségügyi intézményben volt valamiféle könyv- és folyóiratállomány, hiszen vásároltak könyveket, előfizettek folyóiratokra. Ezeket felmértük, és ahol a könyvtár létesítésének legalább minimális feltétele (egy helyiség) megvolt, megbeszéltük az igazgatóval, hogy ki legyen a könyvtáros. Kiképzésükről a központ gondoskodott, 1960-ban indult meg az első úgynevezett középfokú könyvtárosképző tanfolyam, és minden évben továbbiakat indítottunk a Könyvtártudományi és Módszertani Központtal együtt. Az első tanfolyamokon a budapestieket képeztük ki, de csakhamar sor került a vidékiekre is. Pécsen szintén tartottunk két tanfolyamot, továbbá néhány alapfokú könyvtárkezelői tanfolyamot szerveztünk. 1961-ben indult meg *Az Orvosi Könyvtáros*, az OOKDK módszertani folyóirata.

Tíz év alatt a 439 egészségügyi intézmény közül 393-ban hoztunk létre könyvtárat, közülük 357-ben csupán egyetlen könyvtáros vagy könyvtárkezelő dolgozott. A középfokú szaktanfolyamot végzettek közül a 70-es évek második felében sokan szereztek felsőfokú képesítést. Ugyanakkor, az egészségügyi intézmények integrációja során sok kis intézményben megszűnt az önálló könyvtár. Ma a könyvtárak száma 200 körül van, de ezek valóban könyvtárak. A könyvtárak szervezésében magam is részt vettem, a hálózati és módszertani osztály munkatársaival szorgalmasan jártam az országot.

— *Hogyan sikerült az OOKDK tájékozta-*

tási és bibliográfiai tevékenységét magasabb színvonalra emelni?

— Kialakítottuk a feldolgozás módszereit, tanulva mások tapasztalataiból; növeltük a létszámot, és a munkatársak egyre inkább megtanulták a szakma csinját-binját, ahogyan mondani szokás: a munkával együtt fejlődtek, rutint szereztek.

A *Magyar Orvosi Bibliográfia* (MOB) kiadására kezdettől fogva súlyt helyeztünk. Az első évek munkája még nem volt tökéletes, de a 70-es évek elejétől talán már ez a legjobb kurrens nemzeti szakbibliográfia. A 60-as évek közepén hozzáfogtunk a hiányok pótlásához. Mint-hogy 1945-ig kéziratos formában rendelkezésre áll a szakirodalom bibliográfiája, megkezdtük az 1945 és 1960 közötti időszak feldolgozását, és 30 kötetben, szakterületenként, néhány év alatt meg is jelentettük. Ez is „hőstett” volt! 1961-ben kezdtük meg a *Hungarian Medical Bibliography* kiadását. Ez évente, angol nyelven referátumokkal közli a szakirodalom válogatott anyagát — elsősorban a külföldi könyvtárak tájékoztatása céljából. A szelektív bibliográfiai információtérjesztést szolgálja az 1966-ban megindult gyorstájékoztató, illetve a következő évben megkezdett referáló tevékenység, a témafigyelő szolgálat. Az előbbi hetenként, az utóbbi havonta szolgáltat adatokat a megrendelőknek mintegy ezer folyóirat anyagából. E kiadványok és szolgáltatások természetesen csak egy, bár a legfontosabb részét képezik az intézet bibliográfiai és tájékoztató munkájának.

— *Hogyan lehetett e munka eredményeit a magyar orvostársadalom szélesebb rétegeivel megismertetni?*

— E tekintetben elsősorban könyvtári hálózatunkra támaszkodtunk, a könyvtárak az első számú propagandistáink. De felhasználtuk a szakajtót is. Az *Orvosi Hetilapban* az évek során többször írtunk munkánkról, szolgáltatásainkról. A harmincezer példányban megjelenő *Gyógyszereink* című folyóirat, amelyet minden orvos megkap, vagy másfél évtizede minden számában közli fordításjegyzékeinket és irodalomkutatói bibliográfiáink címjegyzékét — ezekből másolatok rendelhetők. Kiadványainkról és szolgáltatásainkról évente többzres példányszámban adunk ki propagandafüzetet. Végül, de nem utolsósorban: a hozzánk fordulók segítőkész és udvarias kiszolgálása sokakat tett rendszeres felhasználóvá. Hadd dicsekedjem kissé: ez a szellem a hálózat könyvtárosaira általában is jellemző.

— *Sajnos, e kiadványokat nem eléggé ismerik a nem orvosi területen működő könyvtárosok. Hadd ragadjam meg az alkalmat, hogy a legfontosabbak felől érdeklődjem.*

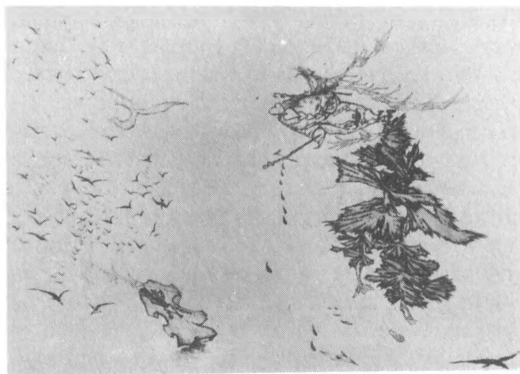
— A legátfogóbb, legtöbb adatot tartalmazó kiadvány a *Magyar Orvosi Bibliográfia*. E hungarika-bibliográfia évente öt kötetben dolgozza fel a publikált irodalmat — szakrendi csoportosításban —, s a visszakeresést tárgy- és névmutatóval könnyíti meg. A 6. kötet az éves tárgy- és névmutató. Évente két kiegészítő kötetet is kiadunk, ezekben a hazai tudományos rendezvényeken elhangzott előadások bibliográfiai adatait dolgozzuk fel, a felhasználó belőlük tájékozódhat a folyamatban levő kutatásokról és a nem publikált dokumentumokról. Évente négyszer jelenik meg *Az Orvosi Könyvtáros*, szakkönyvtárosaink továbbképző és tapasztalatcsere-fóruma, a hazai és a külföldi orvosi könyvtárügy fontosabb mozzanatainak és problémáinak ismertetője. A *Gyógyszerterápiás Dokumentációs Szemle* — amely a gyógyszerkutatók és a gyógyszereszek bibliográfiai tájékoztatását szolgálja a nemzetközi anyag számbavételével — szintén négyszer jelenik meg egy évben. A *Spectrum Pharmaceuticum* elnevezésű nemzetközi szakbibliográfia a KGST gyógyszerügyi bizottságának megbízásából készül a kutatók számára (e szakterület koordinálója az Országos Gyógyszerügyi Intézet). Eredeti nyelven, angolul és magyarul közli a közlemények címét. Évente négyszer jelenik meg. A *Hungarian Medical Bibliography*-ról fentebb már esett szó.

— *Igazgatásod alatt milyen irányban változott az intézet funkciója és belső szervezete?*

— Az intézet az első évtizedben meglehetősen „könyvtárközpontú” volt, vagyis fő feladata a hagyományos könyvtári munka bevezetése és kifejlesztése volt. Könyvtárosaink többsége ekkor tanult meg leltározni, katalogizálni, szerzeményezni, kölcsönözni. Szintén nagy munka volt a külföldi folyóiratoknak a hálózat egészére kiterjedő, összehangolt beszerzése. Erre hatásos „fegyver” is volt a kezünkben: egy évtizeden át mi osztottuk el az alközpontok között a rendelkezésre álló valutakeretet! Súlypontokat képezhettünk, és többet kapott az, aki jobban dolgozott. Ez alapozta meg az ország szakfolyóirat-ellátottságát, és a rendszer — ámbár a központi valutaelosztás már régóta megszűnt — máig is jól működik. Az utóbbi években már arra törekedtünk, hogy regionális

súlypontokat képezzünk, vagyis az állománygyarapítás összehangolásában egymással együttműködve több alközpont vegyen részt. De ez a lépés már a fejlődés második, maig tartó szakaszával kapcsolatos. Ennek lényege: a könyvtáraknak az aktív információs tevékenység felé kell fordulniuk. A 70-es évektől a könyvtárosképzésben és -továbbképzésben, de a gyakorlatban is erre helyeztük a hangsúlyt. A könyvtárosoknak elébe kell menniük az igényeknek. Korszerű információs szolgáltatásokat kell bevezetni, és a fejlett másolási és sokszorosítási módszerekkel meg kell könnyíteni igénybevételüket. A központi szolgáltatások mintájára a nagyobb könyvtárakban is be kell vezetni a tájékoztatás különféle formáit. Irodalomkutatás, témafigyelés, fordítószolgálat, tartalomjegyzék-másolás és ennek alapján cikkmásolat-szolgáltatás, szelektív információterjesztés a könyvtár hatósugarában működő kutatók számára. Ezek azok a legfontosabb és jelzesszerűen összefoglalt tennivalók, amelyeknek a bevezetése jó tíz év óta szélesebb körben folyik. És mi magunk igyekeztünk példát mutatni: a központi szolgáltatások számszerűleg és minőségileg egyaránt fejlődtek. Néhány évvel ezelőtt ennek megfelelően a központi elnevezése Országos Orvostudományi Információs Intézet és Könyvtárrá (OIK) változott, és megtettük az első lépéseket a számítógépes információszolgáltatás felé is. Remélem, hogy jövőre — az ideai kísérletek alapján — ez a szolgáltatás is megindul.

Az intézet belső szervezete a funkciók alakulásának megfelelően változott, s ma a következő részlegekből áll: *Hálózati és módszertani osztály* (instruktori tevékenység, központi katalógusok szerkesztése, a gyarapítás koordinálása, képzés és továbbképzés, igénykutatás, országos lelőhely-jegyzék szerkesztése és kiadása, Az Orvosi Könyvtáros szerkesztése és kiadása); *dokumentációs és információs osztály* (a *Hungarian Medical Bibliography* szerkesztése és kiadása, témafigyelő szolgálat, irodalomkutatás, fordítószolgálat); *bibliográfiai osztály* (a *MOB* szerkesztése és kiadása, gyorstájékoztató szolgálat, a két gyógyszerügyi bibliográfia kiadása, számítógépes adatszolgáltatás a *Med-line* adatbázisból); *könyvtári osztály* (állománygyarapítás, olvasószolgálat, gyorsmásolás, könyvtárközi kölcsönzés, mikrofilm-szolgálat, folyóirat-tartalomjegyzékek sokszorosítása, hálózati főlépédminta-jegyzékek közzétevése, az egészségügy területén folyó kutatási —fejlesztési jelentések nyilvántartása); *rep-*

rográfiai osztály (valamennyi kiadvány és szolgáltatás sokszorosítása, az állomány egy részének bekötése); *gazdasági osztály*, végül időrendben utoljára alakult meg a *Medinform osztály*, amely a KGST-országok orvostudományi információs rendszerében, a Medinform-rendszerben végzi az intézetre háruló feladatokat, egyben a nemzetközi kapcsolatokkal összefüggő munkákat is ellátja. (A Medinform számítógépes adatbázisának szolgáltatja a hazai szakirodalom válogatott anyagát, referátumokat készít a *Medicinszkij Referativnij Zsurnal* sorozatai számára, részt vesz a Medinform munkabizottságaiban, dokumentumokat és kiadványokat dolgoz ki a rendszer számára, előkészíti a tanulmányi utazásokat és fogadja a hozzánk érkező szakembereket. Kapcsolatot épít ki a külföldi orvostudományt érintő adatbázisokkal, például a Medline-nal.)

— *Mi a Medinform és a Medline?*

— A Medinform a KGST Nemzetközi Tudományos és Műszaki Információs Rendszerének (NTMIR) az orvostudományi informatikával foglalkozó alrendszere. A rendszertanács irányítja, amelynek tagjai a résztvevő országok egészségügyi minisztériumának képviselői: a delegációk többi tagja szakértőként, tanácskozási joggal vesz részt a tanács ülésein. Az üléseken megvitatandó anyagokat a szakbizottságok készítik el és terjesztik a tanács elé. A résztvevő országok központi információs intézményei a rendszer Kijelölt Nemzeti Szervei (KNSZ), ezekben végzik a konkrét munkát. E szervek közül jelölik ki azokat az úgynevezett bázisszerveket, amelyek a Medinform egy-egy programjáért felelősek. A szófiai bázisszerv feladata például a számítógépes szakirodalmi információs rendszer (Medik) megszervezése, működtetése. Az OIK mint bázisszerv a

Medperiodik-programot működteti, e program keretében nyilvántartja a világon megjelenő orvosi—biológiai folyóiratok adatait, azt, hogy ezekből melyek találhatóak a résztvevő országokban, illetve hogy ezek az országok milyen szolgáltatásokat vállalnak ebből az állományból. A Medperiodik-program az országok közötti összehangolt információcserét teszi lehetővé, elsősorban mikrokártya és másolatok formájában. További programok kialakítása is folyamatban van. Mi mindig igen tevékenyen közreműködtünk a Medinform-rendszerben, és eredményeink kimagaslóknak mondhatók. A Medline az Egyesült Államok Nemzeti Orvostudományi Könyvtárának számítógépes adatszolgáltatása, a MEDLARS (Medical Literature Analysis and Retrieval System, azaz Orvosi Szakirodalomelemző és Információkereső Rendszer) számítógépes rendszer része. A MEDLARS adatbázisából készül a nyomtatott *Index Medicus*, a legteljesebb nemzetközi orvostudományi szakirodalmi bibliográfia, az orvosi könyvtáraknak világszerte igen hasznos információs munkaeszköz. A Medline számos alközpontot működtet, Európában is több ilyen van. Ezek az alközpontok *online* és *offline* (Könyvtáros, 1978. 12. sz.) információt adnak adatbázisukból, amelyek a központi adatbázis mágnesszalagos másolatai. Mi az Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár révén a svájci adatbázissal létesítettünk kapcsolatot, a munka az idén kezdődött meg. Ebben az adatbázisban mintegy 3000 orvosi—biológiai szakfolyóirat adatait tárolják, belőlük mind retrospektív, mind kurrens adatszolgáltatásra mód nyílik.

— *Hogyan alakult a két legnagyobb hazai orvosi könyvtár, az OIK és a SOTE Központi Könyvtárának együttműködése?*

— A két könyvtár összehangoltan gyarapítja állományát, és a SOTE könyvtára — amint már említettem — az OIK tulajdonképpeni könyvtári bázisa, hiszen a külföldi folyóiratok nagyobb választéka ott található. Az OIK munkatársai naponta feldolgozzák az oda érkező folyóiratokat a bibliográfiai és információs munkához, és ezen az alapon (kiegészítve az OIK adatbázisával) ellátják információs szolgáltatásokkal a SOTE klinikáin és intézeteiben dolgozó orvosokat is, míg a SOTE könyvtára lényegében a hagyományos könyvtári szolgáltatásokat nyújtja számukra.

— *Mit tekintesz a legfontosabb eredménynek azok közül, amelyeket az OIK-ban eltöltött évek folyamán elértél?*

— Erre nehéz válaszolni. Több ilyen „legfontosabb” eredmény van ugyanis. Az egyik: a hálózat megszervezése, korszerű működésének kialakítása. A másik: a központi információs szolgáltatások bevezetése, kiszélesítése és minőségük folyamatos javítása. A harmadik: részvételünk a Medinform tevékenységében. A negyedik: az OIK mintaszerű munkatársi közösségének kialakítása, ami nélkül nem érthetők volna el eredményeinket. A bennünket meglátogató hazai és külföldi szakemberek elismeréssel szólnak e kis létszámú gárda teljesítményéről. Ez a felsorolás nem jelent rangsorolást. Valamennyit egyformán értékesnek tartom. Mindezekre jó érzéssel gondolok vissza. Afölött azonban nehéz napirendre térni, hogy még ma is bérelt épületben, 620 négyzetméteren, rendkívül mostoha körülmények között folyik a munka. Az évtizedek során többször tervezett építkezés mindmáig csak terv maradt.

— *Fontos tisztségeket töltöttél be a Magyar Könyvtárosok Egyesületében. Beszéljél erről is?*

— 1962-ben az MKE elődének, a Magyar Könyvtárosok Szabó Ervin Körének elnöksége bízott meg a titkári teendők ellátásával. Az elnök, *Mátrai László* irányítása alatt nagy ambícióval fogtam munkához mind a hazai, mind a nemzetközi könyvtári együttműködés fejlesztésének érdekében. Sosem felejttem el az 1963-ban Rómában rendezett IFLA-kongresszust, amelyen együtt vettünk részt. Itt széles körű áttekintést kaptam a könyvtárügyről. Hamarosan kialakult az országos szervezet, növekedett a tagság létszáma, a kör tagjai számos összejövetelen vettek részt. Ez tette lehetővé, hogy a TIT irodalmi szakosztályának keretében működő Szabó Ervin Kör néhány év múlva önálló egyesületté válhasson. A kezdeti néhány száz fős taglétszám hamarosan ezerre, majd kétezernél is többre növekedett, és a 70-es évek elején lényegében megközelítette a mait. Magam szerkesztettem a havonta megjelenő *Tájékoztatót*, amely az informáláson kívül a szervezetek tevékenységének fejlesztésében is szerepet játszott. A 60-as évek végén megrendeztük az első vándorgyűlést Tatan — ha jól emlékszem, 70—80 résztvevővel. Nagy esemény volt az 1972-ben Budapesten rendezett IFLA-közgyűlés (a könyvtárosok világkongressziójának is szoktuk nevezni), amely az MKE-nek, de az egész magyar könyvtárügynek és könyvtarostársadalomnak is nemzetközi elismerést szerzett. Ez év végén az MKE elnökévé választottak, e tisztséget

Kovács Dezső titkár és az MKE elnökségének támogatásával 1978 végéig töltöttem be. Ezen idő alatt nyerte el mai formáját, szervezettségét az MKE, alakultak ki jelenlegi munkamódszerei. Öröm és megelégedettség tölt el, amikor visszaemlékezem a vidéki szervezőmunkára, a könyvtárlátogatásokra, az egyre népszerűbbé váló vándorgyűlésekre, az IFLA keretében végzett egyesületi tevékenységre. Mindez nem sikerülhetett volna, ha a könyvtarostársadalom nem támogatott volna kezdettől, ha nem kapcsolódtak volna be az MKE tevékenységébe a könyvtárosok százai. Valójában az ő érdemük, hogy az egyesületnek ma oly nagy a tekintélye.

— *Sokat publikáltál, tekintélyes számú kiadvány szerkesztésében vettél részt. Melyek közülük a legkedvesebbek?*

— Beszélgetésünk elején már érintettem ezt a kérdést. Szerkesztői munkát 1949 óta végzek, akkor lettem a Szikra Könyvkiadó (a mai Kossuth Könyvkiadó elődje) egyik szerkesztőségének vezetője. 1951 őszén a Természettudományi Társulat vezetője lettem; az országos szervezet kiépítése mellett (ekkor raktuk le a TIT alapjait) sok kiadványunk is megjelent. A TIT megalakulása után a *Természet és Társadalom* című folyóirat (a mai *Természet Világa* elődje) felelős szerkesztője lettem. 1951 óta vagyok az *Élet és Tudomány* szerkesztő bizottságának tagja, ebben a lapban is sok tudománynépszerűsítő cikkem jelent meg. 1957 márciusában indult meg a Kossuth Kiadó gondozásában az *Univerzum* című havonta megjelenő kiadvány, amelynek én voltam a kezdeményezője, gazdája és vagyok mindmáig munkatársa. E folyóiratban fordítói képességeimet használtam fel, de az első évtizedben szerkesztettem is a közleményeket (ma ezt már a kiadó végzi). 1974-ben elvállaltam a *Vöröskereszt Családi Lap* című folyóirata orvosi rovatának szerkesztését. Ebben a lapban is számos cikkem jelent meg.

A könyvtári munka keretében *Az Orvosi Könyvtáros* szerkesztését végeztem az első időszakban, ezt a munkát már elég régen *Dr. Benda Mária* vette át tőlem. Jó néhány publikációm itt is megjelent. Igen kedvelt munkám volt az *Orvosi Hetilap* orvostörténelmi rovatként kéthetenként megjelenő *Horus* szerkesztése, amit húsz évig végeztem. A Horus publikációs lehetőséget teremtett az orvostörténelemmel foglalkozók számára, és — lehet mondani — „káderképző” szerepe is volt, általa kiszélesedett az orvostörténészek mezőnye. Jőmagam is

publikáltam a Horusban. Egyébként a Horus szerkesztésével kapcsolatos munka bennem is felébresztette az orvostörténészt: kandidátusi disszertációm is orvostörténeti tárgykörből készült.

— *Mit csinálsz nyugállományba vonulásod óta?*

— Változatlanul szerkesztem a *Családi Lap* orvosi rovatát, végzem az *Univerzummal* kapcsolatos munkát, és tagja maradtam az *Élet és Tudomány* szerkesztő bizottságának. Párttagként és szakszervezeti tagként az OIK-hoz tartozom továbbra is, itt társadalmi munkában

angol, német és francia nyelvről készült fordításokat lektorálok, propagandistaként működöm és szívesen bocsátom rendelkezésre tapasztalataimat az intézet ügyeivel kapcsolatban is, ha kéri. Az MSZMP VIII. kerületi bizottságának évtizedek óta társadalmi munkatársa voltam és maradtam. Mindez tulajdonképpen betölti egy teljes foglalkoztatású munkaeő normális munkaidejét. A munkaidőm valójában a nyugdíjba vonulásom óta vált normálissá.

Batári Gyula

Visszhang

Mi kell a pedagógiai információs rendszerhez?

A pedagógiai információs szolgáltatásokról, vagy divatosabban a pedagógiai információs rendszerről kibontakozó vitához szólva fel kell vetni a felelőség kérdését. Hogy ki, vagy kik a felelősek a rendszer létrehozásának elhúzásáért, döntsék el az illetékesek. A tény mindenestre tény marad: hazánkban napjainkig nem jött létre korszerű pedagógiai információs rendszer. Pedig ahogy *Budai Tamás* emlékeztet rá cikkében (*Könyvtáros*, 1983/6. sz.) a Tudománypolitikai Bizottság már 1974-ben döntött arról, hogy jöjjön létre ilyen rendszer, s központja az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum legyen. Ennek majd tíz éve, és egyáltalán nem beszélhetünk arról, hogy a rendszer rendszerszerűen működne. Abban igaza van *Budai Tamás*nak, hogy az ügyben az OPKM tette a *legtöbbet*, de azonnal meg kell kérdeznünk azt is: megtett-e *mindent*? Ha a korszerű, számítógépes információs rendszert nem is tudta megvalósítani, a *hagyományos* formákkal eljutott-e a lehetséges felhasználókhöz, a pedagógusokhoz? Ha a kiadásában megjelenő nyomtatott információs kiadványokat vesszük alapul, egyértelmű a válasz: nem. Hiszen a *Magyar Pedagógiai Irodalom* és a *Külföldi Pedagógiai Információ* 350 példányban jelenik meg, és e számokból ítélve csak az iskolák 10 százalékához juthat el. Viszont az előfizetők között valószínűleg több a közművelődési

könyvtár és más gyűjtemény, mint az iskolai könyvtár. Ebből adódik az első feladat: Addig is, amíg a korszerűbb, gyorsabb információs rendszer létre nem jön, továbbra is ezen az úton kell eljuttatni a pedagógiai információkat az iskolákhoz. De a jelenlegi gazdasági helyzetben van-e annyi pénze az OPKM-nek, hogy a *Futala Tibor* által is említett 3 és félezer iskolába eljuttassa azokat? Nem tartom valószínűnek, hisz a vitacikkben említett pedagógiai információs rendszer terveinek kidolgozásához is több intézmény költségvetéséből kell más célra szánt összegeket erre fordítani. A rendszer kidolgozásáért, kidolgoztatásáért valóban az OPKM a felelős (az említett társintézményekkel együtt), de az erre és a majdani működésre szánt összeget *tárcaszinten* kell előteremteni. Én hiszek abban, hogy a pedagógiai információnak van piaca, de az ezen a piacon megjelenő árúért kérhet-e pénzt az OPKM vagy bárki más, aki az információt adja? Ha társadalmi érdek, hogy az iskolából a lehető legmagasabb műveltségű és szakképzettségű emberek kerüljenek ki, akkor az ehhez nélkülözhetetlen pedagógiai információt és a ráfordítandó összeget nem az OPKM-nek, ennek a szerény anyagi lehetőségekre támaszkodó intézménynek a kötelessége előteremteni, hanem a rendszert állami „beruházásként” kell létrehozni és működtetni.

Nem lehet a pedagógiai információt összehasonlítani a műszaki, ipari információval, mert ez utóbbiak felhasználásának gazdasági haszna ugyanott jelentkezik, míg a pedagógiai információ felhasználásának eredménye, haszna nem az oktatásban, az iskolában jelentkezik, hanem később, a termelésben; vagyis hatása társadalmi jelentőségű. Ebből következően nem az oktatásra szánt, amúgy is kevés pénzből kell „ellopni” az információs rendszer működéséhez szükséges összeget, hanem a nemzeti jövedelemből kell előteremteni. Azzal a legmesszebbmenően egyetértek, hogy a lehető leggyorsabban létre kell hozni a korszerű pedagógiai információterjesztési rendszert. Ez természetesen csak számítógépre alapozott szolgáltatás lehet, de ehhez is szükség van egyrészt közvetítő alközpontokra (például megyei intézményekre) és nyomtatott kiadványokra is. Az ugyanis nem valószínű, hogy az információt vevő terminál a közeljövőben megtalálható lesz az általános iskolákban. Az viszont elképzelhető, hogy a megyei székhelyeken, ahol egyben a kialakítandó pedagógiai hálózati központok is működnek majd, rövidebb időn belül hozzájuthatnak a számítógéphez, illetve a terminálhoz. Ebben az esetben az ő feladatuk, hogy a legkisebb településen működő iskola pedagógusaihoz is eljuttassák a pedagógiai szakmai információt.

Az imént említettem, hogy a pedagógiai információnak bizonyosan van piaca, van érdeklődés a pedagógusok körében a szakirodalom iránt. Az elmúlt években kiadott tantervek, tankönyvek, a szakmai felügyelet és még sok minden más intézkedés abba az irányba mutat, hogy megnövekedett, és növekedni fog a pedagógiai gyakorlatban a tanár módszertani szabadsága, a didaktikai eljárások alkalmazásának sokfélesége. Ez viszont maga után hozza, hozhatja a tanárok érdeklődését az új módszerek iránt. Három dolgot látok tehát fontosnak a jelenlegi pedagógiai szakirodalmi információterjesztésben, de a jövőt is csak ezekhez kapcsolódva tudom elképzelni. Az egyik, amit alkalmazni kell, a *szelktív információterjesztés*. Erre célzott Futala Tibor is. Magam szintén hangsúlyozom, hogy csak így szabad továbblépni, s hogy a terjesztendő információval a legilletékesebbeket kell megcélolni, mégpedig: külön-külön például a szaktanárokat, a vezetőket, a szakfelügyelőket, a pedagógiai kutatókat stb. A szelektivitás válogatás is, mert az úgynevezett ömlesztett információ nem található utat az érdekeltekhez. Ha sok információt

adunk, ez elrettenti a használot, elveszi a kedvét az eredeti dokumentum megkeresésétől. A *Magyar Pedagógiai Irodalom* jelenlegi kötetének is — véleményem szerint — részben az a hibájuk, hogy egyetlen kötetben, teljességgel akarják feltárni a magyar pedagógiai irodalmat.

A másik követelmény: a terjesztendő bibliográfiai adatok olyan dokumentumokról készüljenek, amelyek újdonságértékűek. A pedagógia ugyan olyan tudomány, amelyben évszázados hagyományok öröklődnek tovább, de a korszerű taneszközökhöz kötődő módszertani tapasztalatokat, az új kutatási eredményeket is törvényszerűen és teljeskörűen el kell juttatni a gyakorló pedagógusokhoz. És természetesen a tankönyvírókhoz, taneszköz-fejlesztőkhez, irányítókhoz is az ő szakterületükhöz tartozókat.

A harmadik követelmény, amit fontosnak tartok: lehetőleg *legyen gyors a szolgáltatás*. A számítógépes tájékoztatás is ezért került előtérbe, de amíg ez meg nem valósul, a jelenlegi gyakorlatot, a nyomtatott dokumentum formájában megjelenő információ közreadását is lehetne gyorsítani, még a kézi feldolgozás esetében is, ha nem törekedne teljességre, hanem kevesebb adatot tartalmazó füzetekben jutna el az érdekelt rétegekhez. Az említett követelményekhez igazodva próbálta kialakítani információterjesztő szolgáltatását a veszprémi Országos Oktatástechnikai Központ. Az általa szerkesztett kiadványok, például az *Oktatástechnológiai Információk*, a korszerű oktatási — köztük az audiovizuális — taneszközök, módszerek alkalmazásának, felhasználásának tapasztalatairól készült dokumentumok köréből válogatták és válogatják a bibliográfiai adatokat. Az évenként kiadott 2—4 füzet, amely számonként körülbelül 100 adatot tartalmaz, úgy tűnik, eleget tesz az előbb felsorolt követelményeknek. Természetesen még hasznosabb lehetne a kiadvány, ha nemcsak az OOK saját állományára támaszkodna az információközlésben, hanem kiterjesztené érdeklődését a hazai pedagógiai intézmények gyűjteményére is (OPKM, Országos Pedagógiai Intézet, Oktatáskutató Intézet, egyetemek, tanárképző és tanítóképző főiskolák, más országos szakkönyvtárak stb.). De ez már a rendszerbe szervezett, egységes pedagógiai információterjesztésre tartoznék, amit azonban az OOK egyedül nem képes — nincs is felhatalmazása rá — megoldani. Pedig vállalnia kell valakinek, ezt bizonyítják az OOK könyvtárhoz érkező igé-

nyek, amelyek túlnyomóan külföldi, idegen nyelvű lapokból kért cikkmásolatokra és fordításokra vonatkoznak.

A pedagógiai információterjesztés kapcsán szólni kell a dokumentumokat gyűjtő könyvtárakról, illetve könyvtárosokról is. Az igaz, amit Futala Tibor is említett, hogy az „A”- és „B”-típusú tanácsi könyvtárakban majdnem mindenütt kialakították vagy kezdik megszervezni a pedagógiai információterjesztést, de országos rendszerben gondolkodva kiderül, hogy ezek vagy hiányosak, vagy párhuzamosan végzett munkák. Azt hiszem, egyértelmű, hogy a kialakítandó országos rendszer alközpontjai-ként a közművelődési könyvtárakat is számításba kell venni, de a csaknem minden megyében létező tanárképző egyetemet, főiskolát, tanító- vagy övönöképző intézetet szintén nem lehet figyelmen kívül hagyni. Az elmúlt hónapokban az OOK levelet intézett ezeknek az intézményeknek a könyvtáraihoz, hogy közreműködésüket kérje az oktatástechnológiai tájékoztatásnak a KÉPÚJSÁG (TELETEXT) adására alapozott megszervezéséhez. A kiküldött levelekre csupán négy könyvtár válaszolt, és a meghirdetett Képújság-bemutató alkalmából szervezett részletes megbeszélésre három (!) könyvtár küldte el képviselőjét. Közömböség van-e a csekély érdeklődés mögött, vagy utópiának vélték a tervet, nem tudom; a tervezett szolgáltatás ugyanis gyorsabbá, szervezettebbé tehetné a pedagógiai információk terjesztését, és talán hozzászoktatná a felhasználókat a későbbi számítógépes, terminálon — vagy még később netán az online használat révén — kapott információk fogadásához.

Ha tehát a mulasztások felelősét keressük — mert tény, hogy történt mulasztás —, csak az országos szervek (OPKM stb.) vonhatók

felelősségre, vagy azok a pedagógiai intézmények, illetve könyvtáraik is, amelyek belenyugodtak abba, hogy nincs információs rendszer?! Ha végignézzük a hazai szakirodalmat, látjuk, hogy 1978 óta alig jelent meg ilyen tárgyú publikáció. Ebből arra következtethetünk, hogy valóban belenyugodott minden érdekelt az információs rendszer hiányába. Igaz ugyan, amit Budai Tamás leírt, hogy az elmúlt évben az elsősorban érdekelt országos intézmények együttműködésével megkezdődtek a munkálatok a rendszer kiépítésére, de félok, hogy a „gazdasági nehézségekre” való szokásos hivatkozás ürügyén a közeljövőben sem történik semmi. Az Országos Oktatástechnikai Központ kidolgozta a saját állományára épülő számítógépes információterjesztéssel kapcsolatos elképzeléseit, az input adatlapot és körvonalait a rendszer működését is, de úgy látjuk, hogy megvalósítása az egész pedagógiai információs rendszer koncepciójának rögzítéséig nem volna hasznos, ésszerű. Ugyanis az *alrendszer alrendszerének* működtetése, az alulról történő építkezés ebben az esetben nem hozhat teljes eredményt. Addig, amíg a hazai társadalomtudományi számítógépes információs rendszer — amelynek a pedagógia csak egyik része, alrendszere — nem alakul ki, e téren csak a káosz növekednék, és az egyes rendszerek egymáshoz illesztése esetleg megoldhatatlanná válnék.

Végül egyetértek azzal, hogy az információ önmagában nem old meg semmit: a primer dokumentumokat mindazok rendelkezésére kell bocsátani, akik a hozzájuk eljutott információ alapján szükségét érzik az eredeti dokumentum beszerzésének. Ebben valóban sokat tettek eddig is az „A”- és „B”-típusú tanácsi könyvtárak. Rájuk az eredeti dokumentumok szolgáltatásában később is támaszkodhatnak a pedagógusok, az irányításban, a szakfelügyeletben és más helyeken dolgozók. Az információt tehát az „A”- és „B”-típusú könyvtárakhoz is el kell juttatni, de ezt az információt központilag, országosan kell beszerezni, és összehangoltan terjeszteni (nyomtatott vagy egyéb korszerű módszerekkel). Mindebben a helyi, megyei, járási információk hozzáadása lehet az „A”- és „B”-típusú könyvtáraknak vagy — ha végre létrejönnek — az iskolai könyvtárak hálózati központjainak feladata.

Tóth Dezső

az Országos Oktatástechnikai Központ
osztályvezető-helyettese

Hogyan kerülünk ki a kátyúból?

A külföldi folyóirat-beszerzési politikáról

Az orvosi könyvtárakat ugyanúgy érintette a folyóiratrendelések 1982. évi csökkentése, mint a többiekét. Az egész hálózatot pedig még jobban, ha figyelembe vesszük, hogy távlati állománygyarapítási munkánkat zilálta szét.

A hazánkban fellelhető orvostudományi folyóiratok választéka a hatvanas években (1200—1300-féle) sem számbeli, sem minőségi tekintetben nem felelt meg a kívánalmaknak, nem tette lehetővé, hogy megbízható áttekintést nyerjenek a szakemberek a számukra fontos információkról. Többször leirt, megbízható vélemények szerint a világon megjelenő 8—10 ezer orvosi és humánbiológiai folyóirat közül mintegy 4500—5000 számít valóban informatívnak. A hálózati központ, az Országos Orvostudományi Információs Intézet és Könyvtár évek óta arra törekedett, hogy az átfedések csökkentése révén bővítse a választékot. Így 1980-ben már 1900-féle folyóirattal állt az érdeklődők rendelkezésére. Ez a növekedés kisebb mértékben központi javaslatra, nagyobb mértékben „spontán” módon történt, a könyvtárosok a maguk véleménye és olvasóik kívánságai alapján rendeltek új folyóiratokat. A választékbővülés tehát *tendenciává* vált, az országos folyóirat-állomány minősége felől azonban maradtak kétségeink.

Az OIK hálózati és módszertani osztálya a választék tartalmi gazdagítása, fejlesztése érdekében igyekezett meghatározni, melyek azok a folyóiratok, amelyek valóban szükségese-*sek a megbízható informálódáshoz.* Első lépésként a három, orvosi területen leginkább használt és elismert indexelő—referáló kiadványokat, az *Index Medicus*t, az *Excerpta Medica*t és a *Current Contents* két szekcióját elemezte. Munkahipotézise szerint leginkább informatív orvosi folyóiratoknak azokat lehet elfogadni, amelyeket a felsorolt három másodlagos folyóirat mindegyike feldolgoz.

Az így kapott lista 1194 folyóiratából 915 járt a hálózatnak 1980-ban. Az osztály ezután megvizsgálta, melyek járnak hálózaton kívüli könyvtárakba, ahonnan a közlemények vagy másolataik megszerezhetők; végül hova jár a maradék azon országok közül, amelyekkel az OIK-nak kétoldalú kiadványkölcsönző szerződése van, s ahonnan tartalomjegyzék-, mikrokártya- vagy másolatszolgáltatás kapható. Ha a három említett indexelő—referáló folyóirat közül kettő dolgozta fel ugyanazt a folyóiratot, azt az osztály „informatív”-nak minősítette, de az előbbieknél szigorúbban szűrte meg. Így alakult ki annak a 150—200 folyóiratnak a listája, amelyeket az osztály, miután külföldről mutatványszámot vagy prospektust kért belőlük, megrendelésre ajánlott a hálózatnak.

A választékbővítésre fordítható pénz kisebb része származott a költségvetési keretek emeléséből, nagyobb része az átfedések további megszüntetéséből eredt. A hálózat a területi egységeken (megyéken) belül már elérte az átfedések teljes kiküszöbölését, ezért 1981-ben megszervezte az általános régiókon belül az orvosi könyvtári régiókat, és a résztvevők teljes egyetértésével azt a célt tűzte ki, hogy 1986-ra a hálózatba 2300-féle folyóirat járjon (a világ informatív folyóirat-készletének a fele). A folyóiratok megrendelésének összehangolása immáron a régiókon belül valósult meg. Az érdekeltek kimondták azt is, hogy a csak egy példányban járó folyóiratok „védettek”, tehát nem mondhatók le.

Az informativitás-vizsgálat, a tartalmi érték további elemzése folyamatban van. De már az első elemzés eredményének gyakorlati hasznához sem fér kétség, hiszen a hálózat 1983-tól hozzájuthat a Medlars (Medical Literature Analysis and Retrieval System of the United States National Library of Medicine = Az Egyesült Államok Országos Orvosi Könyvtá-

rának Szakirodalomelemző és Információke-reső Rendszere) számítógépes rendszer online szolgáltatásaihoz, a rendszerben feldolgozott folyóiratokat pedig a vizsgált Index Medicus feltárja.

A megrendelések egyeztetésének eredményeként 1981-ben 1980-ra, 1982-ben pedig 2087-féle folyóiraatra nőtt az orvosi periodikák választéka a hálózatban. A három évvel korábban alkotott rendszer szerencsére tovább működött, a könyvtárak önként lemondtak a másodpéldányokról, és rendelték új folyóiratokat 1982 folyamán is, így a választék 1983-ra a 2100 fölé emelkedett.

A következő lépés egy 1982-ben megkezdett többéves *folyóirat-kihasználtsági* vizsgálat lesz; a kevéssé vagy alig, esetleg egyáltalán nem használt folyóiratok kiiktatását tárgyalják majd meg a regionális értekezleteken, mérlegelvén azt is, vajon miért nem használnak bizonyos folyóiratokat; elegendő-e, ha csak az eddigi megrendelő mond le róluk, vagy az sem baj, ha az országban sehol sem rendelik meg ezeket.

A hálózat tett már néhány szerény lépést a *hálózaton kívüli együttműködésre* is. A Debreceni Orvostudományi Egyetem Kenézy Könyvtára a Kossuth Lajos Tudományegyetem könyvtárával egyeztette rendelkezéseit, és 34 folyóirat átfedését állapították meg, majd gondoskodtak ezek számának csökkentéséről. A Pécsi Orvostudományi Egyetem könyvtára a többi pécsi könyvtárral egyeztette megrendeléseit, akárcsak a Szegedi Orvostudományi Egyetem könyvtára az ugyancsak szegedi Biológiai Központ könyvtárával.

Ebben a helyzetben érte a megrendelések központi visszatartása a hálózatot, és eltérítette addigi útjáról. Áldozatul estek ugyanis védettnek minősített folyóiratok is, valamint másodlagos, a tájékoztatást szolgáló indexelő—referáló kiadványok, a könyvtárosok és az olvasók mindennapi munkaeszközei, továbbá a munkához nélkülözhetetlen elsődleges folyóiratok, például a *Nuclear Medicine*, amelyet a szekszárdi kórház a paksi atomerőmű egészségügyi ellátása érdekében rendelt meg. Az is megtörtént, hogy olyan folyóiratok, amelyekről az előző években valamelyik könyvtár lemondott a másik javára, most egyiknek sem járnak.

A történeteket tudomásul kell venni, még ha nem is könnyű. A soron következő kérdés: hogyan tovább? A hálózati központ az év folyamán a következőket tervezi: az 1983-ra tö-

rölt munkaeszközöket (referálólapok, indexek stb.) 1984-re *újra meg kell rendelni*, érdekükben kevéssé használt lapokról kell lemondani; vissza kell állítani azoknak a folyóiratoknak a beszerzését, amelyeket az olvasók nélkülözhetetlennek tartanak; a legfrissebb (1983 április elején megjelent) és a folyó úvre vonatkozó lelőhelyjegyzék alapján regionálisan meg kell vizsgálni: mi az, ami nélkülözhető; a hálózati központnak tovább kell folytatnia elemzéseit (hivatkozottság, határfok, kihasználtság stb.) annak érdekében, hogy helyesen befolyásolja az orvosi folyóirat-állomány minőségi fejlesztését; a „kiesések” pótlását gyorsan és átgondoltan meg kell szervezni. Az OIK 1983-ban valamennyi vásárolt és fontos cserefolyóiratáról tartalomjegyzék-szolgáltatást és másolatokat ad, és a hozzá bevitt közleményeket is lemásolja. Ugyanezt teszi három regionális központ is (a debreceni és a pécsi orvostudományi egyetem, valamint a miskolci megyei kórház); a tájékozódás számára nélkülözhetetlen folyóiratok pótlását bizonyos esetekben másolással kell megoldani.

Ha mindez megtörténik, *kikerülünk a kátyúból*, és haladhatunk tovább a három évvel ezelőtt kitűzött cél felé. Ha meggondoljuk, nem is volt olyan nagy ez a kitérő. Ha pedig egy kicsit madártávlatból nézzük: voltak a tavalyi, sokkot okozó intézkedésnek *jó oldalai* is. Az első és legfontosabb: Több mint 100 jó minőségű *másológép* került az országba, ebből 14 az orvosi könyvtárak birtokába, ezek a könyvtárak pótolhatják a kieséseket és eddigi szolgáltatásaiknál sokkal többet tudnak majd nyújtani. A második fontos dolog: Az *olvasók figyelmét* minden eddiginél jobban ráirányította a *szakirodalomra*. Nemcsak objektív, de szubjektív okokból is — hiszen, amit elvesznek valakitől, az mindjárt fontosná válik számára. Máris tapasztalhatják a könyvtárosok, hogy kölcsönzési forgalmuk alaposan megnőtt. Harmadsorban: A hiányok pótlására az eddiginél jóval *több szolgáltatás* fog születni. A körülmények rákényszerítik a könyvtárosokat, és az *olvasók is kevéssé* lehetnek *kényelmesekek*. Végül: a könyvtárosok remélhetőleg élénkebb szervezőmunkát fognak végezni, és az olvasókkal szorosabb együttműködést alakítanak ki, ami mindkét fél érdekében égetően szükséges.

Benda Mária

Az Országos Orvostudományi Információs Intézet és Könyvtár igazgatóhelyettese

Az Országos Könyvtárügyi Tanács áprilisi ülése

A tanács elnöksége 1982. november 29-i ülésén megvitatta az Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár főigazgatója, *Ágoston Mihály* által az országos műszaki szakirodalmi tájékoztatás helyzetéről és fejlesztéséről készített előterjesztés tervezetét (*Könyvtáros*, 1983/3. sz.); ennek átdolgozott változata ápr. 11-én került az OKT plénuma elé.

A viszonylag rövid tárgyalási anyag az MSZMP Politikai Bizottságának 1977-ben tett megállapításából indult ki, amely a tudománypolitikai irányelvek érvényesülésének vizsgálata kapcsán a tájékoztatás helyzetét kedvezőtlennek ítélte. Az előadó mintegy húsz évre becsülte lemaradásunkat, ami azért is aggasztó, mivel az információ világszerte a legértékesebb áruk kategóriájába került.

Ágoston Mihály megállapította, hogy „a korszerű technikák és technológiák inkább csak mutatóban és parciális feladatok megoldására jelentek meg, nem fejlődött kellően az információkezelés hazai technikai rendszere, alacsony maradt a gépesítés mértéke”. Mind ezt súlyosbítják az elmaradott felhasználói szokások, a káros beidegződések, az információfogyasztók képzésének, továbbképzésének hiányosságai. Eredménynek könyvelhető el viszont a számítógépek megjelenése az információs termékek előállításában, a külföldi szalagokra alapozott SDI (Selective Dissemination of Information, azaz szétugárzó információ) szolgáltatások, a külföldi adatbázisokhoz való közvetlen, online kapcsolat megteremtése, az utóbbi időkig kielégítő folyóiratbázis kiépítése (igaz, egyéb dokumentumtípusok radikális visszaszorítása árán), a fordítóirodák létrejötte. Sajnos, mindeddig elmaradt a józan kompromisszum a könyvtárpolitika (amely állampolgári jognak tekinti a könyvtári ellátást, az alapszolgáltatásokat pedig ingyenesnek) és az információpolitika között (amely az információ = áru elvi alapján áll).

A jövővel három fejezet foglalkozik. Az első az információszolgáltatás automatizálásának lehetőségeit vizsgálja, s jut optimista végeredményre. A második a tennivalókat veszi számba, mégpedig abból kiindulva, hogy az ellátottságot a nehezedő körülmények között is legalább a jelenlegi színvonalon kell tartani, sőt differenciáltan javítani. Ezért meg kell szervezni a műszaki dokumentumok országos nyilvántartását, meg kell teremteni a dokumentumok beszerzésének és hozzáférésének feltételeit, javítani a nemzetközi beszerzési és cserekapcsolatokat. Munkamegosztásos alapon növelni kell a nemzetközi külföldi adatbázisok használatát. Korszerűsíteni kell a műszaki irodalom magyar nyelvű dokumentációs feldolgozását, s ennek során fel kell számolni a párhuzamosságokat, meg kell szüntetni a fehér foltokat. Fel kell készülni a növekvő dokumentumkölcsonzési, illetve másolási igények kielégítésére szervezetenként, technikailag és pénzügyileg egyaránt. A hazai információs rendszernek szorosán kell kapcsolódnia a kutató és fejlesztő tevékenységhez; ennek keretében különös gondot kell fordítani a vezetők informálására, információs továbbképzésére. Jobban ki kell használni a nemzetközi együttműködésben rejlő lehetőségeket. Végző soron létre kell hozni a hazai igényeket hatékonyan és gazdaságosan kielégítő műszaki információipart. A harmadik fejezet a fejlesztési feltételeket tekinteti át, s megállapítja, hogy mind a működési, mind a fejlesztési kiadások jó része a fizetőképes kereslet révén fedezhető; a technikai feltételek kedvezően alakulnak; a legnagyobb gond még mindig a képzésben jelentkezik (információs szakembereink szakmai ismeretei ugyanolyan hagyományosak, mint a fogyasztók tájékozódási szokásai).

Az OKT az üléssel nem zárta le a témát: egy év múlva ismét napirendre tűzi a műszaki szakirodalmi tájékoztatás ügyét. (*P. I.*)

Közelítések. . .

Néhány javaslat könyvtári rendszerszemléletünk megújításához

Elég régóta és egyre inkább aggaszt, hogy a hazai könyvtárügy fontos területeinek és vonatkozásainak jogi szabályozottsága és tényleges mozgása—alakulása (a fejlődés szótól készakarva tekintetem el) között nincs semmiféle összhang. Ám ez még mindig hagyján! A nagyobb baj az, hogy rendszerint úgy teszünk, mintha volna. Tanácskozásaink, megbeszéléseink ennek következtében gyakorta valamiféle rokokós „fête galante”-okká, udvariaskodási alkalmakká válnak, miközben innen is onnan is nagy omlások morajlásai ijesztgetnek bennünket.

Mondom: ijesztgetnek, s nem azt, hogy tudatosodott volna bennünk ezek szükségszerű volta. A „kvázi” ellenszer, amit ebben a helyzetben kitaláltunk magunknak, körülbelül ennyi: nosza, rendezzük ismét füzérbe — írhattam volna „rózsafüzér”-t is — az 1976. és 1978. évi könyvtárügyi alapjogszabályok minden fontosabb szakmai fogalmát, s foglalkozunk velük újra. Aki ismeri az Országos Könyvtárügyi Tanács megerősítő programját, s rajta keresztül a Művelődési Minisztérium könyvtári osztályának szándékait is sejti, tanúskodhat igazam mellett.

Jó, foglalkozunk, mint ahogy nemrég, a IV. országos könyvtárügyi konferencián is megtettük. Csakhogy jobb lett-e, világosabb, egyértelműbb lett-e azóta valami? És: közelebb került-e a valóság bárhol is a mi jogszabályi alapon megfogalmazott óhajainkhoz? Aligha. Több fejlemény — például az 1983. évi külföldi folyóiratrendelések részleges letiltásának kényszerű és keserves kalandja, az ipari könyvtárhálózatok felbomlása, a területi és szakterületi együttműködési körök megvalósulásának elmaradása — inkább arra figyelmeztet bennünket, hogy a jövőben sem fog közelebb kerülni, mivel nincs rá lehetőség.

S hadd szögezzem le mindjárt: a „nincs rá lehetőség” fő okait nem a jelenlegi népgazda-

sági nehézségekben kell keresnünk, hanem megváltozott irányítási—igazgatási rendszerünkben, amely sok helyütt egyszerűen nem tudja figyelembe venni egy olyan könyvtári rendszer létezését, mint amilyet alapjogszabályaink „megálmodtak”.

Sokan tudják, hogy hosszabb ideje, nagyjából napjainkig arrafelé botorkáltam-botorkálok, ahol a könyvtárpolitika gyakorlata formálódik. Ezért óhatatlan, hogy most, amikor e jegyzetekben néhány korábban vívmánynak tudott és hitt dolgot megkérdőjelezek, a hagyománytisztelőbb kollégák egyike-másika ne vádoljon meg aposztatasággal. Ám ezt vállalnom kell. Számomra a látszathűség az igazi hitehagyás, s nem az, ha mondom: szakmai fogalmainkat, „öltözékünket” itt fel kell fejteni, ott újra szabni, amott másként gombolni.

E bevezetés összegezéseként mégis azt javaslom az Országos Könyvtárügyi Tanácsnak: valósítsa meg kitűzött programját, végezze, végeztesse el megtervezett vizsgálódásait. Ámde önmagában mindez kevés, nagyon kevés, amennyiben továbbra is ragaszkodni kívánunk szakmai fogalmaink „hittétel” voltához. Az új könyvtárügyi stratégia kialakításához a szokásosnál szigorúbb, azaz olyan vizsgálat- és vitasorozat adhat tényleges segítséget, amely, ahol kell, csonkolásokat is mer javasolni. A „minden kilométerkőnél ott vagyunk” könyvtárügyi gondolata „nagy ábránd” volt, valószerűsége még papíron is visszavonhatatlanul lejárt. Magán-nosztalgiaikat ugyan táplálhatunk iránta, de mint szakemberek minél előbb tegyük magunkat túl rajta.

*

Érdemi mondanivalómat ezzel kezdem: Az 1976. és 1978. évi könyvtárügyi alapjogszabályok eredendő tévedése az, hogy az 1956-osokat próbálták meg a tőkély állapotába hoz-

ni. Általuk és bennük valóban szinte minden köz- és nem igazi közkönyvtár az „egy pásztor — egy akol” képzetével van egybefogva. Szinte evangéliumi giccs! Ha egy idegen, hazánk nagyságát és lehetőségeit nem ismerő személy történetesen elolvasná a két 1976. évi alapjogszabályt, valamint a hozzá kiadott 1978. évi kulturális minisztériumi rendeletet, azt hihetné, hogy egy hatalmas ország grandiózus könyvtári rendszerével van dolga. Mennyi hálózat, hány területi és szakterületi együttműködési kör ígérete, az országos feladatkörű szakkönyvtárak valamennyi ismeretágot szinte hiánytalanul átfogó 120-as mezőnye és tudományos könyvtárak három fokozatban is! Ez bizony, hölgyeim és uraim, nem semmi, de nem ám!

Ahhoz persze, hogy ez a rendszer-hólabda ilyennyire kigömbölyödjék, nemcsak a jogszabályok hatályosságát kellett kiterjeszteni néhány korábban figyelembe nem vett könyvtári kategóriára (köztük több valóban fontosra!), hanem a közkönyvtári fogalom szinte egyetemes jelentését is átmenteni az 1956-os jogszabályokból; s ez 1976-ban — amikor már régóta a Gazdasági Bizottság határozatában (107.170/1966.) leszögezett elv volt a mérvadó, hogy minden üzem, vállalat, intézmény felelős a saját informáltságáért — nem volt egészen egyszerű. Így született meg a munkahelyi, termelési, kutatási, felsőoktatási területeken a korlátozottan nyilvános közkönyvtárak „fából vaskariká”-ja, az a szervezési elvként elfogadott valami, amelynek jegyében ezeken a területeken is meg lehetett őrizni, sőt sokasítani a hagyományosan értelmezett hálózati központokat, illetve azt a szervezeti megoldást, nevezetesen a hálózatot, amelynek régi értelmezésünkben való jogosultsága napjainkban legfeljebb a közművelődési könyvtárügyre s néhány zártabb szakkönyvtári—felsőoktatási könyvtári részterületre korlátozódik.

Igaz, a jogászok, a honi irányítási—igazgatási elvek és jogszabályok éber ismerői nem hagyták, hogy könyvtári alapjogszabályaink ne vegyenek tudomásul néhány már akkor is érvényes és nagyon határozottan érvényesített *elvet*, mindenekelőtt azt, hogy a hálózatokba szervezett és az egyéb alakzatokba szervezendő *valamennyi könyvtár önálló*, ezt azonban a paragrafusok rengetegében elég hangsúlytalaná lehetett *közömbösíteni* az együttműködés nehéz selyemből való (divatos) drapériáinak lobogtatásával. Hát, amíg csak lehetett, lobogtak is ezek a drapériák, s ahol lehet, még ma is

ezt teszik, eltakarva a rálátást mind a látszat-eredményeket produkáló sokféle tevékenységre, mind pedig a kibontakozás igazi útjairamódjaira.

Igen, új alapjogszabályaink első tévedését, azaz az *elméleti* szervezettel való mindentátfogást, illetve az ezen belüli (bonyolult) *elméleti* rendcsinálást tetézte a második tévedés: az *együttműködés* fogalmának *parttalan* kezelése, s ezáltal menlevéladás majdnem minden rög-tönzésnek, elavult ötletnek, de az üdvhadsegregre jellemző szerepek eljátszásának is.

Az együttműködés feltétele a *kölcsönösség*, a felelősségteljes együttműzskálás, azaz például az állomány beszerzésével, a különféle berendezések megvásárlásával, használatával kapcsolatos pénzeszközök *közös* előteremtése, s ezáltal a közös gondok ilyen-olyan mértékű kiküszöbölése az önmagukban elégtelen részek-részletek egybetétele révén, a *közös használat* reményében és céljával. De e jegyben annak tekinthető a különféle szolgáltatások *megosztása* is. Könnyű belátni, hogy a szó szoros értelmében vett együttműködés annál kisebb számosságú halmazokban valósulhat meg, minél primitívebb az e halmazok egységei között a közlekedés, általában a kommunikáció lehetősége.

Ezzel szemben csak fogcsikorgatva veszem együttműködés gyanánt tudomásul, ha valaki valakinél valamire *a maga számára* előfizet, *a maga számára* valami munkát elvégeztet, valakitől valamit *magának* megvásárol. Ezek piaci kapcsolatok, amelyek a mi területünkön is egyre általánosabbak, és még általánosabbakká válnak. Kár őket az együttműködés drapériái mögé bújtatni.

Félreértés ne essék, nem vagyok ellensége az együttműködésnek, s növekvő deviza- és egyéb nehézségeink amúgy is mind több intézményt fognak erre kényszeríteni, még ha ez az út tele van is kényelmetlenségekkel (egyeztetés, újraegyeztetés, a tisztességtelen előnyökre való törekvések kivédése, veszekedés, éppen úgy, mint a tartós házasságokban).

Aztán: együttműködésnént szoktuk „hirdetni” azt az esetet is, amelyben az egyik fél egyszerűen csak haszonélvező. A módszertani gondozást, a különféle központok által fejlesztett vagy kiadott tájékoztatási műszereket én az ilyen-olyan „befogási körű” szolgáltatás címszava alá sorolom, s mint ilyet, anyagiakkal támogatandóknak gondolom. (Amennyiben a jövőben is szükség lesz rájuk, akkor a jövőben is!)

Mi a teendő? Véleményem szerint — meghatározott könyvtártípusok „kiengedésével” — meg kell szüntetni a mindenképpen egészségtelen és cselekvést gátló könyvtárügyi „terpeszállást”; az országos könyvtárpolitikai célok megvalósításához viszonylag kevés könyvtártípussal és könyvtárral kell csak közvetlenül törődni; korszerű színvonalra kell emelni azokat a műszereket, beszerezni mindazokat az eszközöket, amelyek biztonságossá és akadálytalaná teszik legalább a főbb intézmények közötti „közlekedést” és kommunikációt.

Elgondolásaimat — az elvi deklarációt is vállalva — a következőkben tézisszerűen fejtem ki:

1. A szocialista állam továbbra is szavatolja, hogy minden állampolgár és hazánkban tartózkodó külföldi, bármilyen legyen az életkora, foglalkozása és nemzetisége, illetve bárhol is van munka- és lakóhelye, a nyilvános könyvtárakban — a helybeni és a könyvtárközi, illetve az ingyenes alap- és a fizetett kiegészítő szolgáltatások formájában — igényei kielégítésének mértékéig élhessen könyvtárhasználati jogával, és megkövetelhesse, hogy a szóban forgó szolgáltatásokhoz gyorsan (tartamában fokozatosan csökkenő idő alatt) jusson hozzá.

2. Az állam e célkitűzését a területi közművelődési könyvtári rendszer, az országos hatáskörű nyilvános szakkönyvtárak (ezek számát a jelenlegihez képest csökkenteni kellene) és a nemzeti könyvtár, továbbá a nemzeti bibliográfia rendszere, a központi katalógusok, a szabványosítás és a szakképzés kiemelt és központilag ellenőrzött, a szakmai szellemi kapacitásokat, az állománygyarapítási, működési és beruházási feltételeket a legteljesebb mértékben megteremtő támogatásával éri el, illetve a könyvtári rendszer e központi magjának olyan működtetésével, hogy az e szférán kívül elhelyezkedő, szűkebb rétegeket és célokat szolgáló könyvtárak (a szakszervezeti könyvtárakat is ideértve) szinte természetesen igazodjanak e maghoz, illetve rendszeres szolgáltatási kapcsolatba lépjenek vele.

3. A rétegcélokat szolgáló könyvtárak közül — fontosságukra és fenntartásuk költségvetési formájára való tekintettel — az állam a könyvtári rendszer magjaként kezelt könyvtárakkal és szolgáltatásokkal azonos elbánásban részesíti az iskolai, a felsőoktatási, valamint az alaputatást támogató könyvtárakat, pontosabban

az oktatás- és kutatópolitika kiemelt feladatai közé sorolja fejlesztésüket.

4. A területi közművelődési könyvtárak fejlesztése a *Szakmai irányelvek (Művelődési Közlöny 1972. 11. sz. és Könyvtáros 1972. 8. sz.)* korszerűsített változata alapján történjék. Ez a következő fejlesztési—beruházási hangsúlyokat jelentse: az új lakótelepek könyvtári ellátásának megszervezése újonnan épült könyvtárakkal, a megyei könyvtári építési program folytatása, központosított ellátó rendszerek szervezése a kistelepülések területeken a mozgóellátás fokozottabb hasznosításával, illetve a lakossági és az iskolai könyvtári szolgálat merészebb egyesítésével.

5. A területi közművelődési könyvtári ellátásban az állományfejlesztésnek, minden szolgáltatásnak és a nyitvatartásnak az ellátandó lakosság helyileg valószínűsíthető igényeiből és szokásaiból kell kiindulnia. Ezen belül különös hangsúlyt kell helyezni a tanulóifjúság, a nemzetiségek, az öregek—betegek—gondozottak és más hátrányos helyzetű rétegek igényeinek felkeltésére és kielégítésére.

6. Mivel a területi közművelődési könyvtári ellátásnak elvileg az ország bármely állampolgárát ki kell szolgálnia, elengedhetetlen, hogy keretei között a lehető legtökéletesebben működjenek a könyvtárközi szolgáltatások, illetve a területi közművelődési könyvtárak és az országos feladatkörű szakkönyvtárak között hasonlóan gyümölcsöző, a közös tevékenységre épülő kapcsolatok alakuljanak ki. Ez a dokumentumok meg- és hollétéről szolgáló informálás, a gyors és a kor műszaki színvonalán álló adatkerési—adatszolgáltatási összeköttetés (telefon, telex, később távadathozzáférés), illetve a dokumentumokhoz (másolatukhoz) juttatás megszervezésének követelményét helyezi előtérbe.

7. Ami a nemzeti könyvtárat, az országos feladatkörű szakkönyvtárakat, a nemzeti bibliográfiát és a — számítógépes technikára átvihető — központi katalógusokat illeti, a cél a hazánkban megjelenő és a beérkező külföldi dokumentumok gazdaságos és hiánytalan feltárása, visszakereshetőségének (értve ezen a „táv-visszakeresést” is) gyors megoldása (ez a központi katalógusokban két, nevezetesen országos és nagy szakterületenkénti szintet feltételez), továbbá legalább másolat formájában történő szolgáltatása, valamint az online adatbázisokhoz való hozzáférés megszervezése. E cél érdekében különösen a nemzeti könyvtár, a koordinációs központok (teljessé teendő) kö-

re és a néhány legjelentősebb egyetemi könyvtár működéséhez kell a legjobb feltételeket megteremteni.

8. A többi szakkönyvtárnak az említett bázist figyelembe véve és rá támaszkodva, közvetlen könyvtárügyi közbeavatkozás és támogatás (például devizajuttatás) nélkül kell dokumentumszolgáltatását és -gyűjtését megszerveznie, illetve e vonatkozásban a központi magból való közvetítésre berendezkednie a már említett GB-határozat szellemének megfelelően.

9. Elengedhetetlen, hogy a szakirodalmi információs szolgáltatások és a 7. pontban felsorolt könyvtárak között a lehető legszorosabb kapcsolat épüljön ki. Az előbbieket támaszkodjanak az utóbbiak állományára, miközben rendszerüket, formáikat részben a külföldről (az NTMIR-ből, azaz a Nemzetközi Tudományos és Műszaki Információs Rendszerből első renden) igénybe vehető mágnesszalagos szolgáltatásokhoz és online csatlakozásokhoz képest határozzák meg, részint pedig a felhasználók szükségleteihez, szakmai és idegen nyelvi felkészültségéhez igazodva. A szakirodalmi információs szolgáltatásokat a felhasználóknak, tehát az irányító szervezeteknek, kutatóintézeteknek és a termelőüzemeknek kell anyagilag „eltartaniuk”.

10. Mindez szervezeti és irányítási síkon egyaránt feltételezi annak a visszasságnak a felszámolását, amely jelenleg a szakkönyvtárügy és a szakirodalmi tájékoztatás külön-külön való kezelésében, az elsőbbségek „hova húz a szívem” alapon való megállapításában tükröződik. A dolgot úgy kellene felfogni, hogy — a nemzeti könyvtárat is beleértve — a szakkönyvtáraknak van egy államilag kitüntetetten kezelt és (a különféle beruházásokat, építkezéseket is beleértve) fejlesztett köre, amely a nyilvános könyvtári ellátás zavartalan megvalósítása és korszerűsítése mellett a különféle, áruként terjesztett információs szolgáltatások előállításának bázisául is szolgál. E körön kívül működnek az intézeti, vállalati stb. szakkönyvtárak, amelyeknek — mindegy, minek hívják őket — a kutatás, a fejlesztés, a termelés stb. érdekében helyi erőforrásokból olyan egységes helyi információs pontokká történő fejlesztését célszerű sugallni, ahol a munkát egyfelől az országos szakkönyvtárak forráskínálata, másfelől pedig a szakirodalmi információs szolgáltatások kínálata szabályozza gazdaságosan. Ezt az állapotot a Művelődési Minisztérium és az

Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság közös erőfeszítésével kellene elérni.

11. Az egész könyvtári és szakirodalmi tájékoztatási rendszer egymással és a külföldi rendszerekkel illeszkedő működésének előfeltétele a széles körű és hathatós szabványosítási munka. El kell érni, hogy a könyvtári—szakirodalmi tájékoztatási szabványok a következő tíz éven belül valamennyi fontosabb szakmai kérdést, műveletet, fejlesztést, beruházást illetően megszülessenek és egységesítő hatást fejtsenek ki.

12. Kulcskérdés a képzés. Ez továbbra is megfelelő számú, szintek szerint kellőképpen differenciálódó és a könyvtári és szakirodalmi tájékoztatási szükségleteknek megfelelő színvonalú könyvtáros—tájékoztató kiképzésének követelményét fogalmaztatja meg. A létszámot a távlati szükségletek valóságghú számításával kell meghatározni. A differenciálódást illetően ki kell tartani a „kezelőképzés + főiskolai képzés + egyetemi képzés” formula mellett. A minőségen részint a nappali, részint a posztgraduális felsőfokú képzés olyan színvonalú megvalósítását kell érteni, amelynek eredménye a korszerű informatikai képzettség, az idegen nyelvek tudása, valamint a második szakok tekintetében is összhangban van a könyvtári—szakirodalmi tájékoztatási rendszer feladataival. Minden koordináció a fejekben kezdődik.

13. Meg kell reformálni a könyvtárellátást. Ez részint az úgynevezett „kollektori szolgáltatások” kiterjesztését (eszközökkel, berendezésekkel, bútorokkal való ellátás) és az állományrendelés vonatkozásában gyorsabbá, határozottabbá tételét, részint a külföldi dokumentumbehozatal „többcsatornássá” szervezését jelenti.

*

Nem szeretném, ha javaslataimat bárki holmi „utolsó ítélet”-nek venné: jobbra mennek a jók, balra a rosszak. Nincs bennük se ilyen szándék, se ilyen vonás. Mindössze — összhangban a népgazdaság irányítási—igazgatási elveivel és gyakorlatával — arra tesznek kísérletet e tételek, hogy az országos könyvtárpolitika erősítésének, ütőképességének növelése céljából meghatározzák annak igazi, a helyi részérdekekkel és politikákkal nem helyettesíthető területeit és feladatait. Továbbá, hogy egy fiktív „mennyország”-ból a valós élet — a

termelés, a kutatás + fejlesztés, a munkahely — légkörébe helyezték mindazokat a könyvtárakat, amelyek szükségképpen régóta benne élnek, csak olykor még mindig „vallásos képzet”-ekkel lengetik magukat körül, ami nem feltétlenül tesz jót az „világi élet”-nek.

E „közelítések” írása közben kaptam a meg-tisztelő felkérést abban az alkalmi bizottságban való részvételre, amelynek tiszte, hogy

„rövid állásfoglalást dolgozzon ki az országos könyvtárpolitikai irányítás fő területeiről, ten-nivalóiról, fő irányairól — elsősorban a IV. országos könyvtárügyi konferencia dokumen-tumai felhasználásával és az érvényes jogsza-bályok kritikai áttekintése alapján”.

Így hát legalább törekvésem időszerűségét illetően nyugtathatom meg magam.

Futala Tibor

Kitüntetések

A művelődési miniszter a nemzetközi nőnap alkalmából, eredményes munkájuk elismeré-séként *Dányi Juliannának*, az Abádszalóki Községi Könyvtár (Szolnok m.) vezetőjének, *dr. Susánszky Zoltánnának*, az Országos Szé-chényi Könyvtár csoportvezetőjének és *Zelei Jánosnának*, a Kiskunmajsai Nagyközségi Könyvtár (Bács-Kiskun m.) könyvtárosának **A SZOCIALISTA KULTÚRÁÉRT**;

Bolgár Tamásnának, az Országos Széchényi Könyvtár előadójának, *Horváth Cz. György-nének*, a Kelebiai Községi Könyvtár (Bács-Kiskun m.) könyvtárosának, *dr. Kákonyi Antalnának*, a Hartai Községi Könyvtár (Bács-Kiskun m.) könyvtárosának, *Mayerné Baán Magdolnának*, az FSZEK 35. sz. kerületi könyvtára gyermekrészleg-vezetőjének, *Pap Bélánének*, az OSZK ügyintézőjének, *dr. Riedling Lőrincnének*, a Kaposvári 512. sz. Ipari Szakmunkásképző Intézet könyvtárosá-nak, *Vén Tibornének* és *Wolf Magdának*, az OSZK szakalkalmazottjainak a **KIVÁLÓ MUNKÁÉRT** kitüntetést adományozta;

Bencze Istvánnét, a Turkevei Városi Könyv-tár könyvtárosát, valamint *Gáspár Józsefnét*, a Pollack Mihály Műszaki Főiskola könyvtár-vezető-helyettesét **MINISZTERI DICSÉ-RET**ben részesítette;

a forradalmi ifjúsági napok alkalmából, eredményes munkájuk elismeréseként *Chapó*

Gertrúdnak, az OSZK betanított munkásának, *Csertő Margitnak*, a szegedi József Attila Tu-dományegyetem könyvtárosának, *Czigler Máriának*, az OSZK csoportvezetőjének, *Hausenblasz Róbertnének*, az OSZK szakalkal-mazottjának, *Horváth Zoltánnának*, a KISZ KB könyvtárvezetőjének, *Kovács Piroskának*, a Debreceni Városi Könyvtár könyvtárosának és *dr. Lichtmann Tamásnak*, az OSZK szakal-kalmazottjának a **KIVÁLÓ MUNKÁÉRT** ki-tüntetést adományozta;

Földi Lászlónét, a Bordányi Általános Műve-lődési Központ könyvtárának (Csongrád m.) vezetőjét, *Horváth Pált*, az OSZK csoportve-zetőjét, *Kollár Ágnes*t, az FSZEK 32. sz. kerü-leti könyvtárának könyvtártechnikusát, *Kó-rász Máriát*, a szegedi Somogyi Könyvtár könyvtárosát, *Lányiné Hajdu Líviát* és *Már-tonffy Attilát*, az OSZK szakalkalmazottjait, továbbá *Némethné Rátkai Margitot*, az Akasz-tói Községi Könyvtár (Bács-Kiskun m.) könyvtárosát, *Soós Lőrincnét*, a Szekszárdi Megyei Könyvtár könyvtárosát, *Szabó Má-riát*, a salgótarjáni Balassi Bálint Megyei Könyvtár könyvtárosát, *Takács Istvánnét*, a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egye-tem könyvtárosát és *Vincze Ágnes*t, a gyulai Mogyoróssy János Városi-Járási Könyvtár gyermekkönyvtárosát **MINISZTERI DI-CSÉRET**ben részesítette.

Beszélgetések a könyvtárról

„A könyvtári évek erős lökést adtak indulásomhoz”

Az Eötvös Loránd Tudományegyetem finn-ugor tanszékén beszélgetünk, ahol 1982 szeptember 6-án főállásban oktat Hajdú Péter, az urálistika világszerte ismert és elismert kutatója. Mindjárt egy „sztorit” is fölkinál a könyvekhez és a könyvtárhoz való viszonyának jellemzésére: amikor 1975-ben — Szegedről Budapestre költözöben — ládába csomagolt házikönyvtárát rakták ki a kamionból a szállítómunkások, az egyik lakó a sorakozó ládákat szemügyre véve megkérdezte: „Itt könyvtár fog nyíltni?” Négyezer kötetből állt akkor ez a „nem nyilvános nyelvstudományi szakkönyvtár”, amelyet vidéki állomáshelyeire is mindig magával vitt.

— Olyan rossz volna a szakkönyvtári ellátás Magyarországon, hogy a saját könyvtár nélkül mozdulni sem lehet?

— Ezt semmiképpen sem állítanám. Inkább arról van szó, hogy az általam művelt tudományterület dokumentumanyaga — különösen korábban — főként Budapestre koncentráldott. 1959-ben például, amikor a szegedi egyetemre kerültem, ott egyáltalán nem volt finnugor nyelvészeti könyvtár, s emiatt a saját munkám is egy évig állt, amíg házikönyvtáramat magam után nem szállítottam. 1964-ben azután sikerült megvetnem egy jó tanszéki könyvtár alapjait, megvásároltatva az egyetemmel az elhunyt *Beke Ödön* könyvtárát. Közben és persze később is minden lehetséges módon igyekeztem megszerezni a fedezetet a folyamatos gyarapításra, és bővítettük cserekapcsolatainkat is mind a szovjet, mind a nyugati társintézményekkel. Ma ez a legjobb *finnugor nyelvészeti gyűjtemény* az országban. Még korábbi, keszthelyi könyvtároséveimben magától értetődően a saját könyvtáramra voltam utalva, hiszen a Festetich (a mai Helikon) Könyvtár nem nyelvészeti gyűjtemény.

**HAJDÚ
PÉTER**
akadémikus
egyetemi
tanár

— Könyvtárosi éveit említi: mit jelentettek ezek életében?

— Könyvtárosként kezdtem a pályámat 1945-ben. Györke József egyetemi magántanár, akinek egyebek közt szamojedisztikai alapismereteimet köszönhetem, a felszabadulás után a Széchényi Könyvtár főigazgatója lett, s miután elvégeztem az egyetemet, odavett a könyvtárba gyakornoknak. Előbb a titkárságon, majd a referenz-szolgálatban, a hírlaptárban s végül — leghosszabb ideig — a kéziratárban dolgoztam. A munkaidőnk az idő tájt 9-től 14 óráig tartott, s én mindig benn maradtam estig, délutánjaimat saját kutatómunkámnak szentelve. Hasonlóképpen alkalmam nyílt a kutatásra Keszthelyen is, ahol az államosított Festetich-gyűjteményt bízták rám. Ekkor ugyan már *normában* dolgoztunk, de a havi normát egy hét alatt teljesítettem, s így három hét mindig az „enyém volt”. A legtermékenyebb éveim voltak ezek: a könyvtári közeg olyan lökést adott indulásomhoz, amilyet sose kaphattam volna, ha teszem azt tanárként helyezkedem el. A Festetich Könyvtárból is nagy hasznomra voltak a XVII—XVIII. századi útleírások, mintegy kiegészítették a saját könyvtáramat.

— *Huszonhat évesen került Keszthelyre. Hogyan sikerült összegyűjtenie ilyen fiatalon ezt a gazdag házikönyvtárat?*

— Akkor még csak 2000 kötetnél tartottam. Egyébként korán kezdtem el a könyvgyűjtést, s 17—18 éves koromtól kezdve tudatosan válogattam, mivel már ekkorra eldöntöttem, hogy finnugor nyelvész leszek. Apámnak, aki francia—német szakos tanár volt, folyószámlája volt a Ranschburg-féle könyvkereskedésben, s megengedte, hogy annak terhére vásároljak. Egyetemista koromban már külföldről (főként Finnországból) is rendeltem a bolt segítségével könyveket. Számottevő volt a gyarapodásom 1946-ban: ekkor elég sok könyvet megvásároltam Győrke József könyvtárából, amelyet özvegye kiárusított.

— *Ilyenformán a könyvek iránti vonzalma családi eredetű.*

— Apámnak igen gazdag házikönyvtára volt, nagyjából klasszikus szépirodalom. Sajnos, ez a háború alatt elpusztult, addigra azonban a javát már elolvastam. Az otthoni hatások mellett az Eötvös-kollégium könyvtárát kell még megemlítenem. A könyvszeretet megerősítése mellett ez abban állt, hogy rákapatott a könyvtári kutatómunka izére. Mint Eötvös-kollégistáknak, szabad bejárásunk volt ide, sőt kulcsunk is volt hozzá, s nem törődve az egyetemi órákkal sem, jóformán itt töltöttük napjainkat. Az Eötvös-kollégiumi szemináriumokra készítve a dolgozatokat, gyorsan megtanultuk az önálló könyvtár- és forráshasználatot.

— *Hogy állnak ezzel a mai egyetemisták, milyen a könyvtárhasználati és kutatói felkészültségük?*

— Meglehetősen hiányos. Nemrég negyedéves finnugor szakos hallgatók közt tájékozódtam az előképzettségről: forrásismeretükről, a szakfolyóiratokat illető tájékozottságukról, kutatástechnikai felkészültségükről. Az világott ki, hogy a legszűkebb szakterületükön kívül eléggé tájékozatlanok. Most azt a feladatot adtam nekik, hogy állítsanak össze bibliográfiát egy, a szakterületüktől távol eső finnugor nyelv alapvető szakirodalmából. Ez persze nem igazán negyedéveseknek való feladat, éppen ezért azt tervezzük a tanszéken, hogy a leendő finnugor szakosoknak előkészítő tanfolyamot indítunk még a hivatalos szakválasztás előtt, tehát első- vagy másodéves korukban. Nagy baj persze az is, hogy a helyhiány miatt nem működnek igazán egyetemünk olyan-fajta szemináriumi vagy tanszéki könyvtárak,

ahova — mint például Finnországban vagy az NSZK-ban — üres órákban beülhetnek dolgozni a hallgatók. A mi tanszékünkön is szinte folyamatosan órák vannak a könyvtárban. Elég gyakori jelenség ezekben a tanszéki könyvtárakban a katalógus hiánya, illetve a külföldről beszerzett állomány feldolgozatlansága. Nem tudom, nem segítene-e rajtuk az összevonas, tehát az intézeti vagy kari könyvtári rendszer kialakítása. Ehhez azonban megint csak terekre, helyiségekre volna szükség.

— *1975-től 1982-ig a Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézetének igazgatója volt, s tanácsadóként továbbra is kapcsolatban maradt vele. Hogyan itéli meg az intézet kutatóinak szakirodalmi ellátását?*

— Az intézetnek kiváló nyelvészeti könyvtára volt már akkor is, amikor — 1951 és 1959 között — először dolgoztam ott. Az utóbbi évtizedben különösen jó együttműködés alakult ki a hálózat központi könyvtárával, az Akadémiai Könyvtárral. Ha valamit nem tudunk beszerezni, ők kérésünkre megvásárolják, s gyorsan és jól xeroxmásolatot készítenek róla. Jól tudjuk használni tájékoztató apparátusuk produktumait is: az akadémikusok és a doktorok részére havonta, személyre szólóan megküldött, a többi kutató számára pedig az *Analecta Linguistica*-ban publikált tartalomjegyzék-másolatokat. Ez ideig még a különféle beszerzési korlátozásokat is sikerült átvészelnünk ezzel az együttműködéssel. A külföldi folyóiratrendelések csökkentése a mi szakterületünkön amiatt okoz fölösleges fáradságot és többletmunkát, hogy az intézeti kutató gyakran csupán egy-egy szónak szeretne utánanézni az adott folyóiratban, s most ilyen esetben is át kell kérnünk azt (vagy a cikk másolatát) a központi könyvtárból.

— *Milyen mértékben szorúlnak rá a kutatók a csak külföldön megtalálható művek könyvtárközi kölcsönzésére?*

— Elenyésző mértékben: mondhatom, hogy voltaképpen mindenhez hozzájuthat az ember idehaza. Különösen, ha tudjuk (ha a könyvtárak tudják), hogy mivel rendelkeznek. Előfordult ugyanis egyszer, hogy egy szovjet szerzőnek a pollenanalízissel (virágpor-elemzéssel) foglalkozó munkájára volt szükségem. Azt a visszajelzést kaptam, hogy a Szovjetunióból kell megkérnem. Három hónap múlva kézhez is kaptam onnan könyvtárközi kölcsönzéssel, s ki is dolgoztam ennek alapján finnugoróshazaelméletemet. Munkám befejezése után véletle-

nül tudtam meg, hogy az említett szovjet könyv megvolt idehaza is: az ELTE növénytan tanszékének könyvtárában. Egyébként én magam azért sem szorulok rá általában a külföldi kölcsönzésre, mert kiterjedt tudományos és baráti kapcsolataim következtében maguk a szerzők megküldik új könyvüket, s azontúl csak a polcra kell odanyúlnom értük.

— *Abban a „nem nyilvános nyelvtudományi*

szakkönyvtárban”, amelynek gazdagsága nem hogy elterelte volna professzor úr figyelmét a vezetése alatt álló intézmények könyvtári ellátásának szüntelen javításáról, hanem még inkább ráirányította.

— Bármennyire csattanós befejezésnek tetszik is: ebben bizonyára könyvtári éveimnek is része van.

Sz. Nagy Lajos

Kérdezz — felelek

Egy könyvtáros kérdezi a közeli hozzátartozó halála esetén járó munkaidő-kedvezményről:

„Tavaly december elején meghalt az édesapám. Munka- és lakóhelyemtől mintegy száz kilométerre lakott, a temetésére is ott került sor. Egyedüli hozzátartozója voltam. Nekem kellett temetéséről intézkednem. Ennek következtében munkahelyemtől távol kellett maradnom több napig — beleértve a temetés napját is. A könyvtár igazgatója közölte velem, hogy ilyen esetben csak egy napra kaphatok munkabért, a többire nem. Kérdezem, ez valóban így van-e?”

Válasz:

A Művelődési Közlöny 1982. évi 11. számában közzétett 17/1979. (XII. 1.) MüM számú rendelet 60. §-a (1) bekezdésének b) pontja értelmében a dolgozó részére átlagkereset jár házastársa (élettársa), gyermeke vagy saját szülője halála esetén egy munkanapra. Nyilván erre a rendelkezésre hivatkozva tájékoztatta a könyvtár igazgatója a levélírókat arról, hogy csak egy napra kaphat munkabért. A többire — feltehetően — fizetés nélküli szabadságot engedélyezett. Ez az eljárása jogszerű volt. Felmerül azonban a kérdés, van-e arra jogi lehetőség, hogy ilyen esetben a többi napra is kaphasson a dolgozó munkabért. A válasz: igen. Ha a levélíró az 1982-re járó rendes szabadságát még nem merítette ki, akkor a meglévő szabadságnapokat igénybe vehette volna. Ha pedig a halál időpontjáig már a teljes évi szabadságát kivette, akkor a könyvtár igazgatójának rendkívüli (átlagkeresettel fizetett) szabadság engedélyezésére is lehetősége lett volna. A rendkívüli szabadság engedélyezése

azonban — ilyen esetben — nem kötelező. Nem járt el tehát az igazgató jogellenesen akkor, amikor a levélírónak nem rendkívüli, hanem fizetés nélküli szabadságot adott. (A félreértések elkerülése végett megjegyezzük, hogy rendkívüli vagy fizetés nélküli szabadság akkor is engedélyezhető, ha a dolgozó a rendes szabadságát vagy annak egy részét még nem vette igénybe, de minden esetben csak a dolgozó kérésére.)

Egy könyvtáros kérdezi a 14 évesnél fiatalabb gyermekek után járó pótszabadságnak a következő évre történő átviteléről:

„A 14 évesnél fiatalabb gyermekek után járó szabad napok a dolgozó nőket és a gyermeküket egyedül nevelő apákat 1982. január 1-étől kezdődően pótszabadság címén illetik meg. Ez a pótszabadság kivehető-e az esedékességet követő év március 31. napjáig?”

Válasz:

A Munka Törvénykönyve végrehajtási rendelete (Mt. V.) 53. §-ának (1) bekezdése értelmében a szabadságot (beleértve az alap- és a pótszabadságot) *esedékességének évében* kell kiadni. Munkatorlódás, betegség vagy más akadály esetén a szabadságot később, de az akadály megszűntétől számított 30 napon belül kell kiadni. Ez a szabály vonatkozik a 14 éven aluli gyermekek után járó pótszabadságra is. Azt is az esedékesség évében kell tehát kiadni, csak akadályoztatás esetén lehet a következő évre átvinni, és akkor is az akadály megszűntétől számított 30 napon belül ki kell adni. A levélben jelzett március 31-i dátumnak tehát nincs semmiféle jelentősége.

Szakszervezeti könyvtárak tanácsi kezelésben

Az érdekelt tanácsi és szakszervezeti szervek 1980-ban megállapodtak a Szentgotthárdi Szakmaközi Központ tanácsi kezelésbe vételében. A Szakmaközi Művelődési Házban működő körzeti könyvtár, amely ellátta és irányította a terület üzemi könyvtárait, megszűnt. A szükségessé vált átszervezés ügyében a Vas megyei SZMT Központi Könyvtár igazgatója 1980. november 19-én, a tanácsi közművelődési hálózat központi könyvtárának igazgatója pedig 1981. január 17-én foglalt állást. 1981. december 3-án aláírták a szentgotthárdi üzemi könyvtárak 14 895 kötetes állományának tanácsi kezelésbe adásáról szóló jegyzőkönyvet, s rendezték a fenntartás pénzügyi alapjait.

Eddig a krónika. A javaslat megszületésétől számított egy év alatt tanácsi kezelésbe került három üzem (Selyemgyár, Rába MMG, Bútorüzem) addig a szakszervezet által fenntartott könyvtára. Bár a könyvtárak közötti munkamegosztás és együttműködés előtérbe helyezését a IV. országos könyvtárügyi konferencia is megerősítette, a gyors intézkedésre nem elvi okok kényszerítették a Vas megyeieket. A döntésre azonban igen.

A hazai könyvtári gyakorlatban nem egyedülálló eset, hogy e kétfajta közművelődési könyvtár valamelyike átvállalja a másik feladatkörét is. A tapasztalat azonban azt mutatja, hogy inkább a szakszervezeti könyvtárak látnak el részben vagy egészben területi funkciókat, mint például Bábolnán, Dunaújvárosban, Záhonyban. E településeken az „uralkodó könyvtár” olyan üzem fenntartásában működik, amely meghatározó szerepet játszik a város életében.

Vas megyében ennek a fordítottja történt, a tanácsi könyvtári hálózat vette át ugyanis az üzemi szakszervezeti könyvtárak irányítását és gondozását. Nézzük a mozgatórugókat!

A szakszervezeti könyvtárak további ellátá-

sára két lehetőség kínálkozott. Az tűnt kevésbé gazdaságosnak, ha a csaknem 1800 munkást foglalkoztató Selyemgyár könyvtára önállóvá válik, és körzeti könyvtári feladatkört vállal, tehát ellátja az üzemi könyvtárakat. (Az 1971-es Alapelvek és követelmények. . . alapján született SZMT-határozat szerint az 1500-nál több munkást foglalkoztató üzemben önálló könyvtárat kell fenntartani, tehát az átszervezéstől függetlenül is fontos lett volna az önállósítás.) A másik megoldás azonban, mely szerint a szentgotthárdi üzemi könyvtárak ellátását a tanácsi hálózat, a szentgotthárdi központi ellátórendszer vegye át, hosszú távon a magasabb színvonalú ellátás lehetőségével kecsegtett. Emellett szóltak az adottságok is: a szentgotthárdi központosított könyvtári ellátórendszer hetvenezer egységnyi dokumentumbázisa, a központi könyvtár jobb személyi ellátottsága — hét főfoglalkozású dolgozó! — szélesebb körű szolgáltatási rendszert ígért. A rendszer — amely addig 12 ellátóhellyel, 1981-től pedig 15-tel működött — gazdaságosabb, mint ha a Selyemgyár könyvtára vette volna át a körzeti könyvtári funkciókat (a jelen gazdasági körülmények között lényegesen nem javítható anyagi és tárgyi feltételekkel együtt).

A rendszer kiterjesztésétől, az új ellátási forma kialakításától számított alig másfél esztendő kevés arra, hogy forgalmi adatokban stb. mérhető eredményekről adhassunk számot. Az eltelt idő csupán ahhoz elegendő, hogy lássuk: várakozásunknak eleget tesz-e az új szervezeti forma, s milyen területen kell feltétlenül továbblépni?

Mit vártunk az átszervezéstől? Mindenekelőtt azt, hogy az ellátás színvonala nem csökken, sőt a „beilleszkedés” után az ellátottság magasabb szintű lesz, mint az elmúlt években. Az átvétel óta nem nőtt ugyan lényegesen az üzemekben levő könyvállomány, sőt: átmene-

tileg, rövid időre csökkent is, de minőségileg javult. A Szentgotthárdi Körzeti Könyvtár munkatársai nagyszámú rongált, elavult és nem keresett kiadványt vontak ki az állományból — ez okozta az átmeneti állománycsökkenést —, és felfrissítették a gyűjteményeket. Az elmúlt év végére az ellátottság elérte az 1980. évi szintet. A legnagyobb üzem, a Selyemgyár könyvtára az előző évekhez viszonyítva több alkalommal kapott nagyobb számú könyvet, és a Bútorüzem könyvellátása is jelentősen javult.

Az üzemi könyvtárosok kedvezően fogadták a szervezeti változást. A központi ellátórendszer nagyobb dokumentumbázisa (szemben az átvett 14 895 kötettel) elsősorban az olvasói igények gyorsabb kielégítését teszi lehetővé számukra. A rendszer „gyorsszolgálat” keretében, a feltöltéseken kívül is, közvetlenül kérnek és kapnak könyveket az olvasói igényeknek megfelelően.

Eredmények — feladatok

A könyvtárak forgalmi eredményei is a várakozás szerint alakultak. A három könyvtár látogatóinak száma 8555-ről 10 567-re emelkedett, és a kölcsönzött kötettség is több mint háromszézerrel nőtt. A beiratkozott olvasók száma viszont valamelyest csökkent — elsősorban a selyemgyári könyvtárat nem használó olvasói „holt lelkek”-nek a nyilvántartásból való törlése miatt. A forgalmi eredmények alakulása azért is öröndetes, mert azt is mutatja, hogy a könyvtárak szakszervezeti szerepköre nem szenved csorbát. Az üzemi szakszervezeti bizottságok tartják a kapcsolatot a könyvtárakkal, mozgalmi munkájukra változatlanul számítanak; az SZMT központi könyvtára pedig segítséget nyújt ahhoz, hogy az üzemi könyvtárak a szakszervezeti mozgalomból adódó feladataikat továbbra is elláthassák. A Szentgotthárdi Körzeti Könyvtár dolgozóira nagy terhet rótt az állományok átvétele, annál is inkább, mert a könyvtár évek óta szakemberhiánnyal küzd. A szakmaközi művelődési központnak az a dolgozója, aki az üzemi könyvtárakkal foglalkozott (egyben a Selyemgyár könyvtárosa is), a körzeti könyvtárhoz került ugyan, de áthelyezésével a szakképzettek aránya, sajnos, nem javult.

A megnövekedett állomány és az ellátóhelyek számának emelkedése ezentúl nagyobb gondot okoz a fenntartó tanácsnak is, hisz a

gyűjteményfejlesztéshez szükséges könyvbekapcsolási hitelt (amelyhez csak a Selyemgyár szakszervezeti bizottsága járul hozzá), a könyvtárosok tiszteletdíját, a munka során használatos nyomtatványok költségeit stb. fedeznie kell. A volt szakszervezeti könyvtárok működésének személyi és tárgyi feltételeit költségvetési átcsoportosítással teremtettk meg. Az átcsoportosított költségvetési tételek az addigiakhoz hasonló — tehát nem jobb — ellátást tesznek lehetővé: a szakszervezeti könyvtár könyvbekapcsolási keretéhez alig tett hozzá a nagyközségi közös tanács.

A könyvtárhelyiségek fenntartási költségeit a jövőben is az üzemek fedezik — sajnos, egyelőre változatlan körülmények között. (Egyedül a Selyemgyár könyvtára költözött nyugalmasabb helyiségbe az elmúlt évben, de otthonosabb tétele érdekében még van tennivaló.)

Az első lépéseken — és ezzel együtt a kezdeti nehézségeken — túljutottunk. Nem történt zajos „hatalomátvitel”, ünneplés (annál kevésbé, mert a csörötneki fafeldolgozó üzem és az 1982-ben létesített szentgotthárdi rehabilitációs intézet könyvtárát változatlanul a szakszervezeti hálózat látja el), „csak” bizonyossá vált, hogy a szakszervezeti könyvtárak bekapcsolása a tanácsi hálózatba javíthatja az üzemi könyvtárak ellátását.

A tanácsi kezelésbe vétel nem szüntetett meg minden gondot, a megoldás a közeljövő feladata.

A Rába MMG szentgotthárdi gyáregységében (amely körülbelül 800 dolgozót foglalkoztat) „integrált” szakszervezeti-műszaki könyvtár működött, így vette át a tanácsi hálózat. Közös — pontosabban: két egymásból nyíló — kis helyiségben él a két könyvtár, ugyanaz a könyvtáros kezeli, és csaknem azonos olvasói réteg használja őket. A műszaki könyvtár nem pénzt, hanem dokumentumokat kapott a Rába Magyar Vagon- és Gépgyár műszaki könyvtárától. A győri gyárpépítés azonban nem követte a szentgotthárdi gyár profilváltozását, az állományból való kivonásra pedig évek óta nem került sor. Mivel régebben a műszaki és a közművelődési állomány gyarapításának elveit nem tisztázták, a gyűjtőköröket nem határolták el egymástól, a műszaki könyvtár gyűjteménye meglehetősen vegyessé vált. (Világirodalmi lexikon 2 példányban, pályaválasztási tanácsadó stb.)

A két funkció két (össze nem osztható!) állományrészt, kétféle statisztikai adatsort eredményezett, amiből megtudhattuk, hogy a kö-

rülbelül feleakkora közművelődési állományrész forgalma — hat négyzetméteren — kétszerese a műszakinak.

Ezen lehet és kell is változtatni. Ha mindkét félben megvan az együttműködési készség és a tenniakarás, megtisztítják a műszaki állományt is, megtörténik a gyűjtőkori elhatárolás, és valóban egyetlen könyvtár lát majd el kétféle funkciót.

Az átszervezés során olyan mérvű együtt-

működési készség volt tapasztalható a tanácsi és a szakszervezeti hálózat munkatársai részéről, hogy minden reményük meglehet: a műszaki szakkönyvtárat is sikerül a rendszer szerkesztésévé tenni. És a tanácsi ellátású szakszervezeti könyvtárak olvasói gyorsabban és több dokumentumhoz, információhoz juthatnak hozzá.

Engli Katalin

a Szombathelyi Megyei Könyvtár munkatársa

ÚJ ZENEI KÖNYVEK

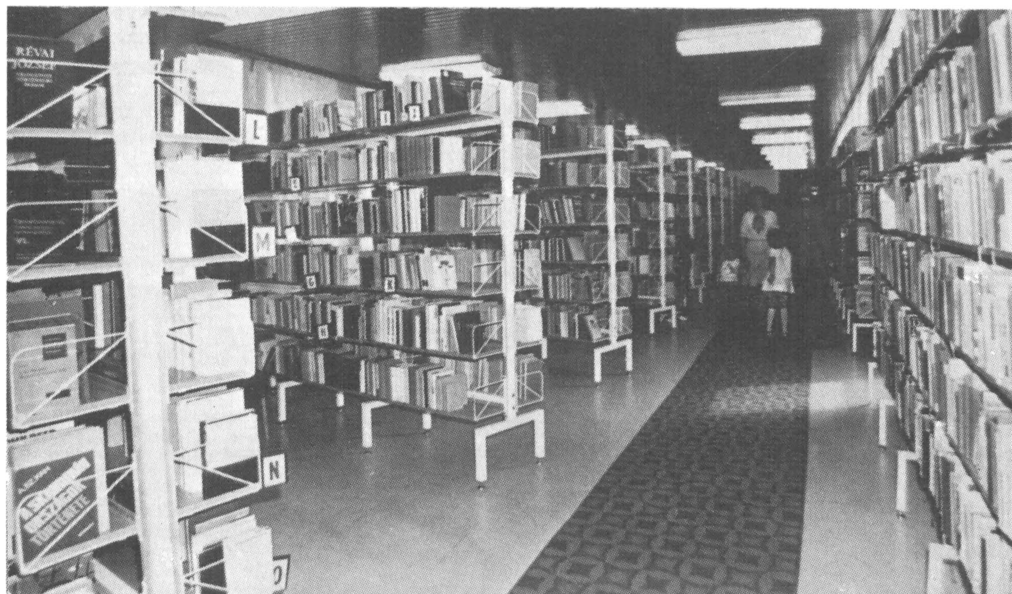
ELŐKÉSZÜLETBEN!

- Brockhaus—Riemann: **Zenei lexikon I.** 300.—
(*A magyar kiadást szerkesztette: Boronkay Antal*)
- A hét zeneműve** (*Szerkesztette: Kroó György*) 52.—
- Domokos Mária—Paksa Katalin—Olsvay Imre
—Bereczky János—Szalay Olga:
Kodály Zoltán népdalfeldolgozásainak forrásjegyzéke 80.—
- Lendvai Ernő: **Verdi és a XX. század**
A Falstaff hangzás-dramaturgiája 120.—
- Lányi Ágoston—Martin György—Pesovár Ernő:
A körverbunk története, típusai és rokonsága 38.—
- Azt mondom, jazz**
(*Turi Gábor beszélgetései 19 magyar jazzmuzsikussal*) 25.—
- Sebők János: **A magyar rockzene története** 48.—
- Zenei ki mit főz** (*Muzsikus szakácskönyv*) 80.—

(körülbéli árak)

ZENEMŰKIADÓ

Könyvtára berendezéséhez ajánljuk

MERABONA

és

TÉKA

típusú bútorainkat

MEZŐGÉPIPARI

SZÖVETKEZETI

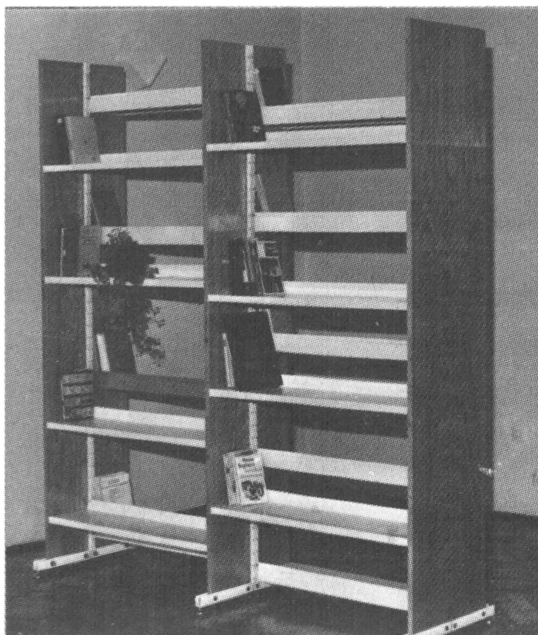
KÖZÖS

VÁLLALAT

SZANY

ADY ENDRE ÚT 38.

9317

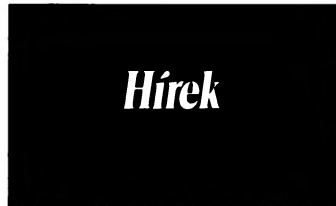

Három könyvtárigazgatói tanács ülésezett májusban. Az *Egyetemi Könyvtárigazgatók Tanácsa* 31-én, a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem Központi Könyvtárának új épületében rendezte meg összejövetelét, amelyen *Cholnoky Győző*, a Művelődési Minisztérium könyvtári osztályának munkatársa tartott előadást az egyetemi könyvtárak fejlesztésének irányairól. A tanácskozáson más, időszzerű kérdésekről is szó esett — egyebek között az 1984. évre szóló külföldi folyóirat- és könyvrendelésekről —, és a résztvevők a leköszönt *dr. Fényes Miklós* helyébe a tanács elnökévé megválasztották *dr. Walleshausen Gyulát*, a vendéglátó könyvtár igazgatóját. A *Megyei Könyvtárigazgatók Tanácsa* május 23—24-én a Veszprémi Akadémiai Bizottság székházában tartotta soros értekezletét. Ezen az időszzerű kérdéseket, elsősorban az iskolai könyvtárakkal való együttműködés lehetőségeit és módszereit vitatták meg az igazgatók. A *Főiskolai Könyvtárvezetők Tanácsának* 26-án a Budapesti Tanítóképző Főiskola könyvtárában tartott ülésén a résztvevők a lemondott *Bilincsi Lajos* helyett *Ottovay Lászlót*, a győri Közlekedési és Távközlési Műszaki Főiskola könyvtárának igazgatóját választották a tanács elnökévé. E tanács keretében négy tagozat alakult a főiskolák típusainak megfelelően: a műszaki főiskolák tagozata *Ottovay László* vezetésével; a gazdasági főiskoláké

Molnár Sándorné (Külkereskedelmi Főiskola); a pedagógiai főiskoláké *dr. Tóth Gyuláné Király Katalin* (Szombathelyi Tanárképző Főiskola) és a mezőgazdasági főiskolák tagozata *Szikszai Lászlóné* (Kaposvári Mezőgazdasági Főiskola) könyvtárvezető irányításával. Az ülés keretében *Zircz Péter*, az Országos Széchényi Könyvtár főigazgató-helyettese a központi szolgáltatásokról tartott előadást, s ehhez három kiegészítő referátum is kapcsolódott.

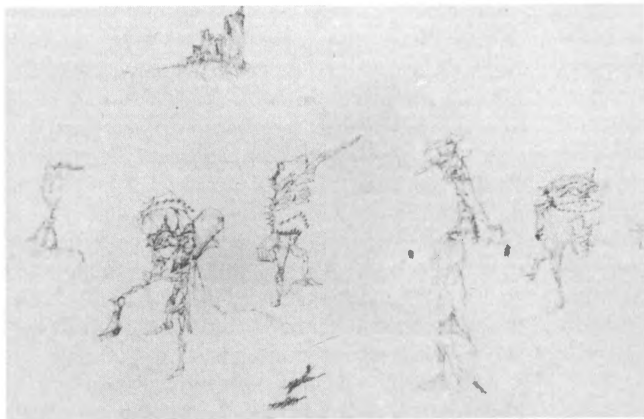
A könyvkiadás 25 éve Fejér megyében címmel színvonalas kiállítást mutatott be április 25. és május 16. között a székesfehérvári Vörösmarty Mihály Megyei Könyvtár. Az MSZMP Fejér megyei Oktatási Igazgatóságának épületében, az előcsarnokban rendezett színvonalas bemutató, amelyhez a könyvtár a kiállított 259 könyvet felsoroló jegyzéket is készített, nagy sikert aratott a szépszámú látogató és a kiállítást közösen felkereső csoportok körében.

A Magyar Könyvtárosok Egyesületének audiovizuális bizottsága május 10-én tartotta idei második foglalkozását Veszprémben, a Báthory István Általános Iskola könyv- és médiatárban. *Tölgyesi József* igazgatónak *A könyv- és médiatár szerepe a nevelőmunkában* című bevezető elő-

adása után *Kasza Etelka* tanárnő a 6. osztályos élővilág tantárgy *Az erdő élete* témaköréről tartott bemutató foglalkozást. Az összefoglaló órán hangsúlyozott, diafilmet, transzparenszeket, munkalapokat és könyveket egyaránt használt a tanárnő, illetve a tanulók. Az órát a zárláncú televízió segítségével a könyvtárból nézte végig a 26 résztvevő, akik között a munkabizottság tagjai, iskolai könyvtárosok és iskolaigazgatók egyaránt voltak. A foglalkozások során — immár hagyományosan — a Magyar Diafilmgyártó Vállalat mutatott be néhányat új termékeiből. Az iskola az összejövetel alkalmára színes ismertetőt jelentetett meg a könyv- és médiatár használatáról. (TD)

Májusi értekezleti naptár: 16. Az Állami Gorkij Könyvtár által a nemzetiségi könyvellátásban érdekelt szervek és intézmények képviselői, valamint a nemzetiségi báziskönyvtárosok és olvasótábori vezetők számára rendezett értekezlet a Hazafias Népfront Országos Tanácsának székházában olvasótábori, állománygyarapítási és nemzetiségi kutatási kérdésekről; 17. Könyvkiállítással egybekötött szakmai tanácskozás könyvtárellátási kérdésekről Nyíregyházán, a Móricz Zsigmond Megyei Könyvtár, az Európa Könyvkiadó, a Helikon Könyvkiadó és a Könyvértékesítő Vállalat rendezésében; 23—24. A Megyei Könyvtárigazgatók Tanácsának ülése Veszprémben; 26. A Főiskolai Könyvtárvezetők Tanácsának ülése a Budapesti Tanítóképző Főiskola könyvtárában; 31. Az Egyetemi Könyvtárigazgatók Tanácsának ülése a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem Központi Könyvtárának új épületében.

Divat és ízlés

A divat hatása az olvasmányok kiválasztására és értékelésére

Az olvasóközönség ízlésének vannak *állandó és változó* összetevői. A *változó összetevők többségét elsősorban a mindenkori divat határozza meg*. Legtöbbször kiszámíthatóan, a társadalmi tényezők hatásával — például a világnézettel — összhangban, sokszor azonban teljesen váratlanul, kiszámíthatatlanul, nagy meglepetéseket okozva. A divat — természetéből következően — meglepetésekre képes, következtelenségnek tűnő rendellenességekre. A divatjelenségek azonos rétegbe tartozókat különítenek el és különböző rétegeket köthetnek össze, utánzásra vagy éppen valami merev elutasítására készítetnek az olvasáskultúrában is. A választásokat olykor a tudatosulás küszöbe alatt, az érzelmi, ösztönös reakciók szintjén befolyásolják, máskor és mások döntéseiben viszont nagyon is tudatosan, kiszámítottan munkálnak. Így a divat mindenkori megújuló rohamai és a személyiség találkozásai a szokványos, előrelátható hatásoktól a különös meglepetésekig terjedhetnek. A divat olykor teljesen maga alá gyűri az egyént, egyszer könnyű, máskor viszont csak nehéz küzdelemben győzedelmeskedik felette, vagy vall kudarcot, megtörik bizonyos személyiségjegyek makacs ellenállásán.

Amikor 1979-ben Hajdú-Bihar megye, elsősorban Debrecen néhány — különböző típusú — könyvtárában és a könyvtárakon kívül is elkezdték vizsgálatainkat, éppen arra voltunk kíváncsiak, vajon felfedezhető-e valamiféle rendszer, törvényszerűség a világnézet és a divat ízlésformáló hatásában. Pontosabban: milyen szerep jut a világnézetnek és a divatnak a könyvválasztásban, amely az ízlésnek is egyfajta megnyilvánulási formája, s hogyan mutatkozik meg ezeknek a társadalmi tényezőknek a hatása a művek értékelésében, a befogadás minőségében?

Az 1982-ben lezárt megfigyelések és a most

is folyó ellenőrző vizsgálatok eddigi tapasztalatai arra is bőséges választ adtak, hogy milyen összefüggés található a divatnak a könyvek kiválasztását, értékelését, illetve a személyiség más megnyilvánulásait (lakáskultúra, öltözködés stb.) befolyásoló hatása között.

A többszázas minta teljes értékelését ebben a keretben nem adhatjuk közre. Csupán a divat és az ízlés összefüggésrendszeréhez nyújtunk adalékokat, melyet a világnézet (világkép) és ízlés kapcsolatáról nyert tapasztalataink közreadása követ majd e lap hasábjain. Aprólékos statisztikai adatok helyett csak a főbb összefüggések, irányzatok felvázolására törekszünk.

Divatos választások

Első fő megállapításunk — előzetes elképzeléseinket igazolva — az, hogy a *divat szerepe meghatározóbb a nők körében*, s ez alól a könyvek kiválasztása sem kivétel: 65—70 százalékuk választását és értékelését befolyásolja. Ezzel szemben ez az arány a férfiaknál alig több 46 százalékknál.

A *nőknél nagyobb* — minden ellenkező hiedelem ellenére — a *mindenkori könyvdivatok tudatosulási foka is*. És ezt az életkor csak jelentéktelen mértékben befolyásolja. Azoknál a nőknél, akiknél a divat meghatározó szerepet játszik, 40—55 éves korban tudatosul legjobban a divat befolyása. A tizenéveseknél ugyanez inkább az ösztönös utánzásban nyilvánul meg, a kialakultabb, érettebb jellemek és egyéniségek majmolásában. Az 55—60 éven felülieknél pedig — ugyancsak tendenciájában — már nincsen olyan jelentősége a divatnak, mint korábban, bár riktó kivételek itt is akadnak.

A divat hatását mindkét nem a *munkahelyi* kapcsolatok és a *baráti kör* közvetítése révén

érzékeli elsődlegesen. Ezt követik a *tömegkommunikációs eszközökön* keresztül szerzett értesülések. És csak az utolsó helyeken szerepel a *tudatos érdeklődésből* (könyvtár, könyvesbolt) származó információ és a *kritikák, recenziók hatása*. Vagyis a kritika ilyen összefüggésben sem tölti be izlésformáló szerepét maradéktalanul (kivéve az értelmiség egy szűk körét).

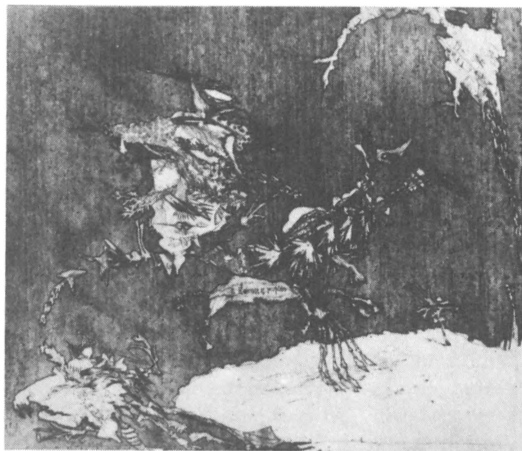
Meglepetésünkre a *munkamegosztásban* elfoglalt hely *sem játszik lényeges szerepet* a divat elfogadásában vagy elutasításában, egyáltalán a divattal szembeni „ellenállásban”. Az *iskolai végzettség foka* is inkább csak a művek értékelésében, a befogadás minőségében mutatkozik meg, s nem a művek kiválasztásában!

A megfigyelések arra figyelmeztetnek, hogy például az *öltözködésben megnyilvánuló divat iránti fogékonyság nem mindig van összhangban a divatos, a „slágerkönyvek” iránti igénnyel*. Másfelől az izléses öltözködés vagy a lakáskultúra megfelelő vagy magas színvonala sincs minden esetben összhangban a jó irodalmi ízléssel. Számatlan megfigyelést gyűjtöttünk arról, hogy az *öltözködésben új divatot követők nemcsak ózdkodtak a divatos könyvektől, de ha ilyeneket rábeszélésre mégis elvittek, súlyosan elmarasztaló véleményt mondtak róluk*. És nemcsak az egyetemet, főiskolát végzettek.

Jó néhány kötetet külön is figyeltünk: vizsgáltuk forgalmukat, értékeltük a könyvek visszahozatalakor elhangzott véleményeket. Ilyen, általunk divatosnak minősített könyvek voltak egyebek között Alex Haley: Gyökörek, Joseph Heller: Valami történet, Ken Kesey: Száll a kakukk fészkére, Gabriel Garcia Marquez: Száz év magány, Robert Merle: Védett férfiak, Lakatos Menyhért: Füstös képek, valamint Moldova György és Galgóczi Erzsébet több kötete.

Am nemcsak szépirodalmi vagy szépirodalmi jellegű kötetek sorsát figyeltük, hanem az olyan témákat is, mint például a Bermuda-háromszög vagy olyan könyveket, mint Dávid Sándor: Balczó, Kádár Gyula: A Ludovikától Sopronkőhidáig, Károlyi Mihály: Hit, illúziók nélkül stb.

Az úgynevezett *divatos könyveknek minősített kötetek 85—90 százalékát az olvasók szerző vagy cím szerint kérték*, alig 10—15 százalékuk vitte el az ilyen köteteket könyvtárosi ajánlásra. De — amint már jeleztük — az így ajánlott könyvek olvasói értékelése volt a leginkább elutasító: „Amiről túl sokat beszélnek, gyanússá válik” — mondta az egyikük. Néhány példa a különböző értékelésekből há-

rom könyv alapján. *18 éves lány, ügyviteli dolgozó*: „A *Védett férfiak* elég száraz, vontatott; témaválasztása sem tetszik. Már az ötletet is elég távolinak és furcsának tartom. Bár sokan beszélnek róla, én mindenkinek inkább a másik két könyvet ajánlanám.” A *Malevilra* és *A szigetre* gondolt az olvasó, aki az utóbbi munkát tartja Merle legjobb művének. *48 éves adminisztrátornő* a *Védett férfiakat* félig olvasottan hozta vissza: „Sem a témája, sem a stílusa nem tetszett, sőt határozottan visszatetsző volt számomra. Egyébként sem szeretem, ha ilyen témáról nyersen, naturalisztikusan, mindent kitalálva beszélnek.” Ez az olvasó ezért nem szereti — bár ismeri — Moravia regényeit sem. *19 éves lány, adminisztrátor egy ipari szövetkezetben*: „Tetszett a könyv, tetszett az alapötlet, de vannak benne nyers és szinte undorító részletek is. Tulajdonképpen olyasmit ír le, ami ma megtalálható, de fordítva. A könyvben a férfiak vannak kihasználva, a valóságban a nők. Merle arról beszél, mi lenne, ha. . .” *25 éves szakmunkás*: „Jó a stílusa, vannak benne jó részek, de egészében nem tetszett nekem, az alapötlete miatt.” Ez a férfi az *Allati elméket* tartotta Merle legjobb könyvének.

A megítélés már összetettebb Heller *Valami történet* című munkájával kapcsolatosan. „A mű nehezen emészthető”, ahogyan az egyik értelmiségi férfi megfogalmazta. Például az előbbi *19 éves adminisztrátornő* szerint: „Türelmem sem volt már hozzá. Mit akart kihozni ebből a könyvből az író? Olyan, mint az *Ulysses*. Lehet, hogy még túl fiatal vagyok ezek megértéséhez.” *27 éves gépészmérnök (férfi)*: „Meg sem közelíti *A 22-es csapdáját*, ami remekmű. A hosszú belső monológokat soknak tartom.

Slocum nem pozitív figura, erősen befolyásolható. Ha valakivel hosszabb időt eltölt, észrevétlenül ráragad annak beszéd- vagy mozgás-hibája. Alakja mozaikokból összerakott egész, melynek kockái gyakran cserélődnek, a régiéket újak váltják fel. Határozatlan ember, soha nem tud akarni semmit. Túl negatív hős, semmi erénye nincs, de annál több betegsége és hibája.” *37 éves körzeti orvos*: „Nem értem, miért akarták velem elolvastatni ezt a könyvet. Sem a témája, sem a megoldása nem tetszik. Az örökké visszatérő történet meséje olyan, mint a saját farkát kergető macskáé. Idegesítő ember, idegesítő életforma. Nem az én ízlésemnek való.” *33 éves pedagógusnő*: „Nem tudom megérteni, hogy Heller *Valami történet* című műve egyeseket miért izgat annyira. Mert ha erotikus könyvet akarnak olvasni, van ennél sokkal jobb is. Ha egy könyvnek nincs cselekménye, akkor legalább érzelmi fűtöttsége, gondolati tartalma legyen, ne csak agyonírt jelenetei.” Érdekes, hogy ugyanez az olvasó elutasította a *Védett férfiakat* is, amibe csak belelapozott: „Nem érdekel, mit csinálnak a génjeikkel!” *27 éves könyvelőnő*: „Kimagasló írói mű. Fantasztikus írói teljesítmény. Azt ábrázolni, ami egy emberben belülről történik egy életen át, miközben éli a családi, hivatali, egyszerűen a maga hétköznapi életét, ehhez olyan írói tudás kell, amivel kevesen rendelkeznek. Mindvégig hiteles Bob Slocum története. Lebilincselő; a hős apró-cseprő botladozásaitól kezdve megismerjük az amerikai hivatalnokrendszer stb. És ha különbözik is az életformánk — mert sajnos különbözik —, azért mint ember éppúgy nem kíváncsi semmi másra, csak önmagára, mint mi. A világon mindenből önmagára következtet vissza, csak az érdekli, mint ahogy minden embert mégiscsak önmaga érdekli a legjobban. Még ha gondosan titkolja is.” *24 éves diszpécser (férfi)*: „Tetszett. Az És-ben olvastam róla egy kritikát, ami nagyon lehurta. Nagy élményt jelentett számomra, amikor például a fiáról írt, arról, hogy miért szereti a fiát. Leírta a fiatalságát, a házasságát, amit én még nem ismerek. A munkahelye, az emberekhez való viszonya; egyiktől fél, a másikat gyűlöli. . . A könyv nekem beszélt és kifejezetten férfiaknak íródott. Mintha egy barátnak elmesélném a történetemet, az életemet. Úgy érzem, hogy elkap egy időre ugyanez a hangulat, mint ami a könyvben volt.”

A divatos könyvek iránti vonzódás elsődleges eleme kétségtelenül a *kíváncsiság* volt: „Ha

már annyit beszélnek róla, biztosan lehet benne valami”. *38 éves nő, alkalmazott a Védett férfiakról*: „Férfi ismerőseimnek tetszik a könyv. Fantasztikusan kíváncsivá tettek. De megbántam, hogy elolvastam. Nem szeretem az ilyen abszurd felvetéseket, az élettől idegennek tartom: mi lenne a nőkkel férfiak nélkül. Felháborított és undorított ez a könyv, bár az is lehet, hogy éretlen vagyok, nem rendelkezem elég magas szellemi színvonallal.” *67 éves nő, nyugdíjas*, aki világot járt, több évig élt Franciaországban, ezt írta Heller könyvéről: „Szörnyű, milyen nyomasztó könyv”. Merle-ről: „Rendkívül izgat ez a sokoldalú író, merőben különböző könyvei vannak, mint például a *Mesterségem a halál*, az *Üvegfal mögött*, most a *Malevil*. . . és mindegyik nagyszerű. Hát hogyne lettem volna kíváncsi a *Védett férfiak*-ra. Nagyon élveztem, fantasztikusan jónak tartom az alapötletet. Ilyen nem sok embernek születik meg az agyában.” *22 éves főiskolai hallgató (férfi)*: „Minden regényét ismerem Merle-nek, mindig kíváncsian várom az új megjelenését. Az tetszik benne, hogy minden regénye más és mégis olvasmányos. A barátom azt mondja: a téma fantasztikusan jó, nem is tudja, hogy nem jutott neki eszébe, s hogy mit szólnék hozzá, ha minden területen a nők vennék kezükbe az irányítást. Ez azonban hülyeség. Csak a feldolgozás módszerében nem látom az eddigi könyveiből megismert Merle-t. Helyenként terjedelmes, én több részt kihagytam volna belőle. Van az írónak humorérzéke, de egyes részeknél túltárgyalja és unalmasá teszi a könyvet.”

Lakatos Menyhért könyvének elolvasásában különösen a *kíváncsiság* motiválta olvasóit. 28

éves lány, adatrögzítő: „Ismerősöm ajánlotta nekem. Ahogy beszélt róla, egyre jobban elfogott a kíváncsiság. Örülök, hogy elolvastam. Közelebb kerültem egy olyan zárt világhoz, amit eddig csak kívülről ismertem. A cigányok szokásai, házasságkötési szertartásaik, mindennapjaik. . . Jaj, nagyon érdekes volt számomra. . .”

A munkahelyi közösség ösztönző szerepe is lépten-nyomon felbukkan: *25 éves villanyszerelő:* „Minden kollégám elolvasta már, így én is. Sokat beszéltek róla a munkahelyen, néha évődve is. Ezért azután kíváncsiságból elolvastam. Nagyon tetszett a *Füstös képek*. Valóságosan írja le a cigányközösség életét. Nem kitált, hanem életizű. Ez a jó, ez kell, a fantasztikus és Rejtő-mesék épp ezért nem tudnak lekötni.”

Az ebben az összefüggésben készült olvasóportrékból, megfigyelésekből, válaszokból még bőségesen lehetne idézni. Mondandónk érzékeltetésére azonban elég ennyi példa.

Összegezés

Látható, hogy a *divat meghatározó szerepet játszik*, különösen a könyvek kiválasztásában. *Szerepe szembetűnő a nőknél*, de befolyása a férfiakra is jelentős. Sokkal *differenciáltabb kép tárul azonban elénk a divatnak a befogadásra gyakorolt hatásában*.

Szinte lehetetlennek tűnik a tipizálás. Meglepetések is akadnak bőven. Nem feltűnő, ha például Heller *Valami történet* című regényét a többség részben vagy egészében elutasítja. Az már inkább, hogy az elutasítók között szép számmal akadnak úgynevezett művelt emberek is (akiknek legalább foglalkozásuknál, iskolai végzettségüknel fogva műveltnek kellene lenniük): orvos, gépészmérnök, pedagógus stb., no meg az, hogy egy középfokú végzettségű könyvelő érti meg legjobban Heller mondanivalóját.

Meglepetés például, hogy Merle *Védett férfiak* című regényét, amely a könyvesbolti forgalom szerint is sikerkönyvnek számít, vizsgálódásunk alanyai milyen nagy mértékben utasítják el, leginkább erkölcsi alapon, előítéletek következtében. És éppen fordított a kép, mint az előbbi esetben. Itt elsősorban az alap- és középfokú iskolai végzettségűek teszik ki az elutasítók táborának zömét. S a műveltek „eszik meg a bestsellert”.

Érdekes az is, hogy *Lakatos Menyhért* kötete szinte osztatlan sikert arat. Nincs előítélet, elve elutasítás, csak szabályerősítő kivételként: „Mit akarnak annyit a füstösökkel?”

Mindenesetre a divat divatontúli jelenségekre is rávilágított az olvasói ízlésben. Rá kellett döbbernünk, hogy ami divatba jön az olvasáskultúrában, az nem feltétlenül rossz, ahogyan általában a divatelméletek többsége vallja. Több megfigyelésünk igazolta, hogy Haley *Gyökerek* című könyve több néger-témájú mű elolvasását eredményezte, szinte láncreakciószerűen, például John Oliver *Killiens* Aztán mennydörgést hallottunk, Richard Wright Feketék és fehérek, Margaret Walker Szabadulás című munkáját stb. Tudunk olyan esetekről is, amikor a divat elutasítása váltott ki pozitív reagálást: „a mai fiatalok nem kapnak mást a mai divatos könyvekből, csak szexet, pedig nekik sem ártana a romantika”, vagy másik megnyilvánulás: „a fiatalok számára a lélek mélyére hatoló könyveket engedélyezném csak”.

Sokszor talákoztunk azonban mindenféle divatjelenségek elutasításával: „nem hagyom magamat nivellálni”, „nem vagyok a szürkék hegedűse”, „a választás joga az én privilégiumom, abba nem hagyok beleszólni semmi által”. Ilyenkor a „divatos” címke alatt akármi-lyen értékes könyvek közvetítődtek is, többen — legalábbis látszólag — ellenálltak, gyakran azok, akik tájékozottak ugyan, de nem műveltek, tehát sznobok, az eredetiség látszatában tetszelegve.

Pedig a divattá válás önmagában még semmiképpen sem minősítheti az esztétikai jelenségeket, sem a könyvek kiválasztásában, sem azok értékelésében. A döntő kérdés az, hogy a divat mögött meghúzódó eszménykép hitelesen tükrözi-e az adott kor (helyzet, pillanat) valóságát, szépségét, művésziességét vagy sem. Mert a divat — ahogyan megfigyeléseink igazolták, a meglepetéseken túl is — *jó irányba és rossz irányba is befolyásolhatja az ízlést. A divatjelenség tehát önmagában nem mindig jó és nem mindig csak rossz.* Rajtunk is múlik, hogy milyen tartalommal töltjük meg, azaz hogyan „lovagoljuk” meg a divatot. Mert sokakkal elmentésben valljuk, hogy legalább *részben a divat is szabályozható.* Nem mindegy azonban, hogy e szabályozás eszköze kiknek a kezében van. Az sem, hogy a divat véletlenszerűségét felismert szükségyszerűségiént kezeljük-e vagy sem.

Sz. Szabó László

Fábián Zoltán

1926—1983

Közéleti vezetők, írók, művelődési munkások és könyvtárosok serege kísérte utolsó útjára május 17-én a Farkasréti temetőben *Fábián Zoltánt*. Az Írószövetség hosszú időn át volt titkárának, a Hazafias Népfront Országos Tanácsa tagjának, az Olvasó népért mozgalom munkabizottsági elnökének váratlan, tragikus halála országszerte nagy részvétet keltett, mert Fábián Zoltánt mindenütt ismerték, szerették.

Temetésén a Magyar Írók Szövetsége és az írók nevében *Csák Gyula* búcsúztatta. „Angyalkép maradt bennünk róla — mondotta —, az egész ember merő lelkiismeret volt, az irodalmi közélet legáldozatosabb szelleme.” *Molnár Zoltán* a Hazafias Népfront és a barátok nevében beszélt. „Meghatározó ember volt, nem önmagáért, hanem a közösségért való — állapította meg. — Közösségteremtő és megvalósító volt, úgy, ahogy azt mestereitől: *Szabó Páltól*, *Veres Pétertől* és *Darvas Józseftől* tanulta. Veres Pétertől a népben, nemzetben való gondolkodást, Szabó Páltól az »ahogy lehet« bölcsességét, Darvas Józseftől a mozgalmi és a hivatali kötelességteljesítés gondosságát sajátította el. Hűséges volt mestereihez, de úgy, hogy egyben saját meggyőződését is képviselte. Alma volt a békében, nyugodtan élő, szorgalmasan termelő, olvasó, zenei anyanyelvét is értő, virágzó közösségeket alkotó magyar nép. Azt ígérhetjük, hogy erőnk szerint tovább dolgozunk mindezekért az Olvasó népért mozgalomban” — fejezte be szavait *Molnár Zoltán*.

Az Olvasó népért mozgalomban számos részletterv megvalósulása jelzi Fábián Zoltán kezdeményező szerepét és szívós munkálkodását. Ilyenek: a *Kincskereső* című ifjúsági, az *Olvasó Nép* című olvasómozgalmi folyóiratok elindulása, a *Himnusz* és a *Szózat* 20 nyelvű kiadása, vagy a hosszú idő óta évről évre ismétlődő olvasótáborok termékeny munkája. Magát az Olvasó népért mozgalmat természetesen

ő is csupán elindított, kibontakozóban levő mozgalomnak tekintette, amelynek feladatai hosszú távra szólnak. Darvas József halála után Fábián Zoltán vette át a mozgalom elnöki tisztét, de vajon neki lesz-e ezen a poszton méltó utódja? . . .

Az olvasómozgalomban ő volt a könyvtárosok első számú szövetségese és legjobb barátja. Sokszor tapasztaltuk, hogy az országban szinte minden tevékeny, „közéleti” könyvtárost személyesen ismert, de nemcsak egy-egy író—olvasó találkozóról, vagy éppen munkájuk eredményei szerint, hanem aszerint is, hogy mennyire voltak a könyvtárosok „jó kapcsolatban” azzal a műveltséganyaggal, amelyet a könyvek tartalmaznak, vagy milyen személyes problémáik adódtak magánéletükben.

Egy izben éppen írószövetségi titkári szobájában jártam, mely akkor is tele volt látogatókkal. Nem értekezlet volt nála, hanem írók, művelődési munkások, könyvtárosok keresték fel ügyes-bajos dolgaikkal. Ekkor nyitott be váratlanul Darvas József, és meglepődött ennyi ember láttán. Meg is jegyezte: „Látszik, ki tartja közöttünk a legelevenebb mozgalmi kapcsolatokat. . .”

Valamikor a hatvanas években *Sallai István*nal egy délután Fábián Zoltán leányfalui otthonának kertjében töltöttünk. A modern könyvtár szerepéről és lehetőségeiről beszélgetve megállapíthattuk, hogy a korszerű könyvtár működésének alapelvei: az emberek iránti bizalom és az önálló ítéletalkotásra való ösztönzés. Ezért lehet a könyvtár egyik intézménye a demokratizmusra való nevelésnek. . . Fábián Zoltán mindezeket érezte, tudta. Az *Olvasó Nép* című folyóiratnak van egy állandó rovata: *A legfontosabb a könyvtár*. Ezt ő fogalmazta meg így. Bármelyik emlékünket hívjuk is elő a vele töltött időkből, elvesztése miatt hiányérzet és fájdalom támad bennünk, könyvtárosokban. . .

Páldy Róbert

Petőfi-járás: Kunszentmiklós

Kunszentmiklós nem tartozik a közvetlen Duna-mellékhez, mint Szalkszentmárton; ahogy neve is jelzi, a Kiskunságban — az északon Apajpusztánál kezdődő, délen pedig Böszörmény-tájékán végződő egyik Kiskunsági Nemzeti Park mellett helyezkedik el. A hozzá vezető országutak az elmúlt évtizedek során javultak valamit, de korántsem igazán jók. Tassról, ahonnan a község az 51-es főútvonalról még a legkönnyebben megközelíthető a főváros irányából, harmadrangú út vezet hozzá mintegy 9—10 kilométeren át. Kunszentmiklós tehát vonattal érhető el könnyebben, ha Pestről indulunk: gyorsított személyrel alig egy óra alatt. De jaj, így is adódnak további nehézségek! Mert a vasút sincs a helység közvetlen közelében: a városközponttól jóval odébb húzódik. Hogy miért? A helyi legendák szerint azért, mert az egykori városatyák a vasútépítések idejében féltették nádfedeles házaikat a szikrákat hányó gőzös közelségétől. De az is lehet, hogy a mostani vasút túlsó oldalán levő valamikor Nemesi grófság uradalmi érdekei győztek: így tudta a nagybirtokos könnyebben, gyorsabban, előnyösebben értékesíteni terményeit.

Mindenesetre öszvér-megoldás született. Olyan vasútállomás, amely kettős nevet visel — *Kunszentmiklós—Tass* —, de amely mindkét helységtől tekintélyes távolságban van. Főleg Tasstól, ahonnan 8—9 kilométert kell ideig kocsikázni (a maga idejében megszokott löfogatokkal ez bizony másfél-két óras szekerézést jelentett, ha lassúbbak voltak a rárók!), de Kunszentmiklóstól is, ahol csak a vásáros kofák és a mindenkori bejáró diákok tudták, mit jelent tömött szatyrokkal vagy degesz iskolatáskákkal megtenni a hátra levő három kilométert — különösen, amíg a helyi érdekű busz sem járt.

Így hát az idetévedő utast először nem is Kunszentmiklós fogadja. De nem is holmi pusztaság. Az érkező uyanis az állomás mel-

lett ma már falu nagyságú települést lát. *Tasskertesnek* hívták korábban, s eredetileg MÁV-nyugdíjasok hozták létre, mára azonban széles kiterjedt: saját üzletei, vendéglői vannak. S terjeszkedése során kissé Kunszentmiklós elővárosává nőtte ki magát, mivel érintőleges közelségbe jutott a különböző ottani létesítményekkel, a termelőszövetkezet gépműhelyével, az egykori téglagyár (kéménye ma is áll) helyén létesült Tüzép-teleppel, egyszóval magával a helységgel.

Hogy szép-e a táj vagy sem? Ízlés dolga. Mesélnék egy fiatal tanárról, akit a harmincas években ide helyeztek, de megpillantván a környéket, be se ment a faluba: újra vonatra szállt, s az akkori nehéz időkben is visszaadta a megbízást. A mi diákkorunkban mégis volt vonzereje: az állomásról befelé tartó út jobb oldalán cipruslombokkal tarkított (s maig is meglevő) temető terült el; a bal oldalán pedig egy szemalomból, amelyet azóta szétromboltak. Kár érte. Ám igazán szép akkor lehetett a vidék, amikor még nem épült meg a Horthy-korszak alatt létesült „átokcsatorna”, az a vadvizeket levezető vízrendszer, amely lecsapolta és szikes „szöcskelegetővé” változtatta a dús fűvű, zöld réteket. Igaz, már az „ellen-vízrendszer” is működik (melynek segítségével nemcsak a vizes esztendők fölöslegét lehet elvonni, hanem száraz években vissza is lehet táplálni a hiányzó vizet), de a korábbi évtizedek meg gondolatlan pusztításait nehéz meg nem történné tenni.

Fogadjuk el hát Kunszentmiklóst mai állapotában! S tegyük hozzá sebtében mindehhez, hogy e sorok írójában és egykori — részben bentlakó, részben a dunapataji vicinálison bejáró — diáktársaiban más rezonanciákat keltett ez a találkozás, mint a mai, alkalmi látogatásban. Számunkra, apró falusi lurkók számára, Kunszentmiklós — akármilyen volt is valóságos államjogi státusa — az *első várost* jelentette.

Már az állomást is megcsodáltuk: hét-nyolc sínpárja igazi pályaudvarrá tette szemünkben, mint ahogy akkori szemmel rendkívül impozánsnak tetszett állomásépülete is. Meg a viztorony, meg a mozdonyt megfordító, kör alakú szerkezet (egyikhez sem láttunk addig hasonlót), meg az, hogy itt vizet is, szentet is vehettél fel a szomjas-éhes gőzparipa, s végül az expresszvonatok, amelyek némelyike itt is csak átzúgott végcélja, Isztambul vagy Athén felé, s hozta-vitte a távoli, talán soha el nem érhető világok üzenetét. De elragadtatva bámultuk a városképet is: a főutcaként enyhe ívben kanyarodó Rákóczi utat, egyenletesen lerakott, szépen egymáshoz pászított kockaköveivel, a bejáratnál álló emeletes gőzmalommal, az egymáshoz érő vagy falakkal lezárt udvarú házaival (nálunk otthon beláthattunk akár egymás fazekába is!), a központban pedig a Mária Terézia-kort követően épült református templommal. Tornya jóval magasabb volt, mint a környéken felállított hasonló korú templomoké, s a kunszentmiklósiak is igen rátartian emlegették. Büszkén mondogatták a helyközi vetélkedések hol tréfás, hol komoly modorában, hogy a tassiak harangja csak csengettyűz, valahogy így: „ringy-rongy, ringy-rongy”, ám az ő nagyharangjuk mindig mélyen, ünnepélyesen zengi a hagyományos kun mezei öltözködés dicséretét: „gyócs ing, gyócs gatyá; gyócs ing, gyócs gatyá”.

De már az is csodaszámba ment akkori szemünkben, hogy Kunszentmiklósnak két temploma van (a református mellett egy századunkban épült katolikus is), sőt, van zsinagógája a maga kislabilázhatatlan írásjegyeivel, végül pedig nyomdája, ahol nemcsak báli meghívók, gyászértesítők, hanem „igazi” könyvek is nyomtathatók.

Megragadó volt mindez, de szerfelett idegen és riasztó is. Odahaza, a vicinális vonal mentén, mi, az egykori teljesjobbágy-községek lakói mindig tisztában voltunk vele, hogy — úgymond — „parasztk” vagyunk, akiknek nem ildomos „urakkal egy tából cseresznyézni”. Ezért mindig megdöbentem, amikor kunszentmiklósi parasztemberekől azt hallottam, hogy „a magunkfajta *pógárembör*” így meg úgy. Hivalkodásnak éreztem, s a gyermeki tudat a maga törvényei szerint kompenzált is. Ha mással nem, azzal, hogy fölfedezte: mintha ez a polgárosult lét lassúbb mozgású, a számontartott hagyomány visszafogó ereje révén konzervatívabb is volna, mint a mi lenézett világunk. Eltökéltem gyűlöltem hát nagyapá-

méknál a népi építészet remekéként megtartott „búboskemencét”, amelyet szalmával fűtöttek, s amely a földes szobában már az éjszaka közepén sem adott meleget (nem úgy, mint odahaza, a mi bizonyára stílustalan, de jól samtottozott kályháink!); meg a zöldmázás kánnát, amelyben este a tejet vittem a csarnokba, s amelyre úgy kellett vigyázni, mint a himes tojásra: nehogy a máza lepattanjon, vagy — ne adj’ Isten! — eltörjön.

De ez már mind olyasfajta rosszszérzés, amiről csupán a teljesség kedvéért ejt szót az ember, s amit rövidesen el is felejt, hogy az emlékek javát semmi se zavarja. Mert — akárhogy volt is — Kunszentmiklós mégis a kitaruló világot jelentette számunkra. Azt, hogy a falusi gyermekkor ösztönös-vegetatív szintjéről átlépünk valami másba. Már csak azért is, mert ott — a marxizmus nyelvén szólva — az objektív és a szubjektív feltételek egyaránt megadattak ahhoz, hogy sokat — váratlanul és elképzelhetetlenül sokat — szívhassunk magunkba. Az objektív feltételek közé számít, hogy 1945 őszét irtuk. Az ország most eszmékedett a háború zúrvárából, de még minden akadozott. Így a vicinális vonat is, amely teljesen tetszése szerint közlekedett. Ha nem indult, akkor gyakorta a szalkszenzmártoni házunkban visszamaradt szovjet telefonügyelet egyik tagja (emlékszem, Miskának hívták) jött át értem egy vezetékklóval, hogy a gimnáziumból kijöve felültessen rá. Ezután a mezőkön át hazaugettünk — magam, persze, a testi rövidségemhez igazított kengyellel. De nemcsak objektív, azaz történelmi mércével nézve voltak ezek „daliás idők”, hanem szubjektíve, személyes jószerencsénk szempontjából is. Igaz, az akkori Baksay Sándor Református Gimnázium (amely később megérdemelten, de teljesen logikátlanul Damjanich János honvédtábornok nevét kapta, s amely ma sem tudom, miért ne nyerhetné vissza állami intézményként is a kunszentmiklósi parókiából kinőtt-továbbemlekedett egykori püspök nevét, aki mellelleg — mai ismereteink szerint is — a kor egyik jeles írója volt) éppen akkor szűnt meg 8 osztályos középiskola lenni. Alsó 4 osztályából általános iskola alakult, de az órákat a gimnázium tanárai tartották, természetesen ennek megfelelő színvonalon. E cikk keretében nyilvánvalóan nincs mód mindannyiukra kitérnem, jóllehet az akkori helyi közművelődés, szellemi közélet tiszteletet érdemlő alakjai voltak, de nem mulaszthatom el, hogy meg ne említsem: osztályfőnökünk és számtantaná-

runk az a *Varga Tamás* volt, aki azóta Állami díjat kapott az új matematika módszereinek kialakításáért, s aki — hadd büszkélkedjem ezzel — alighanem rajtunk kezdte el kísérleteit. Ha most, az ő jóvoltából, bepillantottam akkori számtanfűzetembe, megdöbbenve tapasztalhattam, hogy mindenre emlékezett, csak hagyományos értelemben vett számtanfűzetre nem: kockák, köröcskék, mindenféle egyéb ábrák (egyebek között az azóta sem felejtett „paralelepipedon”) sorakoznak egymás után. Nem akarok senki szakmabelit terhelni e dilettáns eszmefuttatással, de — ha jól érzékelem — valószínűleg a halmazelmélet és egyéb, számomra mindmáig inkább tisztelt, mint ismert matematikai tudományok alapelemeivel volt ez játékos találkozás (amiből közvetlenebb kapcsolat is lehetett volna, ha egy másik kitűnő számtantanárunkat 1951-ben nem menesztik vallásos buzgalmaért!).

A legnagyobb földrengést tudatunkban azonban *Vargha Balázs* rajztanári működése indította el. Ez megint valami teljesen új volt a valaha tapasztalt rajzórák után. A megszokott pepecselés helyett a festés — kockáztassuk meg: az alkotás — örömet ismertette meg velünk. Vagy, ahogy nála szabad volt szólni: a „föstését”. Arra igazított bennünket, hogy bő vízzel, széles ecsetkezeléssel dolgozzunk, s ha nem volt elég a papír, inkább ragasszunk hozzá, semminthogy megtörjük a lendület gyönyörű ívét. (Ha látott valaki elvetélt gyermekrajzokat, amelyekben a bohányi figurák csak a rajzlap egy sarkát töltik ki, bizonyára megérti e törekvés felszabadító lélektani hatását.) Hadd említsem meg azt is, hogy kizárólag *tiszta* színekkel volt szabad dolgozni, s ha barnát vagy hasonló kevert színt talált a palettán, mesterünk letépte és kidobta. Azután hadd beszéljek kifogyhatatlan ötleteiről. Egyik nap azt mondta, fössünk meg egy benzinfoltot a tócsa vizén (akkor fedeztük fel valamennyien, hogy a jelentéktelennek tetsző jelenség a szivárvány valamennyi színében ragyog!); a következő héten azzal jött, hogy mit látunk, ha egy öreg, mohos téglakútba belenézünk; vagy hogy mit lát az ember élete utolsó tizedmásodpercében, ha a robogó mozdony elé veti magát. Megint máskor ezt a címet hozta: „Új cipóm a világ középpontjában”, s a feladat nemcsak azt jelentette — mint ahogy az előzőek sem —, hogy a cipőnek fössük le, hanem — számításba véve és alkalmazva a perspektíva törvényeit — annak megörökítését, hogy a mi nézőpontunkból hogyan helyezkednek el a becses

lábbelit körülvevő tárgyak. Volt, amikor versélményt kellett vizuálissá alakítani. Behozta például egy alkalommal Csokonai Vitéz Mihály *Fecskék az esőben* című versét — írógéppel sokszorosítva —, hogy fössük meg, amit kiolvasunk a költeményből. Nem akarom szaporítani a szót, s így csak még egy ötletet említem: „Fösse meg mindenki a nevéből kiokmlálható gúnynevét.” Azt hiszem, ez lehet a legképtelenebbnek tetsző idea: egy név gúnyos parafrázisát mint festői témát rakni elének! Ráadásul a sajátunkét! De ez is sikerült. Persze, kinek mit kínált a neve adta lehetőség. A tassi vízierőmű főmérnökének fia, Pittlik Elemér például (remélem, ha olvassa, nem haragszik, hogy idézem nevét) egy fejősjárt (azaz: „pilit”) föstött, magam — ugyancsak az adottságokból kiindulva — egy derékig meztelen fiút, aki egy gyalogszéken elhelyezett lavór fölé hajol, derékig beszappanozva.

Úgy tudom, rajztanár-szakemberekkel folytatott konzultációk után, hogy a szakma mindmáig vitatja, sőt el is ítéli ezeket a rajztanári módszereket. Hiányolja a lépéskénti haladást, az elemi törvényekbe való metodikus bevezetést és ezernyi mást. Bizonyára okkal s joggal. De a vita ma már szörszálhasogatás volna, hiszen mindezt később betiltották. Ha emlékezetem nem csal, az ösztönösségszponaneitás túlzott kibontakoztatását elősegítő individuális polgári nevelési tan, a „pedológia” címszó alatt. Távól áll tőlem, hogy kellő tájékozottság és hozzáértés híján ilyesfajta vitákba bocsátkozzam, már csak azért sem, mert tapasztalataim szerint bizonyos módszerek sikeres követése, illetve megvalósítása gyakran egy-egy különlegesen szuggesztív, ötletdús tanári személyiséghez van kötve. Én hát csak személyes élményeimről mesélhetek. Arról, hogy mindez számunkra felemelő erőként hatott, s ha ma valami közöm van a képzőművészethez — nem alkotóként, persze, hanem műélvezőként — azt ezeknek a foglalkozásoknak köszönhetem. De talán nem maradok egyedül én és évfolyamtársaim ezzel a meggyőződéssel. Hadd álljon itt erre egy tárgyi bizonyíték. *Hubay Miklós*, a Magyar Írók Szövetségének jelenlegi elnöke, aki — ahogy nemrégien megjelent *Kortársbeli* interjújából is értesülhettünk — akkoriban Genfben tartózkodott, az ottani Bibliothèque Hongroise-ból az alábbi szövegű levelet küldte Vargha Baláznak 1947. május 29-i keltezéssel:

„*Igen tisztelt Tanár Úr,*
most kaptam meg a Vallás- és Közoktatási Mi-

nisztériumtól a kunszentmiklósi gimnázium tanulóinak 120 rajzát, avégre, hogy azokat a Genfben székelő Nemzetközi Oktatásügyi Intézet pedagógiai kiállításának magyar fülkéjében elhelyezzem.

Mindenek előtt sietek megírni Tanár Úrnak, hogy mind magam, mind pedig a csomag kibontása óta egyre-másra idehívott művész és pedagógus barátaim a legnagyobb elragadtatással és nem szünő ámulattal örvendezünk, hogy tanúi lehetünk e képek csodájának. Nem tudunk rájönni arra, hogy hogyan találta meg Tanár Úr ennyi spontán formáló akarát, ilyen eredetiség és az ennyire hiteles szabadság nyitját. Éppen ezért igen hálás lennék, ha értesítene arról, hogy mi a módjára és hogyan jutott el hozzám?

Tekintettel arra, hogy az érdeklődés a módszeren túl felébredt a tanulók személye és életkörülményei iránt is, örülnék, ha Tanár Úr szíves volna ebben a tekintetben is minél több adatot s esetleg jellemző apróságot közölni.

A kiállítást a július hónapban tartandó nemzetközi pedagógiai konferencia idejére akarom megnyitni, s tekintettel arra, hogy az említett helyen valószínűleg csak 50—60 vízfestmény bemutatására lesz elegendő hely, az anyag másik felét ugyanakkor egy művészeti szalonban szeretném kiállítani, hogy pedagógiai és artistikus érdekessége egyaránt hangsúlyozódjék.

Gondoltam arra is, hogy meghívóként már egy négyoldalas kis katalógust küldenénk szét, Tanár Úr közlései alapján szerkesztett bevezetővel, s a címlapon esetleg az egyik könnyebben reprodukálható kép színes másával. (Erdei, Oláh, Szalóky, Fazekas üvegablaka, Maár „Süt a nap”-ja, Szappanos Balázs vagy Csuja önarcképe, vagy — ami talán legmegfelelőbb — Pötördi „Felszállott a páva”-ja.)

Közléseit, útbaigazításait, szóval válaszát igen várva, Tanár Urat tanítványaival együtt őszinte szívből köszönti

Hubay Miklós s. k.

állandó magyar megbízott a Nemzetközi Oktatásügyi Intézet mellett.”

Remélem, megbocsátja az olvasó, hogy a cikk szerzője egy pillanatra — noha önkéntelenül — egyfajta személyes propaganda lápvizébe tévedt, de mivel benne volt a történetben, nevét csak a levélszöveg megcsonkításával mellőzhette volna. E mentegetőzést letudva, inkább arról ejtsünk most szót, hogy mi tehetné lehetővé a szellemi élet ekkora aktivitását egy nagyközségi jogállású községben? Ha alap-

tételként elfogadjuk, hogy bizonyos színvonal eléréséhez, megtartásához vagy éppen továbbemeléséhez többnyire nemzedékek tudatosan felhalmozott tapasztalatai szükségesek, akkor már közel jutottunk a megfejtéshez. A kunszentmiklósi alma mater ugyanis nem holmi újdonsült középiskola volt, hanem több százados múltra visszatekintő intézmény. Elmaradhatatlan, mert kötelező viselésre előírt diák-sapkáinkon ott díszelgett az alapítási évszám: 1735. Hadd tegyük hozzá rögtön, hogy mai ismereteink szerint a gimnázium — illetve korábban algimnázium — alapítási dátuma a fentinel is jóval korábbi. Azóta ugyanis az iskola egyik, ma már nyugdíjas tanára, *Illyés Bálint* — gyakran közvetett, más intézmények matrikuláiban fellelt, Kunszentmiklósról vonatkozó adatok felhasználásával, de teljesen hitelt érdemlően — kimutatta, hogy a kezdetben „rektorok oskolája”-ként működő tanintézet 1679-ben indult (*Illyés Bálint: A kunszentmiklósi gimnázium három évszázada 1679—1979*), tehát monográfiája megjelenése idején kerekén 300 esztendő.

S ha feltesszük ismét a kérdést: vajon mi indokolta vagy inkább mi tette szükségszerűvé e korai kezdetet, arra Kunszentmiklós — s kissé az egész Jászkunság — történetében leljük meg a magyarázatot. Közismert, hogy a jászok és a kunok a tatárok elől menekülve, IV. Béla király idején települtek meg Magyarországon, s különféle kiváltságokat kaptak. E privilégium talán leglényegesebb eleme az volt, hogy lakóközösségeiket nem rendelték feudális urak fennhatósága alá, nem lettek jobbagyok, hanem önálló igazgatású „székeikben” élhettek pásztorok életformájukat. Dézsma, robot és egyéb kötelezettség nem sújtotta őket, s egy-egy közösség évente egyösszegben adózott, közvetlenül a koronának. A nyelvi asszimiláció végbementével, a kun nyelv feledésbe merülésével azután egyre gyakrabban kezdtek vitatni különállásuk jogosságát. Sőt, egy időre meg is szüntették kiváltságaikat, amennyiben I. Lipót császár 1702-ben az egész Jászkunság földterületét elzálogosította a Német Lovagrendnek. Ez az állapot csaknem fél évszázadig, 1745-ig tartott, amikor megtörtént az úgynevezett redempció, a visszaváltás: a jász és kun terület saját erejéből 500 ezer aranyforintot fizetett, hogy visszaszerezze korábban élvezett előjogait. (Ebből a megváltási díjból Kunszentmiklósról is irdatlan összeg, 40 066 aranyforint jutott.)

Nem szeretnénk most a további történelmi

bonyodalmak taglalásába belemenni, csupán megemlítjük, hogy az egykor Tatárszentmiklósnak nevezett helységet — amelynek templomáról már a XIII. század végén, illetve a XIV. század elején hírt adtak a krónikások — 1595-ben a török is felégette, s lakosai csak a török kiszorításakor, 1685-ben térhettek vissza. A lényeg témánk szempontjából most a Bécs felől érkező fenyegetettség, a privilégium megszüntetésére irányuló kísérletek, amelyek ellenében fontossá vált a múlt írásos dokumentálása. Nem magam mondom ezt, s nem is csupán Illyés Bálint, akinek ezúttal a XVIII. századi helyi kéziratokkal foglalkozó könyvéből idézünk: „Szakmai körökben újabban többször emlegetik, hogy a régi Magyarország írásban legjobban dokumentált részei az egykori kiváltságos területek. Érvelésük szerint például azért tudunk olyan sokat a Kiskunságról, mert szabad élethez szokott népe megőrizte történelmi tudatát.” S minthogy az írásbeliség műveléséhez és a — mai szóval élve — identitás-tudat fenntartásához iskola kell, máris megérkeztünk a végső magyarázathoz.

A dolgok természete, hogy visszahatnak egymásra. A fennmaradás-igény iskolát terem, az iskola nyomán pedig sorra-rendre megszületnek azok a leírások, lajstromok, listák, krónikák, amelyek nélkül ma is sötétben tapogatóznánk. Helyszükében nem óhajtjuk még a legjelesebbeket sem számba venni, csupán egy-két művelődéstörténeti érdekességű dokumentumra térünk ki. Az egyik az ún. *kun miatyánk*, amely nem az egyetlen kun nyelvemlék, de talán a legjelentősebb hazánkban. Tudatos felfedezése az 1730-as évekre esik (addig csak kevesek emlékezetében élt), s hosszú ideig az is vita tárgya volt, hogy valóban kun nyelvű-e vagy tatárul, illetve törökül íródott. Mindenesetre, a redempciót megelőző viták idején, főleg 1740 után — mint *Mándoky István* írja a Szolnok megyei múzeumi évkönyv 1973. évfolyamában a kun miatyánkról — „nagy hirtelenséggel mind a két kun kerületben elterjedt”, s volt, ahol már az iskolás gyerekeknek is tanították. 1744-ben és az ezt követő években pedig, amikor jászkun küldöttségek keresték meg a bécsi udvart, hogy tovább sürgessék a redempciót, a delegátusok magukkal vitték, annak bizonyítására, hogy a kun nyelv valóban létezett. Mintegy 8 változatban jegyezték le akkortájt, az egyik kunszentmiklósi eredetű. Illyés Bálint közlésében így hangzik:

„*Bezén Attamaz kenze kikte, szenlészen,*

Szenádon, dösön szen küklön, nitziégen, Gérde, ali kékte — bezén ako mezne, Okné mezne, bergezge, pitbütör küngön il bézen méne mezne neszem bezde, jermezbezge utrogergenge, iltme bezne, Olgyamanga, kütkor bezne, algya Manna, szen borszony, boka csalli, bótson igyi tengere. Ammen.”

Talán sikerült ezzel megfelelően érzékeltetnünk, hogy a *kun miatyánk* mennyire nem csupán kuriózum, hanem olyan nyelvemlék, amelynek fontos történelmi szerepe is volt. S bár megintcsak nem tartozik szorosan a tárgyunkhoz, ha már belekezdünk, hadd szóljunk további sorsáról is. Arról, jelesen, hogy számos kiváló nyelvészünk nagy figyelmet szentelt megfjétésének, nyelvi-nyelvészeti elemzésének az elmúlt évszázadban. Foglalkozott vele — többek közt — *Vámbéry Ármin*, *Kuun Géza*, *Németh Gyula*, *Kunos Ignác*, legutóbb pedig — mint már szó volt róla — *Mándoky István*. Az eddig készült analízisek és saját kutatásai alapján összegyűlt felismeréseket ő így foglalta össze: „. . . megállapíthatjuk, hogy a kun miatyánknak nemcsak a neve »kun«, hanem valóban pontról pontra, szóról szóra, sőt hangról hangra igazolhatóan is kun nyelvemlék. Ha eddig netalántán kételkedtünk volna is a szövegünket mai napig fenntartó, legalább hétszáz egynéhány éves kunsági hagyományban, akkor most az imént felsorajztatott nyelvi, tartalmi, alaki bizonyítékok a téves információn alapuló előítéletünk, kételkedésünk, esetleg ellentétes véleményeink feladására készítettek bennünket. Sajnos, szövegünk nagyon romlott formában maradt ránk, de ezen aligha csodálkozhatunk, ha meggondoljuk, hogy lejegyzése idején már aligha élt a kun nyelv. A végső pusztulástól mégis megmenekült kun miatyánk az elmagyarosodott kunok egy-két nemzedékének ajkán is már jelentős mértékben eltorzulhatott, csaknem annyira, amilyen állapotban végül is lejegyezték. Az is meglehet azonban, hogy csak a lejegyző nem tudott kunul, s akkor még ez a hibás forma is nagy teljesítmény, de legalábbis dicséretes volt részéről.

A szöveg értelmének ismeretében, s az egyéb magyarországi és máshonnan származó kun nyelvemlékek, meg a mai kun-kipcsak nyelvjárások anyaga alapján jól rekonstruálhattuk az eredeti kun hangalakot. Szövegünket hangtanilag teljes mértékben igazolják magyarországi kun személy- és helyneveink, a magyar nyelv kun eredetű jövevényszavai, a

kunsági tájszavak is. Az elemzésből megtudtuk, hogy a kun miatyánk tele van hungarizmusokkal, sőt egy magyar jövevényszót is találunk benne, szövegünk tehát csakis Magyarországon keletkezhetett. Azt is megtudtuk továbbá, hogy valószínűleg a reformáció korában, vagy azután keletkezhetett, mivel a protestánsok használta Máté evangéliuma-beli (6:9—13) miatyánkot tartalmazza. Ennek kapcsán végül az a gondolat is felmerülhet bennünk, hogy a kun miatyánk hátha nem is kun ember műve, hanem egy kunul úgy-ahogy megtanult magyar prédikátornak meglehetősen szabad, helyenként még eléggé durva hibákat is tartalmazó fordítása.”

A másik igen becses dokumentum, *Bolyó János* nótárius 175 soros verses műve, amely nyilvánvalóan nem előzmények nélkül született az 1791 és 1805 közötti esztendőkbén. Prózában írt előzményei között mindenekelőtt *Bél Mátyás* országismertető munkájának 1730-ban készült idevonatkozó részeit, *Pap György* szenátor és *Baky János* krónikáját említhetjük. Voltaképp tehát a Bolyó-féle „kun-liszta” már betetőzése-lezárása annak a küzdelemnek, amelyet a kun hagyomány és kun privilégium történelmi tényként való elismertetéséért folytattak a környék és a helység lakosai. Innen összefoglaló jellege és öntudatos-erős megfogalmazása. Bevezető része — a kezdetekről, az első századokról szólva — így hangzik:

*Tatár Kun Vezérül, Szent Miklós Püspökrül,
| Neveztetett hazád ez két rendüekről, | Ekként
hivattatott éltig Ferdinándnak, | Ki Tatárül
nevét bémáltatá Kunnak. | Az Mohátsi hartz-
nál idősb két Századdal, | Melyre Lakossai
menvénn készült haddal. | Kik lehettek azok,
hogy, mint neveztettek, | Nevök fel jegyzése
magokkal el vesztek. | Hazád ez hartz után
hetven esztendeig | Kár nélkül fenn állott egy
karo végéig. | Török ezer Öt Száz végénn el
égette, | Ekkor Tár Levelit mind el is veszttette.
| Kik voltak Lakosi már most bizontalann, | Ez
pedig bizonyos: nem maradt lakatlan. . .*

E bevezető után — ugyancsak versbe fogva — 56 régi kun familia név szerinti felsorolása következik, olyanoké, akik vagy részt vettek a sok százados történelmi küzdelmekben, vagy — legalább — vállalhatták a rájuk eső porciót a redempcióban. Hogy azonban ki is számít Bolyó szemében kunnak, s ki nem, arra nézve

verses műve szókimondó befejező sorai igazítanak el pontosan bennünket:

*Ezek állották ki Hat, és Hét Századot, | Mikor
Árva hazánk Törökkel bajlódott, | Ezek ásták
Mersi Gyenyeralis sántzát, | Ezek oszlatták el
Péronak Labántzát. | Tekints Lisztajjokbann,
nevedet kerésd fel, | Melyik Fajtájja vagy, bizo-
nyítani kell. | Neved ha fel leled, Kunnak As-
sentállunk, | Ez héjjával pedig egybenn ki must-
rállunk. | Fity, ha Apád tökit Bába másutt
mosta, | Ki rüg, és el kerget e' szelelő rosta: |
Kérgében sem szenved semminémü 'Sellért, |
Valamint sok Madár Bagjot, és Denevért, |
Fity, ha Mersi sántzát sem ástad, sem vétted,
| Triplássan nagyobb Fitty, Pérót sem kergetted:
| Semmit sem érdemelsz, nem tsak paszaportot,
| Ilyen Decretummal adhatunk obsitot. | Ha
ezen Lisztábann neved bé nem fére, | Te is ugy,
többenn is el álhattok Fére. | Vége a Mustrának,
arra még sints vége, | Kit múlt századoknak
nevel itten ege. | Ird le, meg tanulhadd, hogy
hajdani Kun vagy, | Annak tartsd magadat, mig
véred meg nem fagy. | Ne hajts semmit arra,
szemét sokat ki szurt, | Meg van mondva régen:
innen tsak serti furt, | Meg van mondva régen:
innét tsak serti furt.*

„Első olvasáskor tagadhatatlan hősi pátoszt, hazafias elkötelezettséget, ugyanakkor afféle nemesi gögöt, származási dölyföt, helyenként hősködést érzünk a rimes alexandrinusokban megírt Lisztában” — írja Illyés Bálint, akinek a XVIII. századi helyi kéziratokról szóló könyvéből átemeltük a fenti idézeteket — „mely dicsekvés keveredik a zsiros lakomák poharazgató meglegedettségével, és végeredményben nem téved nagyot az olvasó, mivel benne van a hőskölteményben mindez. Csak éppen sokkal árnyaltabban: valahogy úgy, ahogyan a kiskunt ismerjük gazdag néprajzi hagyományában.”

Valóban így van: történelem, etnográfia gazdag tárháza ez a költemény, de egyben annak bizonyítéka is, hogy a hagyományörzés kezd lassan az előrelendítő új, európai szellemiség gátjává is válni. A jobból kirekesztett „sellérek” emlegetése pedig mintha ellene szólna már a reformkor egyik legfőbb követelésének, a nemzeti érdekegyesítés elvének is. Minderre azonban később, Petőfi kunszentmiklósi tartózkodásával kapcsolatban térünk majd vissza.

(Folytatjuk)

Szappanos Balázs

Bibliopszichológia

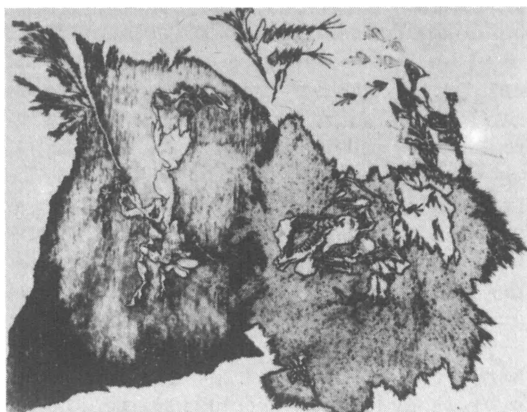
A bibliopszichológia tárgya a könyv és az ember viszonyának lélektani szempontú vizsgálata. Ebben a viszonyban az alapvető összekötő kapocs az olvasás, ezért a bibliopszichológia szoros összefüggésben van az olvasáslélektannal, elsősorban azoknak az értelmi, érzelmi, akarati hatásoknak a feltárásában és elemzésében, amelyeket a könyv gyakorol olvasójára. E hatások az ember személyiségének, lelki-szellemi világának, izlésének, ismereteket és élményeket befogadó képességének állapota s fejlődése szerint alakulnak, változnak. Ha a könyvolvasás nyújtotta hatások állandósulnak, akkor jön létre a könyv és az ember igazi kapcsolata, ami éppen ezeknek a hatásoknak tartós erejében nyilvánul meg. Ami tartósan, nem csökkenő vonzással, lendülettel hat az emberre, az életének szerves részévé, mindennapi szükségletévé válik. Jól érzékelteti ezt a „könyvbarátság” (bibliofília) kifejezés, amely a könyv és az ember közötti meghitt, általában „életre szóló” viszonyra utal. A bibliopszichológia főként ennek a viszonynak a mibenlétét, változatait vizsgálja, és arra törekszik, hogy az

olvasó ember minél alaposabb megismerésével támpontokat adjon az önismerethez, önképzéshez, a könyvtári olvasószolgálati munkához, az olvasásra neveléshez. A bibliopszichológia tárgya lehet annak vizsgálata is, hogy miért nem alakul ki, vagy miért marad abba a könyv és az ember közötti tartós kapcsolat, mi ennek a lélektani, társadalomlélektani, szociológiai alapja, magyarázata.

Bibliológia, pszichológia, bibliopszichológia

Ranganathan szerint a könyvnek három lényeges alkotóelemét különböztetjük meg: 1. a könyv „durva teste” (a könyv mint tárgy, termék); 2. a könyv „finom teste” (a tartalmat hordozó grafikus jelek, írásrendszer, jelrendszer); 3. a könyv „lelke” (mondanivalója, üzenete, a befogadásra, megértésre váró gondolatkinccs, élményhalmaz).

A könyv e három fő alkotó tényezőjével összefoglalóan, történeti, társadalmi és egyéni szempontokra is kiterjedően a bibliológia (könyvtudomány, könyvismeret) foglalkozik. Ilyen értelemben a bibliopszichológiát a bibliológia egyik szakterületének tekinthetjük. Ez azért is indokolt, mert az előzőekben vázolt könyv—ember-kapcsolat lélektani gyökerei a könyv mindhárom lényeges eleméből fakadhatnak. Ha így nézzük, könyv és ember viszonyának tanulmányozását bibliológiai pszichológiának is nevezhetjük. Ezt az elnevezést használja *Paul Otlet* a bibliológiáról, az ismeretek dokumentális, dokumentumokban rögzített forrásairól szóló nagyszabású monográfiájában, amelyet a legszélesebb értelemben vett dokumentáció elméletére és gyakorlatára vonatkozóan máig is az egyik legalapvetőbb műnek tekinthetünk (*Traité de documentation*).

Le livre sur le livre. 1934.) . Otlet nagy művének lényegét nem annyira a főcím, mint inkább az alcím fejezi ki: „Könyv a könyvről”. A monográfia elején Otlet röviden vázolja a bibliológia más ismeretágakkal való összefüggéseit: beszél a nyelvészeti vagy filológiai, szociológiai, logikai, lélektani, pedagógiai, technikai-technológiai bibliológiáról, a könyvnek az élettel és a valósággal való összefüggéseiről. Otlet felfogása szerint tehát a bibliológiához szervesen kapcsolódó szakterület a bibliopszichológia, amely úgy határozható meg, mint az írók (szerzők, alkotók) és az olvasók (felhasználók) között a könyv közvetítésével kialakuló szellemi—lelki (mentális) kapcsolat tanulmányozása.

Ez a felfogás nem zárja ki, hogy a bibliopszichológiát egyszersmind a pszichológia egyik szakterületének is tartsuk, hiszen nyilvánvaló, hogy az ember lelki (pszichés) jelenségeinek megnyilvánulási módjaival foglalkozik. Fontos ismét hangsúlyoznunk, hogy a bibliopszichológia az olvasást mindig a könyv, vagyis az olvasás tárgya és az olvasó, vagyis az olvasás alanya közötti sajátos viszony szempontjából tanulmányozza, ami lehetővé teszi s egyben meg is kívánja az egyéniséglélektani (individuálopszichológiai) szempontok, elemzési módszerek alkalmazását. Az olvasót tekintve valóban minden könyvnek egyéni „sorsa” van, erre utal a híressé vált latin mondás: „pro captu lectoris habent sua fata libelli”: olvasóik képessége szerint alakul a könyvek sorsa.

A pszichológiát érintő problémák sorában megemlítjük még a könyvolvasás szerepét a lelki—szellemi egészség (mentálhigiénia), az úgynevezett kognitív (megismerési) egyensúly fenntartásában és fejlesztésében, továbbá az olvasás, az irodalmi szövegek felhasználását a lélekgyógyászatban, ideggyógyászatban (pszichiátriai biblioterápia). Véleményünk szerint mindezek a témakörök az átfogóan értelmezett bibliopszichológia vizsgálódási területéhez utalhatók, mivel az ember és a könyv kapcsolatában fontos lélektani megfigyelésekre, esetenként módszeres segítségnyújtásra adnak lehetőséget.

Említettük, hogy a könyvvel kapcsolatban a Ranganathan által megjelölt három fő alkotóelem mindegyikével kialakulhat a lelki vonzalmak valamilyen formája, mértéke, ezért a bibliopszichológiában fontos szerep juthat a tipográfiai (esetenként könyvművészeti), a szemiotikai (jeltudományi) és a szemantikai (je-

lentéstani), valamint az esztétikai és az ismeretelméleti kérdések vizsgálatának.

Az ember és a könyv kapcsolatának néhány vonása

Az ember és a könyv valódi viszonyát mindig nehéz földeríteni. Ez abból is adódik, hogy a könyvgyűjtés és a könyvolvasás között sok esetben nincs egyenes összefüggés. Az újabb hazai olvasásszociológiai vizsgálatok rámutatnak arra, hogy emelkedtek ugyan a könyvvásárlásra fordított pénzüsszegek, maga az olvasás, az olvasásra szánt idő azonban csökkenő mértékű. Ennek oka részben az, hogy az „olvasott ember” társadalmi tekintélye nem áll elég magas fokon, részben pedig az, hogy az ismeretközlés újabb technikai eszközei, médiái átrendezik a könyv használatát, az olvasási szokásokat. A modern „video-galaxis”, a személyi használatú számítógépek megjelenése — hogy csak egy-két példát mondjunk — szintén nem hagyja érintetlenül a könyv és az ember kapcsolatát.

Változatlanul van azonban egy társadalmi csoport, amelyikben az ember—könyv kapcsolat érintetlen erővel él: a rendszeres olvasók közössége. Az idetartozók mindenféle hatás ellenére híven kitartanak a könyv mellett. Ezt a művelődésszociológiai jelenséget jobban megértjük, ha figyelembe vesszük azokat a bibliopszichológiai megfontolásokat, amelyeket az előzőkben vázoltunk. A könyv és az olvasás szeretetében minden bizonnyal nagy szerepet játszik az a lelki—szellemi hajlam, hogy nem törekszünk elkerülni a saját személyiségünkkel való szembenézést, van bátorságunk „rádöbenni” önmagunkra. A komoly könyv és az érett olvasó kapcsolatát éppen ez a hajlandóság jellemzi, ami minden esetben gondolatvilágunk és jellemünk próbára tételét is jelenti. Valószínűleg ez a magyarázata annak, hogy a nagy műveken, irodalmi alkotásokon minden nemzedék s minden értékudattal rendelkező személy „kipróbálja” önmagát, „kommentárt fűz hozzá”. De — *Kemény Katalin* találó megjegyzése szerint — nem annyira a mű, mint inkább mi magunk szorulunk kommentárra. Ezt a kommentálást mindenkinek saját magának kell elvégeznie, s ez egyaránt hozhat felemelő vagy lesújtó eredményt.

John Cowper Powys, aki nemcsak nagy író, hanem nagy olvasó is volt, ezt mondja a könyvek használatáról: „. . . képtelenség azt gondol-

nunk, hogy saját céljainkra kisajátíthatunk *minden* nagy könyvet. A könyvek közösségével is úgy vagyunk, mint az emberekkel és eseményekkel: jellemünk határozza meg sorsunkat. Kiterjeszthetjük ugyan egyéni határainkat, gazdagabbá tehetjük a velünk született gyökereket, de időpazarlás, ha olyasminék az élvezetéért harcolunk, ami nincs számunkra rendelve.”

Powysnak ez a megállapítása rávilágít arra a bibliopszichológia által is alapvetőnek tartott követelményre, hogy az olvasó lelki alkatának megfelelő könyveket válasszon, különben létrejön az úgynevezett kognitív disszonancia (megismerési zavar), ami azzal jár, hogy sem a könyvet, sem önmagát nem képes jól értelmezni, a könyv nem válik az önismeret eszközévé.

Könyv, olvasás, önismeret, könyvtár

„Olvasó, ismerd meg magad!” Ezt a címet adta egyik tanulmányának *Nyikoláj Rubakin*, a bibliopszichológia elméletének és gyakorlatának legismertebb képviselője. Rubakin azt a bibliopszichológiai és esztétikai „törvényt” hangsúlyozta, hogy a könyvolvasás nem pusztán egyéni, passzív, hanem dialogikus, aktív folyamat, amelyben az olvasó a szerzővel folytatott párbeszédben bizonyos mértékig újra alkotja a könyvet. Ebből következik, hogy az olvasás tulajdonképpen nem egy, hanem két személy munkája. Ezt a nagyon egyszerűnek látszó tényt fejezi ki az is, hogy az irodalmi és az egyéb művek különféle „olvasatairól” szoktunk beszélni. Ez a szempont a bibliopszichológia és az irodalomkritika kapcsolatának kérdését is felveti. A fő különbséget abban jelölhetjük meg, hogy az irodalomkritika elsősorban esztétikai szempontból értékeli, tehát nincs tekintettel külön erre vagy arra az olvasóra; a bibliopszichológia viszont mindig meghatározott olvasó személyekhez viszonyítja az irodalmi műveket. Ezáltal segíti elő, hogy az olvasók

a nekik megfelelő könyvekhez jussanak, hogy bennük valamilyen mértékben „magukra ismerjenek”, s ezáltal észrevegyék és megragadják személyiségfejlődésük lehetőségeit. Így válik a könyv az önismeret, önnevelés, önképzés hatásos eszközévé.

Minden könyvtári tevékenység végső célja, hogy az emberek olvassanak. Ehhez képest a könyvtári szakirodalomban elég kevés az olvasás mélyebb, bibliopszichológiai ösztönzésű problémáival foglalkozó művek száma. Ennek egyik oka az lehet, hogy az eddigi bibliopszichológiai vizsgálatok nem tudtak olyan gyakorlatilag jól kezelhető módszertant kidolgozni, amelyet biztos irányítúként lehetne használni a könyv és az ember viszonyának megítélésében. Biztató jelenség azonban, hogy az olvasáskutatás, a könyvtári—információs igényvizsgálat, a szemiotika, a kommunikációkutatás néhány esetben már szintetizáltan törekszik arra, hogy elemezze, értelmezze, megválaszolja azokat a kérdéseket, amelyeket a bibliopszichológia hozott felszínre. Az „olvasó ember” megismerése természetesen mindig ugyanolyan nehéz feladat marad, mint általában az ember megismerése, és ebben a tekintetben senki — a könyvtáros sem — lehet „biztos a dolgában”.

Györe Pál

IRODALOM

- Györe Pál*: A könyvtáros mint olvasó. = Műszaki Könyvtárosok Tájékoztatója, 1958. 1. sz.
Jackson, H.: The reading of books. London, 1946. Faber.
Roubakine, N.: Reader, know thyself! = The Library Journal, 1934. ápr. 15.
Simsova, S. (szerk.): N. Rubakin and bibliopsychology. 1948. Hamden.
Zircz Péter: Könyvtárpedagógia és pszichológia. 1971. OSZK KMK. (Kitűnő kritikái szemle a szovjet, a csehszlovák és a lengyel szakirodalom alapján; részletesebben ismerteti Rubakin és más kutatók bibliopszichológiai módszereit.)

A Könyvtáros egyes számai — tizenkét hónapra visszamenőleg — kaphatók a Lapkiadó Vállalat Közönségszolgálatánál (1076 Budapest, Thököly út 21. Tel.: 424-543); a régebbi számok pedig szerkesztőségünkötől kérhetők.

Könyvtárossorsok, könyvtárossorsok

Az alárendelő összetett szavak egyik fajtája a *birtokos jelzői összetétel*: az előtag az utótagnak birtokos jelzője: *könyvtárossors, könyvtárossors-pálya*, vagyis *„könyvtárossorsnak a sorsa”, „könyvtárossorsnak a pályája”*. Különírva azonban tulajdonságjelzős szó szerkezetet (*milyen sors? milyen pálya?*), és azt jelenti, hogy maga a sors, illetve a pálya a könyvtáros.

A régi magyar nyelvben az élőbeszédből váltak ki s tapadtak össze szóban és írásban a sajátos értelmi többletet nyert birtokos szerkezetek: *barátfüle, bolondokháza* stb. Ezek jelölt birtokos összetételek: a birtokszó *-a ~ -e* birtokos személyragja visszautal a birtokosra. Ma már ilyen összetételek nem keletkeznek, tudatos, mesterséges összetétellel azonban rengeteg új kifejezés jön létre. Hogy a szakmában maradjunk: *folyóiratállvány, hangtár, katalógusszekrény, könyvállvány, könyvrendelés, könyvtárigazgató, könyvbarátkör, módszertan* stb. A tudatosan alkotott birtokos jelzős összetett szavak végén nincs birtokos személyrag, kivéve a *közsegháza* mintájára alkotott *tanács-háza* szót (hallani — a szintén helyes — *közsegház, tanácsház* formában is).

A helyesírási szabályzat 174. és 175. pontja kimondja, hogy a birtokos jelzői összetett szavakat egybeírjuk, de *„a birtokos jelzőt általában különírjuk a jelzett főnévtől.”* Mi tehát a könyvtárügyi szakíró kötelessége? Eldönteni, hogy az éppen tollára bukkanó kifejezés jelzős szerkezet-e, mert akkor különírandó; vagy sajátos, a két tag összegezett fogalmától eltérő, új jelentése alakult-e ki, mert akkor összetett szó, s egybeírjuk, egybemondjuk. Ezt a mérlegelést elmulasztották az alábbi hibák elkövetői: *„A kiscsoport vezetőnek itt volt szerepe”* (Csongrád, 77.2: 36): írhatom külön, jelzős szerkezetrel is: a *kiscsoport vezetőjének* az volt a szerepe, vagy jelöletlen birtokos szerkezetként egybe: *kiscsoportvezető*. A szolnoki *Együtt* ugyanazon oldalán (77.1—2:87) látni ezt: *úttörő progra-*

mok meg ezt: *úttörőprogramok* („az úttörőknek a programjai”, esetleg: „az úttörők számára összeállított programok”), az utóbbi a helyes; a Bács-Kiskun megyei Könyvtárosban is egymáshoz közel fordul elő *„ajánló polc”* és *ajánlópolc* (75.2:42—43): természetesen nem a polc maga ajánl, hanem ajánlott művek polcá-ról, ajánlatoknak a polcá-ról van szó, tehát *egy* fogalomról; a könyvtár *„tsz épületben van elhelyezve”,* állítja Tolna (80.1:29): a *tsz*-nek az épületében, tehát *teésépületben, tsz-épületben* (a rövidítés miatt kötőjelesen); a kötelespéldányok elosztása, a könyvbarátok szakköre egységes új fogalom: *kötelespéldány-elosztás, könyvbarát-szakkör*, ne daraboljuk jelzős szerkezeté, mint a Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtár évkönyve (1980:57 és 72) — a hosszúság, illetve a két összetett szó egybeforrása kíván kötőjelet.

És ha a birtokos jelzős összetett szó első tagja *tulajdonnév*? Tiszteletben tartásával egyszerű egybeírás helyett ilyenkor *kötőjeles egybeírás*sal élünk: *„TIT szervezet”, „Ady kép”* (Kisalf. Kvt., 77:7); *„a győri SZMT könyvtár”* (mindenki így írja!); *„Bradford törvény”* (Orvosi Kvtáros, 77. III:293); *„Pausztovszkij könyvek”* (FSZEK, 80.2:4); *„KGST országok”* (MÁV Szakkönyvt. Táj., 81.1:10); *KISZ szervezet, KISZ bizottság, KISZ alapszervezet* (Fejér 81.1:37); *„József Attila, Kosztolányi Dezső, Szabó Lőrinc emlékműsorok”* (Könyvtáros, 81.1:11) mind birtokos jelzős összetett szó, tehát (kötőjellel a tulajdonnévi előtag miatt) egybeírandó. Vagyis: *OSZK-híradó, OMKDK-híradó, KGST-országok* stb. stb. Különösen bántó, ha egyes orgánumok hibásan írják le *saját nevüket*, valamint az is, ha naponta százszor hallott-olvasott fogalmakat nem tudunk kifogástalanul leírni.

Pedig egyszerű a gyógy mód: ne siessünk, mérlegeljünk!

Szabó Ernő

Almásy Aladár

Almásy Aladár (Bp. Akácfa u. 50. III. 5. 1073) 1946-ban született Debrecenben. 1969 és 1976 között a Képzőművészeti Főiskolán tanult *Ék Sándor*, *Raszler Károly* és *Rozanits Tibor* növendékeként. 1975-ben Kondor-, 1978-ban pedig Derkovits-ösztöndíjban részesült. Legjelentősebb önálló kiállításai: 1978 Stúdió Galéria, 1979 Helikon Galéria, 1980 Debrecen, az Orvostudományi Egyetem Galériája, 1982 Miskolc, József Attila Könyvtár.

Almásy utánozhatatlan művész. Lehetőfinom tollrajzait, rafinált technikával készült színes rézkarcait, tudósan mives kombinált eljárásait messziről fel lehetne ismerni, ha művei nem zárnák ki eleve a „messziről nézést”. A befogadó különös világ foglya lesz. Mi ennek a különösségnek a lényege? Új grafikai nyelv alakult ki, és ebben az új rendszerben az arabeszk éppolyan jelentős lett, mint az „ábrázoló” motívum. A technikai apparátus pedig legalább olyan fontossá vált, mint a technikát átélkesítő „generációs szemlélet”, az ironikus világlátás.

De ne tagadjuk: e vonulaton belül is szélsőséges eset Almásy Aladaré. Ha valamennyi tehetséges pályatársára jellemző az irónia, nála már olyan lényegi mozzanat, amely kiszorít minden mást. Ha kollégáit rendre megihleti a vonal újmódi tisztelete, nála a mű olyan vonalcentrikussá válik, hogy a tónusos rézkarcokon sem képes eljátszani a foltfelület artistikumával. Ha a többiek nyíltan vállalták a művészet-történeti korszakok közül a manierizmus követését, Almásynál ez a követés olyan testre szabott, hogy talán nem is tud róla: azonosul vele.

Irónia? Vonal? Manierizmus? Hogyan is van mindez a gyakorlatban? *A kacsaküzdölmed is eljönne hozzám!* például rögzített figurákból áll. A figurák tagoltan elkülönülnek egymástól. Nyúlványaik arra engednek következtetni, hogy egymáshoz is közük van. Fejük helyét azonban alaktalan rongyforma tölti ki, lábuk-

ból olykor három is akad és gesztusaik semmi-vel sem megfontoltabbak, mint a fehér papíron könnyű kézzel húzott öntörvényű vonalaké. A véletlen és tudatos, a természeti és az intellektuális, az egyszeri és a sorsszerű találkozásából fakadt valamennyi képződménye. Alakjuk éppolyan titokzatos, mint a mű szerves részét képező címfelirat jelentése.

Almásy fellépése előtt kérdő, felkiáltó, óhajító mondatok, a mondatokon belül ragozott, múlt és jövő idejű igék csak akkor szerepeltek képzőművészeti alkotás címében, ha a mű értelmezte azt. Mű és felirat viszonyát tehát kialakult normák szabályozták. Ha a művész „figuratív” eszközökkel dolgozott, a képi és szóbeli anyag összefonódott. Ha nonfiguratív művet készített, megnevezése tetszőleges lehetett, Almásy viszont egy harmadik útra vállalkozott: nála a kép és a szöveg elválaszthatatlan, következésképpen nem egymás után, hanem egyszerre készülnek. Ahogy a kéz siklik a papíron vagy a rézlemezen, ahogy lassan-lassan kikerekednek a megnevezhető vagy megnevezhetetlen figurák, azonképpen formálódnak a szájban a szavak. — Munkamódszerét valahogy így rekonstruálhatjuk.

Hogy ez könnyen modorra válhat? Hogy kifacsart címeket más is tud adni? Igaz! De grafikánk jelenlegi állása szerint Almásy az egyetlen grafikus, akinek el is hisszük önkényes figuraképzését, elfogadjuk vérfagyasztó címeit. Talán mert ösztíntén bizik benne, hogy hőseinek, például *Duplafejű Nimandnak* van keresnivalója a *gemeskúton*, és lelkes-naivan reméli, hogy a rossz elnyeri méltó büntetését, mert *A lombkorona fejlődését megszakító férfit többen is látták*. Ha tehát eszünkkel nem is követhetjük grafikáit, érzelmeinkkel annál inkább. Egyébként abban bizonyosak lehetünk, hogy — mint egyik címe sugallja — *Ilyen kezét most utoljára látunk*.

P. Szűcs Julianna

Mutató Németh László munkáihoz

A „Somogyi-könyvtár kiadványai” nevű, Péter László által szerkesztett rangos sorozat, amelynek eddig huszonöt füzetet jelent meg, aligha választhatott volna méltóbb és sürgetőbb témát mostani, 26. kötete-füzete tárgyául, mint Németh László írásainak lelőhelyjegyzékét. E kitűnő kalauz összeállítója (inkább illenék rá a nyomozó-kutató minősítés), Hartyányi István utószavában arról is szól, hogy „Németh László írásainak lelőhelyeit nem sokan ismerik”. Nos, nemcsak a lelőhelyeket nem ismerik sokan, de magát a teljes életművet sem (akár csak cím szerint is), hiszen arról is inkább csak a Németh-filológiának van pontos tudomása, hogy megdöbbenően magas az olyan Németh-művek száma (s korántsem csak a kisebb írásokról, cikkekről van szó), amelyek a felszabadulás után — aligha könnyen megmagyarázható okokból — nem kerültek újrakiadásra, következőképpen ma már csak néhány nagykönyvtárunkban hozzáférhetőek. (Pontosabban: összességükben csak több nagykönyvtár állományából lehet feltárni őket.) Közismert továbbá az a huzavona is, amely az összkiadás *Sorskérdések* címet viselő, még mindig kéziratban levő kötete körül már másfél évtizede folyik.

E tények és körülmények ismeretében aligha lehet túlbecsülni a Somogyi Könyvtár e legújabb kiadványának értékét, fontosságát és időszerűségét. A véletlen úgy hozta, hogy — baráti küldeményként — e sorok írójának azokban a napokban került kezébe a *Mutató Németh László munkáihoz*, amikor egy Németh-antológia összeállításán dolgozva éppen elakadt; még hosszú hetek utazgatásai, kutatásai után is hiányzott néhány, munkájához fontos lelőhely-adat. S a szóban forgó kis könyvecske percek alatt fényt derített mind-egyik homályos vagy ismeretlen adatra, átbil-entve a kutatást a holtpontra.

Igen öröndetes jelenség, hogy a 70-es évek legvégétől és — főleg — a 80-as évek elejétől a Németh László-kutatás reneszánszát éljük (e fellendülés egyik elindítója és mindvégig ébren tartója éppen e *Mutató* lektora: *Grezsa Ferenc* volt); több monográfia, sarkalatos kérdések újrafogalmazása, folyóirat-émlékszámok s a Németh-életmű eleddig homályos — mert kevésbé vagy egyáltalán nem ismert — pontjait új szemlélettel feldolgozó tanulmányok egész sora tanúskodik erről. Mindezt azért hangsúlyozzuk, hogy érzékeltessük: a *Mutató* része, terméke is ennek a fellendülésnek, egy-szersmind egyik további serkentője, kiinduló-pontja lehet annak, hiszen nemcsak az eddig is munkálkodó kutatógárda forgathatja nagy haszonnal, de — föltehetőleg — új, fiatal kutatókat szintén arra ösztönöz majd, hogy a teljes Németh-életművet maguk előtt látva egy-egy rész kérdés tisztázására vállalkozzanak.

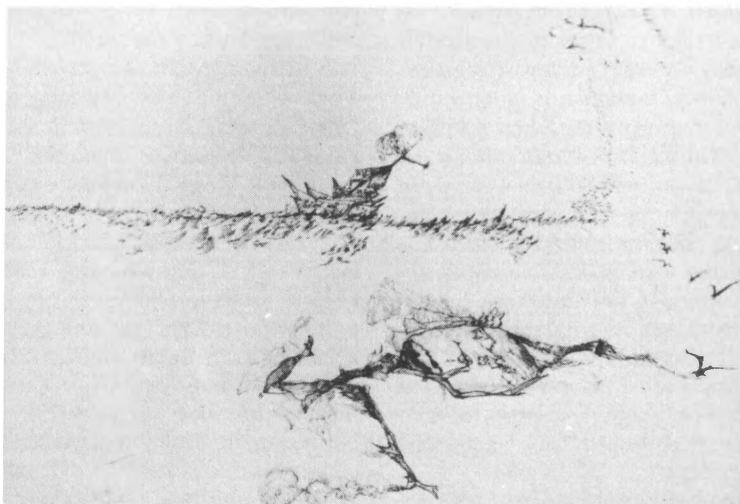
Gyakorlatilag valamennyi Németh-írás lelőhelyét megadja ez a rendkívül fontos bibliográfia — talán csak az interjúk egyikével-másikával bánt mostohán. Éppen ezért nem fölösleges szóba hozni két innen is hiányzó Németh-nyilatkozatot. (Megl lehet, hogy idővel még több kisebb írás, levél, *nyilatkozat* is előkerül a porosodó régi újságok, folyóiratok lapjairól vagy magángyűjtők archívumából.) A *Magyar Út* 1940/1., jan. 4-i számának 5. lapján Szabó Dezső, Möricz Zsigmond és Féja Géza nyilatkozatai mellett a Németh Lászlóé is szerepel. Ebben a magyar történelmi egyházak közeledését sürgeti s összefogást a Habsburg-katolicizmus ellen. A másik Németh-nyilatkozat még fontosabb (ám ezt sem regisztrálja egyetlen hazai bibliográfia sem), igen jellemző adaléka az életmű 30-as évek közepére eső szakaszának: Németh László a *Magyarság és Európáról*, az 1918—19-es forradalmakról, a sztálini személyi kul-

tusról és közép-európai lehetőségeinkről szól. Ez a könyvismertetéssel egybekapcsolt interjú (a bibliográfiák csak a könyvismertetést jelzik) a *Literatura* 1936. május 1-i számának 130—131. lapjain jelent meg. (A kérdező *Rónay Mária* volt.)

Igazságtalanság volna persze értékcsökkenő elemként említeni az első teljességre törekvő Németh-életmű lelőhelyjegyzékének efféle apróbb hiányait; s arról is szólnunk illik, hogy Hartványi István és segítőársai (*Németh Lászlóné, Hegedős Mária, Kárász József és Kristó Nagy István*) vállalkozása nincs előzmények nélkül. 1972-ben jelent meg — *Varga Rózsa* és *Patyi Sándor* szerkesztésében — a *Népi írók bibliográfiája*, bőséges, de korántsem teljes Németh László-bibliográfiával; s 1981-ben a hódmezővásárhelyi Németh László Városi Könyvtár adott ki — Kőszegfalvi Ferenc munkája nyomán — egy válogatott jegyzéket Németh László műveiről és a róla szóló irodalomról. Arról szintén tudunk, hogy évek óta kiadásra vár (remélhetőleg most már hamarosan meg is jelenik) az Irodalomtudományi Intézet gondozásában — *Botka Ferenc* és *Vargha Kálmán* szerkesztésében —, *A magyar irodalomtörténet bibliográfiája* sorozat részeként a Németh-életművet (elsősorban a rá vonatkozó irodalmat) is feldolgozó kötet. Ám a *Népi írók bibliográfiája* csak 1960-ig, az utóbb említett kötet pedig csupán 1970-ig regisztrálja a vonatkozó irodalmat, és ha fel is használhatta a Mutató összeállítója ezeket az előzményeket, nem mechanikus másolással tette. S helyesen

járt el, mert időközben korrigálni tudott. Csak egyetlen példát ennek illusztrálására. A Varga — Patyi-féle vaskos kötet *A nép Eötvös-kollégiuma* című, 1934-es Németh-cikk lelőhelyül (a 662. lapon) az *Erdélyi Helikont* tünteti fel — helytelenül —, a Mutató viszont — helyesen — a *Budapesti Hírlap*ot jelöli meg.

Apró pontatlanságok persze itt is előfordulnak. (Rokonszenves szerénységgel jegyzi meg az összeállító az utószóban: „Ez a mutató bizonyára nem tévedhetetlen.”) A József Attila verseiről írt Németh-kritika címe — önkényes szörendcsere nyomán — valójában: *Nincsen anyám, se apám* (*Nyugat*, 1929. dec. 1., 649. l.), s e címmel került be a *Készülődés* első kötetébe is (171. l.). Az effélék sorolgatása persze már szörszálhasogatás, hiszen eltörpülnek a könyvecske érdemei mellett. Amellett például, hogy — egyáltalán — megszületett az első teljességre törekvő, szép kivitelű Németh-lelőhelyjegyzék, amely nemcsak az eredeti megjelenés helyét tünteti föl, de az összes továbbiét is; amely — végre-valahára — nem szabadlja szét a feltárás különböző szempontjaival a Németh-életművet (ezáltal elég csak egy helyen keresni egy művet, a címvariációkban az utalók segítenek eligazodni). Ezúttal bevált, hogy a legegyszerűbb megoldás egyben a legjobb is: a műcímek ábécé-rendje nagyban megkönnyíti a keresést. (Azt viszont érdemes volna megfontolni, hogy egy esetleges újabb, javított és bővített újrakiadásban nem kellene-e időrendbe is besorolni a címeket. Ügyelni kellene arra is, hogy egy arab szám ne hónapot

jelentsen az egyik helyen, máshol — például az idézett *Nyugat*-cikk esetében — viszont második felévet is.)

A *Mutato* Németh László munkáihoz hitelet és tartalmi gazdagságát is növeli, hogy az anyaggyűjtést 1981 novemberében fejezték be, tehát az addig ismert és előkerült Németh-írásokat vették számba. A jövőben jöszerevel már csak levelek felbukkanására számíthatunk, miként a legfrissebb példa, a *Forrás* 1983/1-es számában közölt hét, Féjához írt Németh-

levél is mutatja. (Várható a Németh—Gulyás Pál levelezés kiadása is.)

★

A Németh-filológia hálás lehet ezért a bibliográfiáért a Somogyi Könyvtárnak s az ügy fontosságát felismerő mecénásoknak: a szegedi városi tanács művelődésügyi osztályának, valamint a Magyar Népköztársaság Művészeti Alapjának. (*Szeged, 1983. Somogyi-könyvtár. 94 l. 20 Ft*)

Monostori Imre

Az Est-lapok (1920—1939)

Repertórium 1. köt. 1920—1924.

Az elmúlt években örvendetesen megszaporoztak a periodikákat repertorizáló kiadványok. E bibliográfiai segédletek többsége folyóiratok anyagában segít eligazodni. Az is elmondható, hogy kialakult e könyvészeti műfaj szerkesztési módszere: a feltáró—leíró részek és a többszempontú visszakeresést segítő mutatók rendszere. Kitüntetett figyelmet érdemel tehát a Petőfi Irodalmi Múzeum nemrégiben indított bibliográfiai vállalkozása, mely a két világháború közötti *napilapok* anyagához ad kalauzt. E forrásértékű hírlapok közleményeinek dzsungelében utat vágni nagy energiabefektetést igényel, ám hozadéka is tetemesnek ítélnél. Hiszen a napisajtó esetében a kutató nem számíthat munkáját — úgy ahogy — könnyítő éves tartalomjegyzékekre, és az ilyen repertóriumok értékét az is növeli, hogy nagyon kevés könyvtár dicsekedhet e lapok hiánytalan és hibátlan sorozatával, s a róluk készült mikrofilmekhez is körülményes hozzájutni, illetve a tekercsek használata nehézkes. Az anyag hatalmas és rendkívül változatos, így a válogatás, a szerkesztés, az elrendezés csak tartalmi kritériumok alapján végezhető, s ez meghatározza a bibliográfus—szerkesztő gondjainak számát.

A Petőfi Múzeum tekintélyes sorozattá tere-

bélyesedett irodalmi bibliográfiái azt tanúsítják, hogy a kiadó intézmény dicséretes kitarással olyan kiadványpolitikára szánta el magát (és nyert meg az ügynek külső munkatársakat is), amely nem retten vissza a sok-sok éves munkával járó analitikus könyvészeti vállalkozásoktól sem. A most első kötetével jelentkező *Est-lapok*-repertórium — mely a *Magyar Nemzet* (1938—1944) cikkbibliográfiáját követve látott napvilágot (ismertetését lásd a *Könyvtáros* 1981. évi 4. számában) — ugyancsak ezek sorába illeszkedik.

A kiadvány nem vállalkozik teljes feltárára: a két világháború közötti magyar irodalomtörténeti kutatás szempontjait szem előtt tartva válogat a hatalmas anyagból. Ám így is elmondható, hogy a korszak egyik legfontosabb irodalmi forrásanyagát hozza felszínre: az *Est*-konzern kiadásában megjelent három napilap, a reggeli *Pesti Napló*, a déli *Az Est* és a késő délután terjesztett *Magyarország* együttesen óriási teret szentelt szépirodalomnak, kritikának, irodalmi publicisztikának (szöges ellentétben mai napilapjaink irodalmi rovatainak szűkmarkú szerkesztési gyakorlatával). Nem csupán a mennyiséget kell hangsúlyozni: e nagyhatású, közvéleményformáló tömegtájékoztató eszközök nagyon igényes mecénások

is voltak, a korszak legszínvonalasabb irodalmát közvetítették olvasóiknak, akik többnyire a középrétegekhez tartoztak. Mint azt az 1920 és 1924 között megjelent anyagot regisztráló első repertóriumkötet indexe statisztikailag is igazolja: az Est-lapok írói törzsgárdáját a *Nyugat* táborának írói, költői, kritikussai alkották (Móricz Szigmond, Babits Mihály, Krúdy Gyula, Tóth Árpád, Karinthy Frigyes, Kárpáti Aurél stb.).

Az Est Lapkiadó Részvénytársaság megalakulásáról, a magyar sajtó történetében szinte páratlan hatalommal rendelkező konszern történetéről *Vásárhelyi Miklós* bevezető tanulmánya rajzol képet. Tárnyilagos elemzése azért is hiányt pótol, mert az elmúlt évtizedekben a hazai sajtótörténetírás igen sommás, egyoldalúan elmarasztaló képet festett e liberális szellemű sajtótermékekről, és különösképpen *Miklós Andorról*, a kor kulcsfigurái közé tartozó laptulajdonosról. A szegény sorból tehetőséggel, leleménnyel, céltudatosan alakított kapcsolatokkal feltörő „sajtómágnás” karrier-története fontos adalék annak megértéséhez, hogy az 1910-ben indított *Az est* című bulvárlap tulajdonosa hogyan alakította ki azt a mammutvállalatot, amelyhez a három napilapon kívül az Athenaeum Kiadó és hatalmas teljesítőképességű nyomdaüzem is tartozott. A gyors, dinamikus hírszolgálatásra épülő, hamarosan igen nagy példányszámú kiadásokat megélt lapokat publikáló sajtóvállalat 1920-ra alakult ki: az Athenaeumot a háborús infláció, a *Magyarországot*, korábban *Károlyi Mihály* pártjának lapját 1919-ben a politikai körülmények, a *Hatvany Lajos* szerkesztette *Pesti Naplót* pedig a tulajdonos emigrálása játszotta *Miklós Andor* konszernjének kezére. E lapok irodalompartoló készségéhez, a szépirodalmi közlemények színvonalához azonban nem volt elegendő a laptulajdonos mecénás magatartása, a magyar irodalomtörténet legendás, nagy formátumú szerkesztőinek sorába tartozó *Mikes Lajos* izlésére, tehetsége — sokszor még ismeretlen fiatalok — felkarolásában jeleskedő munkájára volt szükség ahhoz, hogy az Est-lapok a korabeli magyar irodalom legfontosabb orgánumai közé kerüljenek.

A *Pesti Ernő* által összeállított hírlap-repertórium 1920 januárjától kezdve 1924 végéig a számok időrendjében haladva a három lap irodalmi, művészeti és általános kulturális rovatainak anyagát kumulálva dolgozza fel. Teljességre törekszik az eredeti szépirodalmi

közlemények és az irodalomkritikai cikkek adatainak leírásában. A színikritikák közül csak a lényeges írásokat vette számba: magyar szerzők színpadi műveinek bírálatait, a jelesebb felújítások recenzióit, a színházi élettel kapcsolatos általános jellegű megnyilatkozásokat. A filmbírálatokból is csak az irodalmi vonatkozásúak leírásai szerepelnek a repertóriumban; a zenei, a képzőművészeti és a kulturális közlemények köréből értékük és jelentőségük alapján válogatott. A *Pesti Napló*, *Az Est* és a *Magyarország* mellett 1922-től az előfizetőknek ingyen küldött *Az Est Hármaskönyve* című irodalmi évkönyv teljes analitikus feltárását is közli a kiadvány az adott év anyagának végén. (Ez a szerkezeti „beillesztés” nem a legszerencsésebb megoldás; érdemes lenne a későbbi kötetekben a „hármaskönyvek” bibliográfiai tételeit az időrendi sorozattól legalább tipográfiailag elválasztani.)

A három napilap húsz évfolyamának (1920—1939) feltárására vállalkozó új sorozat első kötete 1924 végével zárja le a gyűjtést, és összesen 6719 tételt tartalmaz. A politikai konszolidációval és a lapkonszern megerősödésével párhuzamosan növekszik a szépirodalmi, kritikai rovatok gazdagsága: 1920-ból még csak félezer körül jár a tételek száma, 1924-ből már több mint kétezer közleményt regisztrál a kiadvány. A kronologikus elrendezés révén — különösen a hírek, recenziók, riportázsok, aktuális eseményekre reflektáló írások feldolgozásának jóvoltából — szinte napról napra nyomon követhető az irodalmi élet esemény-története. A repertórium huszadik századi klasszikusaink szövegkiadásainak gondozóit is nagymértékben segíti majd eddig ismeretlen írások felkutatásában. A kötethez mellékelt személynév-mutatóban is szerepelnek a bibliográfiai feltárás során azonosított álnevek és betűjelek feloldásai. A szerkesztő bibliográfus egyébként is törekedett arra, hogy a címükben nem egyértelmű, kevéssé kifejező adatok esetében rövid, annotáló kiegészítésekkel bővítse a leírásokat, s a személynévhez kapcsolódó utalások a kötet indexében is megjelenjenek. S bár az időrendi szerkezet és a szerzők neve szerinti index két lényeges visszakeresési lehetőséget kínál, e páratlanul gazdag és sokrétű anyagot az utolsó cikluskötetben ajánlatos lenne tárgyszavas, tematikus, illetve műfaji szempontú mutatóval is feltárni. (1982. *Petőfi Irodalmi Múzeum*. 312 l. 53 Ft)

Fogarassy Miklós

A Tudományos és Műszaki Tájékoztatás márciusi (1983/3.) száma valószínűleg emlékezetes szám lesz, amelyre sokszor fognak hivatkozni. Ennek oka, hogy a folyóirat szerkesztői egyszerre három tűzben is tartják a vasat, s mindhárom tűz nagyon éget: Először is a TMT bejelenti, hogy ebben az évben körképet kíván adni a nemzetközi (külföldi) információs hálózatokhoz való közvetlen (online) hazai kapcsolódások eredményeiről és tapasztalatairól. Ezért e számában közreadta *Roboz Péter* írását az OMIKK (Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár) 1982-ben megindított online információs szolgáltató üzemének működéséről, és tervébe vette az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság Rendszer-elemzési Irodájának, a Számítástechnikai Koordinációs Intézetnek, valamint a Veszprémi Vegyipari Egyetem Központi Könyvtárának megszólaltatását is ugyanilyen vonatkozásban. (Felhívjuk a figyelmet arra, hogy *általánosabb nézőpontból* a kérdéskör megvilágítását szolgálják a *Könyvtárosban* immár sorozatszerűen közzétett írások is: a Veszprémi Vegyipari Egyetem Könyvtára, valamint az Akadémiai Könyvtár által szerzett tapasztalatokról az áprilisi és a májusi számban, illetve *Billédi Ferencné* cikke az AGROINFORM munkájáról lapunk e számában.) — A második vas a *folyóiratbeszerzés* szeszélyesen lángoló, igen forró tűzében hevül: Itt *Papp István*, az Országos Könyvtárügyi Tanács titkára a könyvtári és az információs rendszer folyóiratbázisának kérdéskörét felvázolva egyenesen felszólít a vitára, pontokba szedvén a témacsoportokat is, amelyek körül a hozzászólások sűrűsödését kívánatosnak tartja. (A vita lényegében meg is indult a tavalyi külföldi folyóiratrendelési korlátozások következményeiről és a jövő tennivalókról, amelyekkel *Wix Györgyné* írása és *Sárdy Péter* válasza foglalkozik.) — A harmadik vita, amely egy szerkesztői

megjegyzés *hálózatosdi* kifejezése körül robbant ki (1982/10. sz.), már hónapok óta folyik, és egyelőre főként személyes indulatgubancok hullámanak a felszínén. Elmélyülését talán attól várhatjuk, hogy a következő számokban megszólalók *Tóth Gyula* írásának (1983/1—2. sz.) ismeretében feltehetően már annak érveivel foglalkoznak.

Egyébként mindenki örülhet annak, hogy az imént felsorolt vitatémák körül a várhatóan fel-felcsapó heves érzelmektől függetlenül is bizonyára érdekes polémia alakul ki; félni legfeljebb attól lehet, hogy az egyik eltereli a figyelmet a másikról, s a viták árnyékában méltatlanul kevesebb érdeklődés irányul majd a mégoly fontos, de a gerjesztő mozzanatoktól eltekintve, a vitán kívül rekedt írásokra, gondolatokra. Mint ahogyan itt mi sem említettük a TMT e számának egyéb közleményeit, például a *Pro memoria* jellegű cikket a faktográfiai és a bibliográfiai adatdokumentáció jellegéről, határaitól; nem szóltunk a szemleovat külföldi referátumairól, amelyek jól kiegészítik a számítógépes információs szolgáltatóról szóló, illetve a folyóiratok kérdéseivel foglalkozó hazai cikkeket. És nem mentünk bele a TMT elsőként említett írásainak részletesebb ismertetésébe sem, pedig ezekben mind ténybelileg, mind érvelésben is sok említésre méltó információ, adatközlés is akad. Például olyan, hogy a *Dialog-adatbázis* hibásan emlegetjük még mindig a Lockheed-repülőgépgyár tulajdonának, mivel ez 1982 óta önálló információs szolgáltató vállalként működik. Vagy: Miért nem lehet könyvtárként elismerni az 500—1000 egységből álló gyűjteményeket stb., stb. . .

Az OSZK Híradónak, az Országos Széchényi Könyvtár folyóiratának idej 1—2. jelzésű, összevont számában *Havasi Zoltán*

főigazgató-helyettes áttekinti a *könyvtári hungarika-kutatás* elmúlt öt évét, és részletesen elemzi a továbbfejlesztésével összefüggő feladatokat. Az eredményeket — elsősorban a nemzeti könyvtár szempontjából — vizsgálva megállapítja, hogy a Széchényi Könyvtár 1977-ben elkészítette a könyvtári dokumentumok magyar vonatkozásaival kapcsolatos új hungarikum-fogalom meghatározást; műhely volt a hungarikumok bibliográfiai regisztrálásáról készült kerettervnek; elindította a Horthy-korszak (1921—1944) kiadványait számbavevő nagy nemzeti bibliográfiai vállalkozást, és megkezdte az éves irodalomtudományi bibliográfia megjelentetését; a külföldi kiküldetések révén tervszerűen folytatta a hungarikumok felderítését a szocialista országokban (Románia kivételével), illetve — többnyire ösztöndíjas alapon — a nyugati államokban is; a gyűjtésben elért sikereket pedig több nagy értékű külföldi hungarikum megszerzése tanúsítja. A kultúránk írott és nyomtatott emlékeinek feltárását kitűző program sikeres teljesítését bizonyítja egyebek között az egyházi könyvtárak kéziratkatalógusainak folyamatos kiadása is. Az OSZK 1981—1985-ös tervfeladatai keretében elkészült egy elemző tanulmány a patriotika-gyűjtés hiányainak visszamenőleges pótlásáról, folyik az 1800 után megjelent hungarikumok központi lelőhely-nyilvántartásának megszervezése, a publikált források számbavétele, a tervekben szerepel továbbá a külföldi beszerzés fejlesztése szakreferensek bevonásával és újabb kereskedelmi kapcsolatok kiépítésével, valamint a külföldön található periodikumok mikrofilmzése; a kutatási témák megvalósítása keretében pedig a külföldi és a hazai hungarika-lelőhelykataszter, illetve névkataszter kidolgozása is.

A hungarika-kutatás megújítása során több vonatkozásban javítani kell mind az elméleti és a történeti megalapozást, mind a gyakorlatot: Nagyobb kormányzati figyelmet kell kapnia az egész hungarika-programnak hazánk nemzetközi kapcsolataiban; javítani kell a dokumentum-beszerzések összehangolását a vezető könyvtárak között, de a Széchényi Könyvtáron belüli együttműködés erősítésére is szükség van; ki kell küszöbölni az esetlegességeket a hungarika-programmal összefüggő külföldi kiküldetésekből és a külföldön található periodika-anyag helyszíni mikrofilmzéséből.

Havasi Zoltán emlékeztet arra is, hogy a hungarika-kutatások és -tevékenység az újabbban kialakuló tudományág, a *hungarológia*

(magyarságtudomány, -kutatás) kutatásaival, illetve intézményeivel és fórumaival, a Magyarok Világszövetsége által szervezett anyanyelvi konferenciákkal, a Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság munkájával és rendezvényeivel, valamint a hungarológiai kongresszusokkal is összefüggnek. A nemzeti könyvtár a jövőben szeretne a hungarológiai kutatások áttekintésének központjává válni, s a Budavári Palotába történő beköltözése után szívesen érvényesítené hungarológiai szakkönyvtár jellegét a dokumentum- és az információs szolgáltatásban. A Művelődési Minisztérium elképzeléseinek megfelelően a Széchényi Könyvtáron belül kialakítandó, az egész könyvtári rendszerre kiterjedő feladatkörű *könyvtári kutatásirányítási részleg* a különféle könyvtárak hungarika-kutatásait is egybefoghatja. Az ennek szellemében a volt tudományos titkárság helyébe lépő *kutatásirányítási csoport* lehet a gazdája a hungarika-kutatás szempontjából annyira fontos, minden nyilvántartás alapját képező *személyi és testületi hungarika-kataszter* létrehozásának.

Az OSZK Híradó e száma megemlékezik még az elmúlt évben beszerzett legértékesebb állományegységekről, és közli a könyvtár, továbbá a Könyvtártudományi és Módszertani Központ 1982. évi kiadványainak jegyzékét is. Beszámol továbbá az OSZK-ban talált horvát nyelvemlékről, amelynek jelentősége a horvátok szempontjából az Ómagyar Mária-siraloméhoz hasonlítható. (Ennek újabb vizsgálatáról szintén olvasható egy, az *Élet és Irodalomból* átvett rövid beszámoló.)

A Könyvtári Híradó, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár dolgozóinak tájékoztatója áprilisi számában közli a Budapest-gyűjtemény óbudai kiállítását megnyitó beszéd szövegét (a fővárosi kerületeket bemutató sorozatban először került sor helyszíni kiállításra — a korábbiakat a központi könyvtár lépcsőházában rendezték); megemlékezik a *Pikler Blanka* születésének századik évfordulója alkalmából a Farkasréti temetőben rendezett koszorúzásról, és a szokásos bő terjedelemben regisztrálja a hálózat eseményeit, mindennapjainak gazdag krónikáját. Ismét közöl azonban egy olyan írást is, amely általános érdeklődést kelthet, vitát válthat ki vagy gondolkodásra készíthet a hálózat határain túl is. Ez *Maruszki József*

rövid eszmefuttatása a *hálózaton belüli könyvtárközi kölcsönzés* etikájáról. A kerületi könyvtárvezető elmondja, hogy a könyvtár központi címjegyzékére támaszkodva évek óta folyik és egyre nagyobb arányúvá válik a hálózat egységei közötti kölcsönzés. Az egyébként helyes elgondolás megvalósítása azonban gyakran dökög: akadozik és rapszodik a szállítás, sokszor kényszerülnek a könyvtárak „félautomata” megoldásokra — magyarán arra, hogy táskában maguk hozzák-vigyék egymástól és egymásnak a könyveket.

Még nagyobbak azonban e szolgálat belső, tartalmi gondjai: mikor lehet, illetve kell az olvasónak nemet mondani, miért uralkodik anarchia a kölcsönzési határidőkben, illő-e olyankor is más könyvtártól kérni a könyvet, amikor az megvan a saját állományban, csupán a kölcsönzési előjegyzések miatt kellene várnia az olvasónak a többnyire divat- vagy bestseller-műnek számító könyvre, szabad-e kellő indok nélkül mástól kérni a *fokozott védelem*-megjelölésű műveket; kérhet-e a kölcsönző könyvtár eleve pénzbeli biztosítékot a várható „tudatos elviesztés” ellen. A szerző mondanivalójának alátámasztására bő példatárrel bizonyítja a könyvtár védtelenségét, de javaslatokat is tesz „jogos önvédelmére”.

A Borsodi Könyvtári Híradó 1983/1-es jelzésű számának láttán ünnepelni hívjuk a testvérlapok áldozatosan tevékenykedő munkatársait: közösen örülni egy megyei könyvtárügyi folyóirat újjászületésének. Egyik legrégebbi, legjobban szerkesztett és külsőre is színvonalas, nyomtatásban előállított híradónkat ugyanis néhány évvel ezelőtt megszüntette fenntartója. Az, amelynek időközben rá kellett jönnie arra, hogy a megye könyvtári rendszere és a könyvtárügyi irányítás nem nélkülözheti ezt a fontos összetartó, tájékoztató, módszertani és kollektív szervező eszközt, ezért újból feltámasztotta, illetve engedte új életre kelni. A megújult lap bizonyítja, hogy számottevő anyagi megterhelést sem igen okozhat az ilyen kiadvány, mivel — bár ízléses címlappal — házi előállításban, sokszorosítva jelent meg, és példányszáma is mindössze 150. (Ez nagyon kevésnek tűnik még a közvetlenül érintett könyvtárak számához viszonyítva is, nem beszélve a fenntartókról, a könyvtárirányítókról és a távolabbról szintén érdekelt testvérlapokról.) Az első szám a megye és Miskolc város könyvtárosainak tájékoztatójaként jelent meg:

Szeged és Pécs példája — és saját hagyományai — alapján azonban szívesen vennénk a folyóirat *hálózatközivé* fejlesztését. Legalábbis a *tájékoztató szintjén*, tehát az egyetemi, az iskolai és a szakkönyvtáraknak, valamint a könyvtárosegyesület megyei szervezetének híreit, életjelenségeit számontartó orgánum formájában. A híradó felelős szerkesztője *Pócsi Gusztáv* módszertani osztályvezető, ennek megfelelően az első szám is erős módszertani — hálózati érdeklődést mutat: Négy olvasótábori közleményt tartalmaz (a Hazafias Népfőnt megyei elnökségének 1982. évi értékelését és javaslatait az olvasótábori munkával kapcsolatban; a megyében tavaly szervezett olvasótáborok könyvtári áttekintését; a telkibányai táborozásokról és az ottani úttörőkönyvtár munkájáról írt beszámolót, valamint az 1982-es észak-magyarországi szlovák nemzetiségi olvasótábort bemutató írást); közli a megyei könyvtár híryanagát; a megyei könyvtár által 1982. október 1-ig elkészített irodalomkutatások jegyzékét; jogszabály-felsorolást ad; végül táblázatos formában két oldalon közlést Borsod-Abaúj-Zemplén megye tanácsi és szakszervezeti könyvtárainak 1982. évi összefoglaló statisztikai adatait.

A Komárom megyei Könyvtáros 1983/1-es számának gerincét három témakör alkotja: az elmúlt évi beszámoló, az iskolai könyvtárügy és a helyismereti tevékenység. E híradó jól bevált hagyományai szerint az 1982-es mérleg nemcsak statisztikai adatokat, hanem szöveges értékelést is tartalmaz, ráadásul ezek az értékelések meggyőző számokkal emelnek ki néhány fontos összefüggést vagy magyarázó tény. A tanácsi könyvtárhálózat számvetéséből például kiderül, hogy az elmúlt évben tovább csökkent az olvasók (3,6 százalékkal), a látogatók (3,8 százalékkal) és a kölcsönzött könyvek száma (6,4 százalékkal), annak ellenére, hogy Esztergom, Oroslány — és környéke —, valamint a tatabányai városkörnyék mutatói jobbak az 1981. éviéknél. Az elemzés megállapítja, hogy az ötnapos munkahét bevezetése nem növelte az olvasásra szánt szabad időt. Sok volt a kiesés a nyitvatartási időben is: például az épületek karbantartása, festése miatt 9 könyvtár összesen 19 hónapig, állományellenőrzés miatt 11 könyvtár 15 hónapig, könyvtároshiány miatt 4 könyvtár összesen 14 hónapig zárva volt; a megyei könyvtárban pe-

dig 4 dolgozó egész évi munkája esett ki a betegségek következtében. A beszerzésre fordított pénz csaknem 80 ezer forinttal csökkent 1981-hez képest. Túl sok volt a személycsere is: 15 könyvtárban 18 fő, a szakképzettség nélküliek száma tehát állandóan újratermelődik. Ami a jövőre nézve biztató: az elmúlt évben tizzel nőtt a könyvtárosok száma, mégpedig elsősorban az iskolai könyvtári szakelődők munkába állásával. — A szakszervezeti könyvtárak teljesítményadatai szintén romlottak, az olvasók száma kisebb mértékben (531 fővel), mint a kölcsönzött kötetek forgalma (19 700). Nem emelkedett kellőképpen az állománygyarapításra fordított összeg sem: a növekedés kevesebb mint 5 ezer forint. Ez a beszámoló megemlíti, hogy a szabad szombatok általános bevezetése a munkahelyek többségében módosította a munkarendet és vele együtt a közlekedési lehetőségeket is, emiatt a bejáróknak nincs idejük, vagy a korábbinál kevesebb idejük jut a könyvtár felkeresésére. A hálózatszervezés kedvező eredménye viszont az, hogy a könyvtárosok között növekedett a megbízási díjasok aránya: például a HVDSZ megyei bizottságának sikerült elérnie, hogy a könyvtárosok többsége anyagi elismerésben részesüljön.

Az iskolai könyvtárakról három írás szól: Az egyik az iskolai könyvtári bázisiskolák kiválasztásának szempontjaival foglalkozik, a másik egy volt gyermekkönyvtárosnak, jelenleg a Tatai Városi Könyvtár iskolai könyvtári szakelődőjének szubjektív hangú, de igen tanulságos feljegyzéseit adja közre arról, hogy milyen szakmai állapotokat tapasztalt a gondjaira bi-

zott 12 könyvtárban, és miként fogott hozzá a lemaradások megszüntetéséhez, az első szerény eredmények megalapozásához. A harmadik cikk egy gazdag életpálya rövid summázata: a 69 éves *Eördegh Béla*, a tatabányai Árpád Gimnázium és Óvónőképző Szakközépiskola szerződéses, nyugdíjasként tevékenykedő könyvtárosa emlékezik vissza pedagógusi-könyvtárosi pályájának ötven évére, amelynek Szabolcs és Békés megye iskolai könyvtárügyét és a debreceni egyetemi könyvtár történetét érintő vonatkozásai is vannak. (Ezeket, valamint a *Kovács Máté* és *Sebestyén Géza* alakját felidéző részeket nem ártana alaposabban kifejtve feljegyeztetni vagy magnetofonfelvételen megőrizni az utókor számára.)

A helyismereti—helytörténeti munkával foglalkozó két műhelymunka közül az egyik a megyei könyvtárban kialakított helyismereti kartotékrendszer ismerteti (ez 3 ezer nevet és 7 ezer forrásmegjelölést tartalmaz a jelenlegi Komárom és a történelmi Komárom—Esztergom megyékkel kapcsolatban); a másik a mai Komárom megye helyi könyv- és folyóiratkiadását tekinti át műfajok és kiadók szerint, röviden, de kellő áttekintést kínálva a témáról. Megtudjuk belőle például azt is, hogy a tervek szerint 1985-ben megjelenik a *megye monográfiája* három kötetben; még előbb, 1984-ben pedig *Komárom megye földrajzi neveinek gyűjteménye*, majd a megyei könyvtár által kiadandó, *Komárom megye a sajtóban* című repertórium-sorozat IV. kötete lát napvilágot az 1970—1974-es évkör cikkanyagának leírásaival.

Kitüntetések

A művelődési miniszter a zalaegerszegi 407. sz. Ipari Szakmunkásképző Intézet fennállásának 100. évfordulója alkalmából, eredményes munkája elismeréseként *dr. Szabó Tiborné* könyvtárost MINISZTERI DICSÉRETben részesítette; nyugállományba vonulásuk alkalmából, eredményes munkájuk elismeréseként *Csiky Lászlónénak*, a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem könyvtárosának, *Gál Geonénak*, az FSZEK 9. sz. kerületi könyvtára

vezetőhelyettesének, *Jellinek Lászlónénak*, az FSZEK főmunkatársának, *Kovács Gyulánénak*, a győri Kisfaludy Károly Megyei Könyvtár könyvkötő szakmunkásának és *Lendvai Istvánnénak*, az FSZEK 27/4. sz. fiókkönyvtára vezetőjének a KIVÁLÓ MUNKAÉRT kitüntetést adományozta;

Sándor Lászlónét, a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem reprográfusát MINISZTERI DICSÉRETben részesítette.

Törzsanyagjegyzék a román nemzetiségi könyvtárak számára címmel mintakatalógust adott ki 200 példányban, sokszorosításban az Állami Gorkij Könyvtár. Ez a jegyzék az 1972-ben az Országos Széchényi Könyvtár, Könyvtártudományi és Módszertani Központ által megjelentetett, hasonló rendeltetésű kiadványt váltotta fel, amelyről a *Könyvtáros* 1972. évi 12. száma közölt ismertést. Az új kiadás a román szépirodalom, gyermek- és ifjúsági irodalom, valamint az ismeretterjesztő és a szakirodalom korszerű tükrét kívánja nyújtani, hogy segítségével a nemzetiségi tanácsi közművelődési és iskolai könyvtárak állományát a könyvtárosok megfelelően gyarapíthassák, beleértve a hiányok utólagos pótlását is. A *Szibucz Zsófia* által összeállított törzsállományjegyzék 400 tételből 175 ír le szépirodalmi, 131 tétel gyermek- és ifjúsági irodalmi, 94 tétel pedig szakirodalmi művet. Mindhárom fejezet tovább tagolódik műfajok, illetve tartalmi csoportok szerint; ezeken belül szerzői betűrendben követik egymást a bibliográfiai leírások. Valamennyi tételhez magyar nyelvű annotációk tartoznak; a leírások közlik a mű betű-, illetve szakrendi jelét, a *Nemzetiségi Új Könyvekben* felüntetett tételszámát, a szerző születési (és halálozási) évszámát, az első előfordulás esetében pedig rövid életrajzát is. A kiadvány néhány irodalomtörténeti, illetve bibliográfiai munkát számba vevő függelékkel, a jegyzékben szereplő román művek magyar nyelvű címfordításainak felsorolásával, tovább-

bá betűrendes név- és címmutatóval zárul. (1982. [1983.] 174 l.)

Korszerű raktározási technológiák a címe, illetve tárgya az Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár *Témadokumentációs kiadványok* című sorozatában megjelent 135. füzetnek. Az Anyagmozgatási és Csomagolási Intézet közreműködésével készült kiadvány összeállítói, *Barényi Sándor* és *Dévényi Kálmán* négy fejezetben (Korszerű raktári rendszerek tervezése; Üzemelő raktárak, a tárolás eszközei; Speciális anyagok tárolása; A fejlődés irányai), tömörítvények formájában ismertetik a tárgykör friss, legfeljebb hároméves külföldi szakirodalmát, 25 munkát. A tömörítvények 4–6, esetenként 10–12 oldalon foglalják össze az ismertett munkák lényeges megállapításait, adatait, sőt közlik ábráit, illusztrációit is, ezért a nagyobb közművelődési könyvtárak műszaki állományában szintén helyet kaphatnak. A közvetlenül felhasználható tömörítvényeket az V. fejezetben található jeladó bibliográfia egészíti ki: ez folyóiratokból válogatott kiegészítő szakirodalmat közöl 216 tételben az első négy fejezet anyagához; a leírásokat nyelvek szerinti bontásban, magyar címfordításokkal adja közre az 500 sokszorosított példányban megjelentetett összeállítás. (1982. [1983.] 134 l. 260 Ft)

A Könyvhét Hírei címmel újság formájú könyvheti tájékoztatót adott ki a miskolci II. Rákóczi Fe-

renc Megyei Könyvtár. A jól szerkesztett lap a könyvheti programok, könyvek ismertetésén, az íróportrékon, a könyvművészettel foglalkozó írások közlésén kívül bő teret szentelt a könyvtárak — tanácsi és szakszervezeti intézmények —, valamint a könyvesboltok népszerűsítésének is. A szerzők között írók, újságírók, tisztségviselők és könyvtárosok egyaránt találhatók.

A Vasi életrajzi bibliográfiák nevű sorozat VIII. kötete **Gáyer Gyula**, IX. kötete pedig **Bendefy László** munkásságát tárja fel. Mindkét életmű könyvészetét *Vértési Péterné*, a szombathelyi Berzsényi Dániel Megyei Könyvtár munkatársa állította össze azonos elvek alapján. A celldömölki születésű *Gáyer Gyula* (1883—1932) főhivatása szerint törvényszéki bíró volt Szombathelyen, tudományos működést azonban botanikusként fejtett ki, magántanár volt a szegedi egyetemen, tagja több hazai és külföldi tudományos társulatnak. *Bendefy László* történész és természettudós jóval hosszabb kort ért meg: 1904-ben született Vasváron, és 1977-ben Budapesten hunyt el; az életművét számbavevő bibliográfia 750 tétel, míg a *Gáyer Gyuláról* szóló 273 tételt sorol fel. Mindkét könyvészet életrajzi bevezetővel kezdődik (*Bendefyét Varga Domokos* írta), majd a két tudós írásait részletesen feltáró bibliográfiai források felsorolásai következnek. A fő részben a szakirodalmi publikációk leírásai tárgykörök (szakok), illetve műfajok szerint találhatóak meg.

Mindkét tudós utóélete, a munkásságukkal, életükkel foglalkozó irodalom szintén külön csoportokat, fejezeteket kapott a névmutatókkal is feltárt kötetekben. A Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtár és a Sabaria Múzeum által közösen 500—500 példányban, sokszorosításban kiadott bibliográfiák illusztrációkat is tartalmaznak — kár, hogy nem jobb papíron, szebb kivitelben. (1983. 81 l., illetve 1983. 133 l.)

Az Egyetemes Tizedes Osztályozás (ETO) alapelvei, revíziójának és kiadásainak szabályai címmel, FID 603 jelzéssel négy nyelvű (magyar, német, angol, francia) kiadványt jelentetett meg ezer példányban az Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár. A *Csengődy Eszter* által szerkesztett és az OMIKK keretében működő FID Magyar Nemzeti Bizottság által gondozott összeállítás célja, hogy kiszélesítse az ETO használatának lehetőségeit a többszemponú információtárolásban és -keresésben, továbbá elősegítse az osztályozási rendszer fejlesztésére irányuló munkálatokat, és hozzájáruljon a magyar nyelvű ETO szóhasználatának pontosabbá tételéhez is. A kiadvány fejeze-

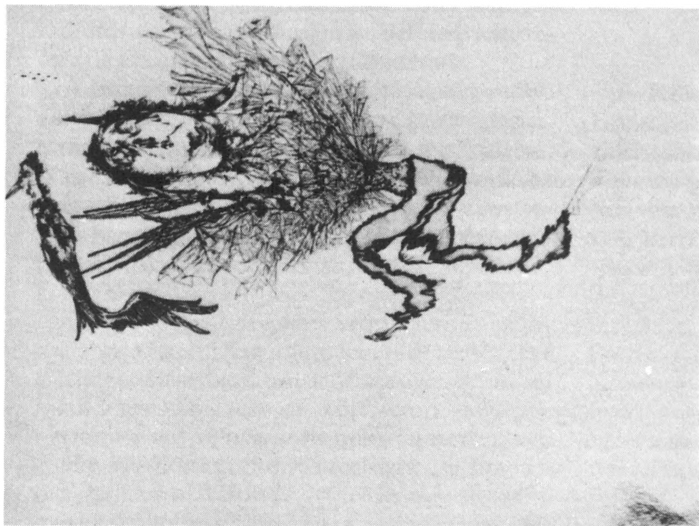
tei: Általános leírás; Felépítés és jelzetek; Az ETO központi igazgatása; Általános alapelvek az ETO revíziójához és fejlesztéséhez; Eljárási szabályok a módosítási javaslatok előkészítésére és benyújtására; A... javaslatok kezelése a közzététel előtt; A javaslatok és a kiadói helyesbítések közzététele; Az ETO érvényes és hiteles szövege; Jogosított ETO-kiadások és más ETO-kiadványok; Szerzői jog és a jogdíjak. A kiadvány függeléke az ETO-bizottságokat sorolja fel. (1983. 39 l. 44 Ft)

Világunk címmel a gyermekkönyvtári természettudományos ismeretterjesztés elméleti és gyakorlati kérdéseiről adott ki 300 példányban sokszorosított módszertani segédletet a Nyíregyházi Megyei Könyvtár, gyermekkönyvtári füzetsorozatának ötödik darabjaként. *Kalocsay Krisztina* képekkel is illusztrált munkája három fő fejezetből áll: *Könyvtár és ismeretterjesztés; Kiemelt feladat: a csillagászati ismeretterjesztés; A könyvtári természettudományos ismeretterjesztés gyakorlata: csillagászati foglalkozások forgatókönyvei* (külön az alsó, illetve a felső tagozatosok részére). Az ötletes módszereket és sok gyakorlati ta-

pasztalatot közreadó munkát a gyermekkönyvtárosokon kívül az iskolai könyvtárosok is haszonnal forgathatják. ([1983.] 75 l.). — A nyíregyházi gyermekkönyvtár a hagyományos **Szabolcs-Szatmár megyei gyermekkönyvhónap** rendezvényeire tartalmas füzetet is összeállított a résztvevő írók, újságírók munkásságának megismertetése céljából. Az életrajzi adatokon és bibliográfiákon kívül kérdéseket is tartalmaz a kiadvány, ezáltal részben munkafüzetként is használható. (43 l.)

Állományvédelmi szabályzat címmel módszertani levelet bocsátott ki 150 példányban, sokszorosításban a Hajdú-Bihar megyei Könyvtár. *Simon Zoltán* másutt is használható összeállítását az indokolta, hogy a 3/1975 (VIII. 17.) KM—PM sz. együttes rendeletet és a végrehajtásához kiadott irányelvet nem minden könyvtár értelmezte egyformán, ezért az állományellenőrzéssel kapcsolatos eljárási módokat, a törlés szabályos menetét, továbbá az összesítve nyilvántartott dokumentumok kezelésének szabályait rögzíteni kellett. A módszertani levél a rendeleten túlmenően foglalkozik az olvasói nyilvántartások vezetésével, a késedelmeselek felszólításával és a perléssel összefüggő legfontosabb tudnivalókkal is. (1982. [1983.] 62 l.)

Szakdolgozatok katalógusa. Népművelő-könyvtár szak 1965—1979 címmel a Szombathelyi Tanárképző Főiskola 250 példányban, sokszorosításban közreadta a kereteiben, illetve elődjének, a tanítóképző főiskolának kereteiben folyt népművelő- és könyvtárosképzés során készített szakdolgozatok jegyzékét. Ez a fajta képzés időközben befejeződött, s az iskolatípus értékeléséhez a közelmúltban megjelent katalógus is hozzájárulhat. Az összeállító, *Tokaji Nagy Erzsébet* a szakdolgozatok adatait évenkénti tagolásban, ezen belül pedig a dolgozatot írók

nevének betűrendjében közli, s a leírásban jelzi azt is, hogy a munkát nappali vagy levelező tagozatos hallgató készítette-e. A 889 tételes jegyzékben való eligazodást betűrendes szerzői, valamint — a tárgyat személyekre is utaló — tárgymutató, továbbá külön földrajzi mutató segíti; kár, hogy ez nem tartalmazza a címben név szerint meg nem nevezett települések (egy „C”-típusú könyvtárban) nevének „megfejtését”. Ennek ellenére a kiadvány helyismereti szempontból is fontos; a gyűjtemények kezelői Zalatól Békésig találhatnak benne megyéjükre és annak településeire vonatkozó adatokat. (1982. [1983.] 308 l.)

A Soproni Erdészeti és Faipari Egyetem Központi Könyvtára a rektori tanács határozata értelmében sokszorosításban megjelentette *Az 1982. évi tanulmányutak annotált bibliográfiáját* (helyesebben: jegyzékét). *Csiszár Zoltánné* összeállítása a kiküldöttek nevének betűrendjében fél-, másfél oldalon közli a tanulmányút legfontosabb technikai adatait (hely, kiküldő, illetve fogadó szerv, költségviselés, meglátogatott intézmények), valamint a tanulmányozott témák megnevezését és a tanulmányút hasznosítására vonatkozó rövid megjegyzéseket. (1983. 50 l.)

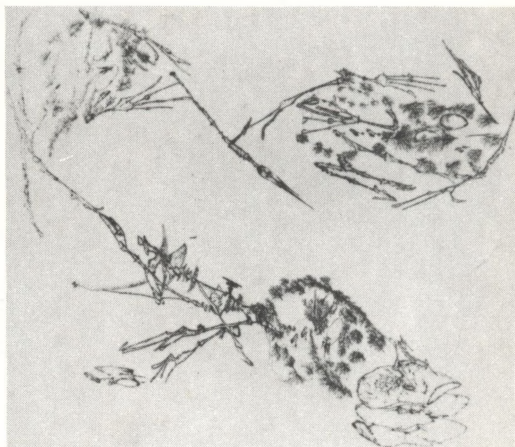
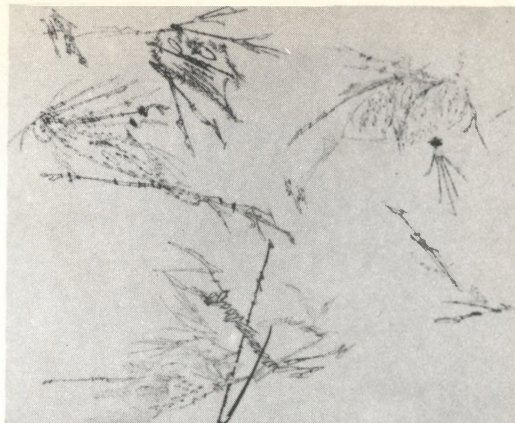
Miskolc valamennyi nagyobb könyvtárának szolgáltatásait feltüntető plakátot állított össze és adott ki a Nehézipari Műszaki Egyetem Központi Könyvtára. A jól áttekinthető, négy oszlopra tagolt plakát 22 intézmény — a megyei könyvtár, a városi hálózat 18 fiókja, a szakszervezeti hálózat 2 nyilvános egysége, valamint a Nehézipari Műszaki Egyetem Könyvtára — nevét, címét, telefonszámát, továbbá nyitvatartási, szolgáltatási, valamint főbb állományadatait közli, piros nyomással emelve ki a legnagyobb könyvtárak adatsorait.

A Zsidó dalokat, *Kiss József* első versgyűjteményét, amelyből mindössze egyetlen példány maradt fenn — az Országos Széchényi Könyvtár állományában —, száz számozott példányban, hasonló kiadásban megjelentette a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Budapest-gyűjteménye. A füzet 9 költeményt tartalmaz, többségük a zsidó folklór köréből meríti tárgyát. A költő születésének 140. évfordulójára közreadott kiadványhoz *Scheiber Sándor* írt utószót. ([1983.], 29 + 2 l.)

A Veszprémi Vegyipari Egyetem oktatóinak tudományos munkássága 1949—1969 címmel *Dömötör Lajosné* és *Farády László* szerkesztésében egyetemi bibliográfia jelent meg, amely a felszabadulás után létesített egyetem munkatársainak tudományos közleményeit tanszékenként, ezeken belül pedig kiadványműfajonként veszi számba, beleértve a publikált előadásokat és az elfogadott szabadalmakat is. A 300 példányban sokszorosított, 1215 tételre összeállított szerzői betűrendes mutató tárja fel; az általánosabb használat elősegítése végett azonban egy földrajzi mutató is javára vált volna a bibliográfiának, annál is inkább, mivel a megyén kívüli helynevek száma nem nagy. (1983. 143 l.)

Június 1-ig a szerkesztőségbe érkezett periodikus kiadványok és munkabeszámolók: *Gazdaságpolitikai Tájékoztató*. 1983/4. sz., április. (Balassi Bálint Megyei Könyvtár, Salgótarján; [Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, „Gyászkeretes bibliográfiák”]: *Ilylyés Gyula (1902—1983)*; *Gyárpodási jegyzék 1982*. (Eötvös Károly Megyei Könyvtár, Veszprém); *Irodalomkutatások. Az általános és a szakkönyvtárakban elvégzett irodalomkutatások jegyzéke*. 1983. május. (Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtár, Szombathely);

Költözünk. A Somogyi-könyvtár hírharsonája . . . 2. sz., 1983. május. (Somogyi Könyvtár, Szeged); *Könyvtári Tájékoztató*. 1983/5. sz., május. Melléklete: *100 éve . . . született Juhász Gyula költő, hírlapíró*. (Nagyközségi és Járási Könyvtár, Edelény); *KTMF Tájékoztató*. 1983/5. sz., május (Közlekedési és Távközlési Műszaki Főiskola, Győr); *Magyar Állatorvosi Bibliográfia 1978*. — *Bibliography of Hungarian Veterinary Literature 1978*. ([Az] Állatorvostudományi Egyetem Központi Könyvtára); *Oktatástechnológiai Információk. Ajánló irodalom*. '83/1. sz. (Országos Oktatástechnikai Központ, Veszprém); *OMIKK Híradó*, 1983/4. sz. (Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár); *Somogy a sajtó tükrében. A megyei könyvtár sajtófigyelője*. 1983. első negyedév. ([Palmiro Togliatti] Megyei Könyvtár, Kaposvár); *Tájékoztató a Vas megyéről szóló irodalomból*. 1983. április. (Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtár, Szombathely); *Tájékoztató jegyzék vezetők számára*. 1983/3. sz., március, 1983/4. sz., április. (Hajdú-Bihar megyei Könyvtár, Debrecen); *Új szakkönyvek az Országos Műszaki Könyvtárban*. 1982/6. sz. Mellékletei: *A Szovjet Kultúra és Tudomány Háza műszaki tudományos könyvtárának új könyvbeszerzései*. 1982/6. sz., és *Egyetemi és főiskolai jegyzetek*. 1982/6. sz. (Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár); *Vas megye irodalma 1981. Mutatók, Vas megye irodalma*. 1981. júl. 1 — szept. 30., 1981. okt. 1. — dec. 31., 1982. jan. 1. — márc. 31. (A Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtár bibliográfiai füzetek 71., 72., 73. sz. Kny. a *Vasi Szemle* 1982/3., 1982/4., 1983/1. számaiból); *Vezetői Információ*. 14. sz., 1983. máj. 4. (Közlekedési és Távközlési Műszaki Főiskola, Főiskolai Könyvtár, Győr); *Világszerte. Az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum információs szolgálata*. 1983/7., 1983/8., 1983/9. sz. (OPKM) — *Az Országos Széchényi Könyvtár működése 1980-ban és a Könyvtártudományi és Módszertani Központ munkája 1980-ban* (Kny. az OSZK 1980. évi évkönyvéből).

ALMÁSY ALADÁR
grafikáiból
(Cikkünket lásd a 429. oldalon)

Ara: 10,- Ft
HU ISSN 0450-7886